

DANSK SKOVFORENINGSS TIDSSKRIFT

INDHOLD

	Side
Afhandlinger, artikler m.m.	
Fremtidens skovpolitik i Danmark	1
NIELS K. HERMANSEN: Fremtidens skovpolitik	3
STEN BJERKE: Skovbrugets stilling i lands- planlægningen (Ref.).....	22
Høringen (Ref.)	32
DEGENER, POVL & P. BRUN MADSEN: Om planlægning af fritidsskov.....	59
HOLSTENER-JØRGENSEN, H.: Gødningsforsøg i jyske rødgrankulturer	90
HOLSTENER-JØRGENSEN, H.: Jordbundsanalyser og gødskning på jyske sandjorder.....	94
Notits:	
Betaling af abonnement for Dansk Skovforenings Tidsskrift	102

**Dansk Skovforenings
Tidsskrift**

udkommer årlig med
4 hæfter.

Eftertryk af tidsskriftets
artikler uden redaktio-
nens samtykke er ikke
tilladt.

REDAKTIONSUDVALG:

Kammerherre, *Chr. Sehested Juul*, Ravnholt, 5862 Herrested
(formand).

Professor, *Niels K. Hermansen*, Skovbrugsafdelingen, Roligheds-
vej 23, 1958 København V.

Statsskovrider, *Vagn Johansen*, Ulborggård, 6990 Ulfborg.

Statsskovrider, *Preben Møller*, Direktoratet for Statsskovbruget,
Strandvejen 863, 2930 Klampenborg.

Skovrider, *Aa. Marcus Pedersen*, Vester Voldgade 86³, 1552
København V.

REDAKTØR: (ansvarsh.)

P. Hauberg.

**DANSK SKOVFORENINGENS SEKRETARIAT
OG TIDSSKRIFTETS REDAKTION:**

Vester Voldgade 86³, 1552 Kbh. V., (01) 122166*, Postgiro
1964.

Tryk: Nielsen og Lydiche (M. Simmelkiær), København V.

FREMTIDENS SKOVPOLITIK I DANMARK.

Danske Forstkandidaters Forenings årsmøde 1969 i Askov

Forord. A. Yde-Andersen	1
Indledning	1
NIELS K. HERMANSEN: Fremtidens skovpolitik	3
STEN BJERKE: Skovbrugets stilling i landsplanlægningen (Ref.)....	22
Høringen (Ref.)	32
Ekskursion til Pamhule skov	54
POVL DEGENER og P. BRUN MADSEN: Om planlægning af fritidsskov	59
Referat af debatten	55

Forord.

Fra flere sider har der været udtalt ønske om et samlet referat af Danske Forstkandidaters Forenings arrangement i september 1969 med emnet »Fremtidens skovpolitik i Danmark«. Foreningen har meget gerne villet imødekomme disse ønsker, og håber samtidig, at bidraget vil kunne stimulere debatten om skovbrugets politiske stilling i denne brydningstid, og således medvirke til, at erhvervet fortsat kan indtage en værdig og meningsfyldt position i det danske samfund.

Arrangementets gennemførelse var kun mulig ved velvillig og stor indsats fra en række inviterede deltagere, og foreningen bringer sin bedste tak til foredragsholderne, ordstyrerne, ekskursionslederen, og deltagerne i vidne- og spørgepanelet. Foreningen ønsker endvidere at takke referenten, forstfuldmægtig P. FRIS, for det ingenlunde lette arbejde med at redigere båndoptagelserne.

A. Yde-Andersen.

Indledning.

Forstkandidatforeningens årsmøde 1969 betød på flere områder et brud med tidligere års traditioner. Det var første gang, at mødet blev afholdt på en højskole, og det var første gang, at man søgte at give mødet et efteruddannelsesmæs-

sigt tilsnit. Et usædvanligt stort fremmøde vidnede om, at denne fornyelse i foreningens liv fik en god modtagelse blandt medlemmerne.

Mødets hovedemne var »*Fremtidens skovpolitik i Danmark*«. Om baggrunden for emnevalget bemærkes, at vor nuværende skovpolitik har sin oprindelse i skovforordningen af 1805, der bl.a. tager sigte på opbygning af en national råtræproduktion og -reserve. Fredskovspligten, der principielt forhindrer, at mindre produktive skovarealer overføres til anden benyttelse, medfører en stadig forøgelse af landets skovareal. Samtidig hermed bliver skovbrugets betydning i samfundsøkonomien, beskæftigelsen m.v. stedse mindre, ligesom det erhvervsøkonomiske grundlag for skovdriften forringes. – Sideløbende med den successive forringelse af erhvervsgrundlaget gives der fra mange kredse udtryk for en stadig voksende interesse for, at skovene i langt højere grad, end det nu er tilfældet, skal indgå i befolkningens friluftsliv, f.eks. i landskabsplanlægningen, som elementer i de kommende naturparker m.v.

Hvad skal vi derfor bruge skovene til, hvor meget skov skal landet have, efter hvilke retningslinier skal de bestyres, etc., etc.?? Spørgsmålene er langt fra nye, men samfundet har aldrig gjort forsøg på at vurdere, om den i øjeblikket førte skovpolitik er hensigtsmæssig. En sådan vurdering synes for tiden stærkt påkrævet og er bl.a. aktualiseret ved:

- 1) De sidste års betydelige stormskader.
- 2) Færdselsbestemmelserne i den nye naturfredningslov. Staten har herved rejst et nyt krav om de private skoves benyttelse.
- 3) Den store opmærksomhed, skovene har været genstand for i forbindelse med pkt. 1) og 2), har skabt et aktuelt behov for en fortsættelse og uddybning af informationen om dansk skovbrugs vilkår.
- 4) Der er fremlagt planer om rationalisering inden for statsskovbruget, uden at bl.a. formålet med de offentlige skove i den forbindelse er klarlagt.

Gennem årsmødets tekniske opbygning tilstræbtes en alsidig belysning af det valgte emne. Fredag formiddag helligedes en almindelig indføring i problemstillingen gennem to foredrag af henholdsvis professor N. K. HERMANSEN og skovrider STEN BJERKE. Om eftermiddagen gennemførtes en diskussion eller høring, hvori de personer, der til daglig arbejder med skovpolitiske problemer, og som aktivt deltager i udformningen af den fremtidige udvikling inden for dette område, havde lejlighed til at give udtryk for deres individuelle ønsker og mål. På en ekskursion til Pamhule skov under Haderslev statskovdistrikt lørdag formiddag konfronteredes de skovdyrkningsmæssige og rekreative interesser. Ekskursionens emne var planlægning af skovdrift med et bredere sigte end traditionel erhvervsmæssig drift. Emnet uddybedes om eftermiddagen, hvor forstkandidat POVL DEGENER og lektor P. BRUN MADSEN gennemgik indretningen af en samlet skov for rekreative formål og de hermed forbundne økonomiske konsekvenser. Mødet afsluttedes med en kortvarig debat over samme emne.

I det følgende vil mødets enkelte komponenter blive refereret i kronologisk rækkefølge og uden yderligere kommentarer.

Fremtidens skovpolitik

Foredrag af professor NIELS K. HERMANSEN

Når Danske Forstkandidaters Forening har sat Fremtidens Skovpolitik i Danmark på dagsordenen ved dette årsmøde, er baggrunden formentlig en fornemmelse af, at fortidens og nutidens politik overfor skovene og skovbruget ikke passer til forholdene i fremtidens Danmark. Det er måske oven i købet sådan, at skovpolitikken idag allerede er kommet ud af trit med samfundsudviklingen, og at det derfor er påkrævet snarest at ændre signaler.

Først og fremmest er det da vigtigt at få bragt på det rene, om der blot er behov for småændringer og justeringer hist og her – eller om der tiltrænges en helt ændret skovpolitisk holdning med deraf følgende gennemgribende forandringer.

Skal hele huset bygges om i en ny stilart – eller skal det blot fikses op og i det højeste sættes en ny kvist på hist og et nyt vindue i her?

For at komme under vejrs med hvad der er behov for, vil det være naturligt først at prøve at karakterisere den stilart, der hidtil har præget skovpolitikken.

Skulle jeg med et enkelt ord udtrykke det, som for mig at se har sat sit mest afgørende præg på skovpolitikken i teori og praksis, måtte det blive ordet *isolation*.

Hermed mener jeg, at skovene og skovbruget ikke er blevet betragtet som en integrerende del af samfundslivet og samfundsøkonomien iøvrigt, når skovpolitikken skulle tilrettelægges.

Selv om man sagtens kan påvise undtagelser fra denne karakteristik – især er der undtagelser i unormale, kriseprægede tider – er det et gennemgående træk, at skovene og skovbruget har levet sit eget liv. De har været undergivet en særbehandling, der endog undertiden har været i direkte modstrid med grundsynet i den iøvrigt herskende politiske retning.

Et centralt eksempel på det sidste er fredskovsforordningen af 1805, der på en effektiv måde begrænsede ejernes handlefrihed med hensyn til anvendelsen af areal og kapital – og dette blev gennemført i en periode, der iøvrigt var præget af frihedsideer ikke mindst på det erhvervspolitiske område.

Netop med 1805-forordningen blev der for alvor »sat lås for skoven«, som Stevnsprovsten JØRGEN SORTERUP udtrykte det. Grænsen mellem skov og landbrug, som indtil da havde været flydende, blev trukket skarpt op. Kreaturhold og

skovdrift, som hidtil havde holdt til på samme arealer, blev adskilt. Skovarealet blev unddraget anden mulig anvendelse, og gennem hugstrestriktioner blev den kapital, der fandtes i skoven i form af vedmasse, til en vis grad båndlagt – og hvis den blev hævet, blev det pålagt skovejterne at anvende en del af den til genfrebringelse af skov.

På denne måde blev skoven i fysisk og økonomisk henseende isoleret fra andre erhverv.

Det er nu altsammen længe siden, men de dengang indførte bestemmelser gælder stadig, og vi er nu gennem generationer blevet så vænnet til forholdene, at vi næsten betragter dem som naturgivne, og vi har svært ved at forestille os, at det kunne være anderledes.

Den fysiske og økonomiske afsondring af skovbruget er i tidens løb blevet fulgt op af isolation og særbehandling også i forbindelse med andre skovpolitiske foranstaltninger. I flæng kan jeg nævne foranstaltninger i forbindelse med beskatning, ejendomsvurdering, tilsyn, tilskud, konsulentordninger og uddannelsesvæsen.

Den dybere baggrund for isolationen er for det første skovbrugets lange produktionstid, der gør det vanskeligt og tidkrævende at genopbygge skovene, når de er blevet forhugget eller helt er forsvundet. – Endvidere de specielle og ensidige mål, man har haft med skovpolitikken, nemlig at sikre befolkningens forsyning med træ, i visse egne at sikre skoven som værn mod naturonder og andre steder at sikre den landskabelige skønhed. Altså mål, hvorved man helt ser bort fra, at skovbruget også er et erhverv.

Medens politikken overfor landbrug, fiskeri, industri og handel har været erhvervsmæssigt præget, har skovpolitikken været objektbetonet. Den har netop været en *skovpolitik* og ikke en *skovbrugspolitik*.

Den mur, der således har stået omkring skovene og skovbruget, har også sat sit præg på holdningen hos dem, der beskæftiger sig med skovbrug – og i særlig grad på skov-

brugets funktionærer, der er kommet til at udgøre en eksklusiv etat, som nødig har villet se andre trænge ind på sine gebeter.

Man har set dette på de større kombinerede godser, hvor skovvæsenet har udgjort en absolut selvstændig enhed. Tanken om samarbejde med endsige afhængighedsforhold til andre dele af godset har vakt modstand hos skovfunktionærene.

Og man ser det i statsskovbruget, på landbohøjskolens skovbrugsafdeling, ved forsøgsvæsenet og ved mange andre skovbrugsinstitutioner og -organisationer, hvor tanken om at ansætte andre end forstkandidater og skovteknikere er fremmed – for ikke at sige ubehagelig.

Om dette skyldes, at man ikke mener, folk med en anden baggrund end den forstlige er i stand til at bidrage til løsning af disse institutioners opgave, eller det skyldes, at man nødig vil have andre til at kikke sig i kortene, ved jeg ikke. Kun ved jeg, at resultatet ofte er blevet et indavlet miljø, der kun i ringe omfang har modtaget impulser udefra – og når vinduet engang imellem er blevet åbnet på klem til omverdenen, har man stillet sig uforstående og uvillig over de nye ideer og begreber, der sneg sig ind.

»Den, der lever skjult, lever godt« er et gammelt ord, der har vundet genklang hos skovejere og skovbrugere. Og vi må vel alle indrømme, at vi har følt os tiltrukket af at være »et puslingeland, der hygger sig i smug« – for at bruge et Aakjær'sk udtryk.

Men i de senere år er det blevet mere og mere klart, at det ikke i det lange løb vil være muligt at fortsætte i dette spor. Ligesom udviklingen på det internationale plan mere og mere går i retning af, at nationerne så at sige bliver tvunget i armene på hinanden, bliver det stadig vanskeligere for de enkelte erhverv at holde sig isoleret fra andre og at være enebestemmende med hensyn til erhvervets udvikling.

Billedet af det isolerede skovbrug er da også så småt

begyndt at blive historie, selv om grundkonturerne af billedet stort set passer til forholdene endnu i dag. På godserne er et nærmere samarbejde mellem skov- og landbrug mange steder i god gænge. I statsskovbruget er holdningen overfor publikum og friluftsliv ved at ændre sig. Ved møder og symposier har man med velvilje og interesse lyttet til foredragsholdere fra andre fagkredse. Forstkandidater og skovteknikere har i stigende udstrækning søgt beskæftigelse i tilgrænsende fag: entreprenørvirksomhed, træindustri, fredningsvæsen, landsplanlægning, edb o.s.v. – og forstkandidatforeningen er gået i nært samarbejde med andre akademikergrupper i A.S.

Og omvendt kaster andre interessegrupper end de forstlige i stigende grad blikket på skovene. Det første resultat heraf er den centrale placering, der blev skovene til del i debatten om den nye naturfredningslov såvel som i selve loven, der træder i kraft den 1. oktober i år.

Men alt dette er efter alt at dømme kun en begyndelse. I fremtiden vil skovene og skovbruget i langt højere grad blive tvunget ind som led i det danske samfund.

Skulle jeg da – ligesom jeg om den hidtidige skovpolitik har anvendt udtrykket *isolation* – vælge et enkelt ord til karakteristik af det, der efter min opfattelse nødvendigvis må præge fremtidens skovpolitik, måtte det blive ordet *integration*.

Hermed mener jeg, at man ved udformningen af skovpolitikken må anskue skovene og skovbruget som en integrerende del af samfundet, dets udvikling og økonomi. Man må i særlig grad hefte sig ved de skovpolitiske foranstaltningers direkte og indirekte virkninger i det netværk af økonomiske og andre sammenhænge, som skovbruget skal udgøre en del af.

Dette gælder både den fase af den politiske beslutningsproces, som omfatter samfundets målsætning for skovpolitikken, og den fase, der består i valget af midler i politiken overfor skovene og skovbruget.

Der er navnlig tre kendsgerninger, der må tages i betragtning ved udformningen af skovpolitikken, og som nødvendiggør denne politiks integration i samfundets øvrige politik:

1) For det første må det tages i betragtning, at der ikke er blot ét, men en hel række menneskelige behov, der kan tilfredsstilles ved skovene og skovbrugets hjælp. I skovene kan der hentes råstoffer og indtægter, de kan yde beskæftigelse og danne værn mod naturonder, de kan danne ramme om friluftsliv, naturiagttagelser og naturforskning, og de bidrager til at gøre det danske landskab smukt og afvekslende. – Ved udformningen af fremtidens skovpolitik kan der ikke være tale om at satse på et enkelt af disse mål som hovedmålet og betragte resten som biprodukter, der kommer oven i hatten. Tværtimod må der ske en politisk afvejning baseret på analyser af styrken og karakteren af de enkelte behov.

2) For det andet kan alle de behov, jeg nævnte, også tilfredsstilles på anden måde. Træ kan importeres eller erstattes med andre råstoffer. Indtægter og beskæftigelse kan hentes i andre erhverv. Sandflugt kan dæmpes med hjelme. Læ for vind og jordfygning kan etableres ved læhegn eller skærme. Friluftsliv kan udfolde sig ved badestrande i ind- og ikke mindst udlandet – og her kan man også i stigende grad udforske i hvert fald den menneskelige natur. Landskabet kan gøres afvekslende ved spredte træer og trægrupper og anden beplantning, som man ser det i det klassiske engelske landskab.

Ved udformningen af fremtidens skovpolitik må også dette tages i betragtning, at skovene og skovbruget ikke er de eneste udveje for tilfredsstillelsen af de behov, jeg nævnte.

3) For det tredje er der efterspørgsel efter de grundlæggende produktionsfaktorer – jordarealer, arbejdskraft og kapital – ikke alene til fremskaffelse af de nævnte goder, på hvilken måde dette end måtte ske, men også til frem-

stilling af alle andre goder: fødevarer, beklædningsgenstande, transportmidler, huse, kunstværker, luksusgenstande o.s.v. – Ved udformningen af fremtidens skovpolitik må skovene og skovbruget derfor indplaceres i samfundets fordeling af de knappe midler til de mange opgavers løsning. Hvis skovbruget isoleres herfra, vil der opstå skævheder, der er uhensigtsmæssige, hvad enten de er gunstige eller ugunstige set fra et ensidigt skovbrugssynspunkt.

Alt dette er udtryk for nødvendigheden af skovpolitikens integrering i samfundets øvrige politik. Mange vil måske sige, at der ikke er noget opsigtsvækkende nyt i disse ting – men set i relation til skovpolitikken af i går er der tale om en ny tankegang.

Der er også tale om noget nyt i den forstand, at det her efter drejer sig om problemer, som vi forstmænd ikke kan klare alene. Ret beset har vi vel været vant til, at det var os – og os alene – der skulle tages på råd, når der skulle foretages noget på det skovpolitiske område.

Når skovene og skovbruget skal bringes ind under en helhedssynsvinkel, som jeg har skitseret, kan vi ikke klare opgaven alene. Vi må – som det hedder – fordomsfrit anerkende nødvendigheden af anden ekspertise og gå i samarbejde på det tekniske plan med arkitekter, ingeniører, landinspektører, byplanlæggere, havearkitekter m.fl., og på det økonomisk-politiske plan med nationaløkonomer, erhvervsøkonomer, markedsspecialister, sociologer o.s.v.

Det, som vi forstmænd kan bidrage med, er et brudstykke til hele mønstret, og det er deri, vi skal se den forstlige sagskunds-kabs opgave i fremtiden. Vi skal uddannes til og indstille os på i samarbejde med andre at finde den rette placering af skovene og skovbruget i fremtidens samfund, i fremtidens økonomi, i fremtidens landskaber.

Som et bidrag i forkortet form til denne mere begrænsede opgave skal jeg i det følgende kaste et par strejflys over nogle af de problemer, vi på denne måde må beskæftige os med, idet jeg skal fremsætte nogle synspunkter dels ved-

rørende de behov, skovbruget kan dække, dels vedrørende et par af de politiske foranstaltninger, man kommer til at stå over for, når de knappe ressourcer af areal, arbejdskraft og kapital skal fordeles.

Når jeg i det følgende først omtaler de behov, skovbruget kan dække som råstof- og indtægtskilde, gør jeg det udelukkende ud fra et samfundsmæssigt synspunkt uden at komme ind på det fordelingspolitiske spørgsmål om, hvem og hvor mange disse råstoffer og navnlig indtægter direkte kommer til gode. Jeg gør det sådan, ikke fordi fordelingsspørgsmålet er uden interesse for skovenes ejere, funktionærer, arbejdere og aftagere – men for at pointere, at skovbrugets betydning i erhvervsøkonomisk henseende bør bedømmes uden hensyn til, hvor mange eller få der ejer skovene. Det har nemlig i høj grad været et moment i særbehandlingen og isoleringen af skovbruget, at dette er blevet betragtet som en del af grevers og baroners overflod – et synspunkt, der uden tvivl har skadet skovbruget. Og ret beset vedkommer det jo aldeles ikke spørgsmålet om behandlingen af skovbruget som erhverv.

Når man skal bedømme skovenes fremtidige betydning som råstofkilde, er det naturligt først at spørge, hvordan forbruget af træ kan forventes at stille sig i fremtiden.

Ifølge den nyeste FAO statistik og prognose, der er offentliggjort i maj i år, steg Europas forbrug af gavntre fra 178 mill. m³ råtræenheder i 1950 til 291 mill. m³ i 1965, og for 1970 regnes der med et forbrug på 329 mill. m³ – altså en stigning i løbet af 20 år på ialt 85 % eller ca. 4 % pr. år.

Efter en indgående analyse af alle de faktorer, træforbruget afhænger af – herunder indflydelsen fra de råstoffer, der kan erstatte træet – mener man endvidere at kunne forudsige et forbrug i 1980 på 431 mill. m³, d.v.s. en fortsat forbrugsstigning på godt 3 % om året.

Det bør her indskydes, at FAO gennem årene har lavet mange prognoser, så der er samlet mange erfaringer, der

efterhånden skulle borge for forudsigelsernes sikkerhed. Erfaringerne går forøvrigt som regel ud på, at man har skudt for lavt med hensyn til det fremtidige forbrug.

De stedfundne og forventede forbrugsstigninger skyldes ikke alene et stigende befolkningstal. Der er også konstateret et stigende forbrug pr. indbygger, og man regner med, at dette vil fortsætte. I 1950 var forbruget af gavntræ pr. indbygger i Europa 0,43 m³, i 1965 0,61 m³, og man forudsiger, at det er kommet op på 0,79 m³ pr. indbygger i 1980.

Stigningen i forbruget pr. indbygger, der næsten udelukkende falder indenfor papir- og pladeområdet, hænger snævert sammen med stigningen i nationalproduktet pr. indbygger – det vil altså sige med den økonomiske aktivitet og befolkningens købeevne.

For Danmarks vedkommende har træforbruget omregnet til råtræenheder gennem mange år ligget omkring 1 m³ pr. indbygger, – hvilket er et stort forbrug sammenlignet med det øvrige Europa, når man undtager Norge, Sverige og Finland, der bruger betydelig mere træ.

Da Danmark således allerede har et relativt stort træforbrug, vil jeg skønne, at det trods forventningerne om et stigende nationalprodukt vil forblive nogenlunde uændret på 1 m³ pr. indbygger i en overskuelig fremtid. Men forbrugssammensætningen må forventes at blive ændret efter samme mønster som i det øvrige Europa – altså med en stadig stigende andel af papir og plader.

Med et uændret forbrug pr. indbygger vil vort træforbrug stige alene med befolkningstallet, og det vil nok komme til at ligge på omkring 6 mill. m³ ved årtusindskiftet.

Hugsten i de danske skove andrager som bekendt i øjeblikket ca. 2 mill. m³ årligt, således at vi idag har en selvforsyningsgrad på omkring 40 %. Med den stigning i hugsten, vi kan forvente på grund af det skæve aldersklasseforhold især i plantagerne, kan man godt regne med, at selvforsyningsgraden fortsat vil ligge omkring de 40 % trods stigende forbrug og under forudsætning af uændret

skovareal. Tilplantes der mere jord, vil procenten kunne stige henimod år 2000.

Disse tal giver selvfølgelig et fingerpeg om de danske skoves betydning som råstofkilde i samfundshusholdningen. Ved en egentlig vurdering må der imidlertid penge ind i billedet.

Bruttoværdien ved fast vej af den danske hugst andrager ca. 150 mill. kr., hvilket svarer til mindre end 0,2 % af det samlede danske bruttonationalprodukt, og det lyder jo ikke imponerende. Gennem den industrielle og håndværksmæssige bearbejdning og forarbejdning af træet og gennem aktiviteten i de forskellige handels- og transportled stiger det danske træes andel i nationalproduktet dog betydeligt. Ifølge amerikanske undersøgelser, som jeg selvfølgelig ikke kan stå inde for, men som ser troværdige ud, skulle man kunne regne med, at træ bidrager til nationalproduktet med et beløb svarende til 20 gange råtræets værdi. For dansk træes vedkommende skulle det blive til 3 milliarder kr. eller $3\frac{1}{2}$ % af nationalproduktet. Lægges hertil de værdier, der skabes på grundlag af det importerede træ, bliver den samlede andel i nationalproduktet af de produkter og tjenester, der er baseret på råstoffet træ, på ca. 10 % – og det er vel egentlig et uventet højt tal.

De $3\frac{1}{2}$ %, hvormed dansk træ i videste forstand bidrager til nationalproduktet, kunne imidlertid næsten fuldstændig dækkes ved import. Derfor vil det være mere rimeligt at prøve at beregne, hvor meget vi sparer i import ved den danske hugst.

Hvis dansk træ skulle erstattes med importeret træ, ville det stort set komme til at dreje sig om indførsel af savskårne varer. Efter de gennemsnitspriser, vi idag giver for import af savskåret træ, ville en import til erstatning af det danske træ komme til at koste ca. 650 mill. kr. om året.

Underskuddet på Danmarks vareomsætning med udlandet var i 1968 4,7 milliarder kr. Hvis vi i dette år yderligere skulle have importeret til erstatning for produktionen i

skovene og savværkerne i Danmark, ville underskuddet således have været 13-14 % større.

Nu kan man opstille sådanne beregninger på mange måder og drage flere sammenligninger, og jeg skal ikke give den her nævnte grænsebetragtning ud for at være den eneste rigtige illustration af de danske skoves samfundsøkonomiske betydning. Men den giver alligevel et rigtigt fingerpeg om, at de danske skoves betydning som råstofkilde for dansk industri er af en størrelsesorden, der gør det urimeligt at skubbe det forsyningsmæssige og økonomiske synspunkt til side, når fremtidens skovpolitik skal udformes.

I overensstemmelse med den klassiske disposition for fremstillingen af skovpolitikken skal jeg herefter sige et par ord om skovbrugets betydning for beskæftigelsen. Det plejer at gå på melodien at »vel bruges der ikke så mange arbejdstimer pr. ha i skovbruget som f.eks. i landbruget, men at det må erindres, at der er tale om sæsonbeskæftigelse, der kan mildne arbejdsløsheden i de stille sæsoner i landbruget, at man også må tænke på beskæftigelsen i træindustrien, og at der i skoven er mange muligheder for ekstraordinær beskæftigelse ved stødoptagning, kogleindsamling, bærplukning og deslige«.

Man må vist sige, at et sådant forsøg på at påvise skovbrugets betydning for beskæftigelsen virker krampagtig idag. Og i vore dage, hvor beskæftigelsen er høj – og hvor problemet om at sikre økonomisk vækst i landet for en stor del er et spørgsmål om at skaffe arbejdskraft til industrien, er der ikke brug for denne argumentation. I virkeligheden må man snarere vende spørgsmålet helt om og betragte det som et gode, at man gennem tilplantning af landbrugsjord kan frigøre arbejdskraft f.eks. til beskæftigelsen i industrien.

I visse egne af landet må der tillægges skovenes betydning som værn mod naturonder en betydelig vægt, hvad enten det drejer sig om værn mod sandflugt og jordfygning

eller om læ i almindelighed. Hvad det sidste angår, ligger værdien ikke så meget i den lokale læ, en plantning giver. Vigtigere er det, at man ved at forøge landskabets ruhed ved anlæg af mange større og mindre skove og plantager generelt nedsætter vindstyrken på egnen. Derved forbedres vilkårene for landbrugsafgrøder, og egnen bliver mere attraktiv for mennesker og dyrs ophold og færden.

Det er rigtigt, at det vil være billigere med hensyn til indsats af både areal og arbejdskraft at etablere et system af læhegn. Hvor formålet alene er at skaffe læ, er det derfor ikke en god ide at plante større arealer til. På den anden side er værnvirkningen et gode, som kan regnes med, når det samlede samfundsmæssige regnskab for tilplantningsaktiviteter skal gøres op.

En opgørelse i kroner og øre af skovens betydning som værn for omgivelserne vil være vanskelig, men næppe umulig. Langt vanskeligere vil det imidlertid være at vurdere skovens betydning som friluftsområde samt i naturvidenskabelig og æstetisk henseende, ligesom det er vanskeligt at opgøre det kvantitative behov for disse goder. Der har mange steder i udlandet været gjort forsøg på efterspørgselsanalyser vedrørende friluftsområder. Et teoretisk arbejde på feltet er også godt i gang mange steder. Og det er påkrævet, at der bliver gjort en indsats her. For overalt ser man den fare, der ligger i at overlade bedømmelsen af et enkelt af de goder, der kan hentes i skoven, til det rene gætteværk. Det er farligt, fordi vi netop her har med et område at gøre, der er egnet til at kalde de stærke følelser frem. Et område, hvor man let kan få medløbere i en kampagne, der bæres frem af emotionelle slagord eller ligefrem martyragtige attityder. Og så er vejen åben for overvurderinger med deraf følgende skævheder i den indbyrdes afvejning af de forskellige behov.

Jeg har med disse ord på ingen måde på forhånd villet nedvurdere behovet for udformningen og udnyttelsen af

skovene som friluftsområder. Men jeg har villet advare mod at lade sammenligning mellem skovens betydning som friluftsområde og dens økonomiske betydning blive noget i stil med en diskussion af, hvad der er højest: rundetårn eller et tordenskrald.

Ved tilrettelæggelsen af fremtidens skovpolitik er det i ganske særlig grad påtrængende at få analyseret og vurderet styrken og karakteren af befolkningens behov for skovene som friluftsområder og som objekter for naturiagttagelse og naturforskning.

Jeg har i det foregående fremlagt synspunkter på grundlaget for og retningen af fremtidens skovpolitik og kommer nu ind på det, som for de fleste vel står som den egentlige skovpolitik, nemlig valget af politiske midler.

Skovpolitik er ikke og må ikke opfattes som et velafgrænset område. Skovpolitik må opfattes som en del af jordpolitikken i et land, en del af landets markedspolitik, en del af finans- og pengepolitikken, beskæftigelsespolitikken, uddannelsespolitikken og kulturpolitikken.

Jeg kan ikke i et enkelt foredrag nå at omtale skovbrugets placering indenfor alle disse politiske områder. Men jeg skal i det følgende ved nogle eksempler illustrere, hvad integrationen af skovpolitikken i den øvrige politik betyder og samtidig nævne de skovpolitiske problemer, jeg i særlig grad finder påtrængende – udover hvad jeg allerede har omtalt i forbindelse med målsætningsanalysen. De emner, jeg har valgt at tage op, er spørgsmålene om 1) udvidelse af skovarealet, 2) udformningen af skovene, 3) den administrative struktur og 4) skovbrugsuddannelsen.

I forbindelse med skovenes placering i jordpolitikken i Danmark bør det overvejes, om den skarpe afgrænsning mellem skov og andre arealanvendelser er hensigtsmæssig. Ifølge skovloven kan skovarealer ikke opdyrkes til landbrugsjord eller ryddes til bebyggelse, ligesom der ikke kan bygges f.eks. fritidshuse i skoven.

Og ifølge den nye lov om landbrugsejendomme fra 1967 er det i modsætning til tidligere forbudt at tilplante landbrugspligtig jord med andet end juletræsdrift for øje. Skovdrift er ikke tilladt, med mindre landbrugsministeren ophæver landbrugspligten, og arealet udstykkes.

Det er vel navnlig spørgsmålet om en friere adgang til tilplantning af landbrugsjord, der er aktuelt, eftersom der uden tvivl efterhånden vil være ret store arealer, som ejerne af økonomiske grunde ikke ønsker at dyrke længere, og som ikke kan bebygges, fordi de ikke er inddraget under byzonen eller udlagt som sommerhusområder.

Det vil i sådanne tilfælde være rimeligt at overveje to alternative anvendelser: dels at lade arealerne henligge som friluftsområder hovedsagelig i ubevokset tilstand, dels at anvende arealerne til skovdrift.

Hvad det første alternativ angår, må man ikke forestille sig, at det er en gratis løsning. Hvis arealerne nemlig henligger uden tilsyn og pasning, vil de i et tæt bebygget land hurtigt udvikle sig til lossepladser eller på anden måde komme til at virke skæmmende for landskabet. Der må til stadighed gøres en aktiv indsats for at holde sådanne udyrkede arealer i en attraktiv tilstand – og man kan vel kun tænke sig en sådan indsats gennemført på statens bekostning, med mindre ejeren får lov til at drage økonomisk fordel af arealets udnyttelse i fritidsøjemed.

Tilplantningsalternativet vil nok være mere tillokkende for ejeren, og også for samfundet byder det på flere fordele. For det første vil der jo ved skovfrembringelsen også blive etableret friluftsområder for befolkningen samtidig med, at der på arealet produceres et råstof, som vi endnu ikke er selvforsynende med. Hertil kommer, at mere skov i visse egne af landet vil gøre landskabet smukkere og mere afvekslende, ligesom den nedsatte vindhastighed vel kunne bidrage til en større produktion på egnens resterende landbrugsarealer.

Afvejningen af de forskellige hensyn fører sandsynligvis

til, at den frigivne landbrugsjord bliver overført dels til skovdrift, dels til udyrkede, men dog plejede arealer i et blandingsforhold, der vil variere fra sted til sted og fra egn til egn.

Gennemførelsen heraf vil ikke alene kræve et samarbejde mellem landbrugs- og kulturministeriet på det lovgivningsmæssige og administrative plan, men også et nært samarbejde på det tekniske og økonomiske plan mellem forstmænd, landbrugskyndige, landskabskyndige o.s.v.

Et andet hovedproblem i fremtidens skovpolitik er spørgsmålet om anvendelsen og udformningen af selve skoven. Ser man bort fra ekstremer såsom klitplantager, læplantninger og arealer som Jægersborg Dyrehave, er hovedproblemet at finde den rigtige balance mellem de to hovedformål: økonomisk træproduktion og friluftsliv. Ved skovdriftens tilrettelæggelse vil der kunne opstå konflikter mellem disse to formål vedrørende træartsvalg, foryngelsesmetoder, omdriftsalder m.m. samt mere specifikt vedrørende opførelse af fritidshuse i skoven.

Nu må det straks siges, at et langt stykke ad vejen kan de to formål tilgodeses side om side, sådan som det er sket hidtil – og man må nok være varsom med ikke at skabe kunstige modsætningsforhold eller piske stemningen op fra nogen af de to måls fortalere, ligesom man må være opmærksom på at få eventuelle misforståelser og misfortolkninger ryddet af vejen. Drøftelserne må bringes ind i rolige og fornuftige baner, og løsninger bør kunne findes i lyset af nøgterne analyser og gensidig oplysning.

Når man tænker på, hvor meget en forstmand oplever, når han færdes i en skov, fordi han kender til skovens liv og problemer, er det en nærliggende tanke, at oplysning af publikum om f.eks. skovdyrkningsproblemer dels vil forøge skovgæstens oplevelsesmuligheder og dels vil kunne få hans og forstmændenes ønsker vedrørende skovens udseende til at stemme overens. At skovgæsten ligesom forstmanden vil komme til at interessere sig for den arbejdende skov.

Det er imidlertid klart, at ekstreme hensyn til friluftsfolkets særlige ønsker ikke kan tages samtidig med oprettholdelse af økonomisk skovdrift. Jægersborg Dyrehave er en ekstrem af denne art. I det omfang noget sådant kommer på tale, må det overvejes at inddele skovene i fritidsskove, produktionsskove og skove med blandet målsætning. Og det er vel sandsynligt, at nærmere analyser netop vil vise, at der er behov for fritidsskove op ad større bysamfund, medens behovene for særlig hensyntagen til friluftslivet i hovedparten af Danmarks skove ikke er større og anderledes, end at de umiddelbart bliver opfyldt i en almindelig produktionsskov.

For statsskovenes vedkommende er det set med samfundets øjne kun et spørgsmål om målsætning og et deraf følgende administrativt regelsæt at få gennemført en sådan udpegning af særlige fritidsskove. I virkeligheden vil det kun betyde en videreførelse af det gamle begreb: lyst- og værnsskov til at omfatte større arealer eller hele skovområder.

For de private skovarealers vedkommende kan yderligere indgreb i dispositionsfriheden af hensyn til friluftformålene formentlig kun gennemføres i forbindelse med kompensationer til ejerne af betydelig større omfang end de smårefusioner, der er tale om i forbindelse med åbningen af skovene for publikums færdsel.

Af væsentlig betydning for skovbruget er det dernæst at få en række strukturproblemer løst – og det gælder, hvad enten hovedformålet med skovdriften i det enkelte tilfælde er produktion eller friluftsliv.

I begge tilfælde vil for det første den stærke udparcellering af visse skove hæmme opfyldelsen af målet. En genoplivelse og en aktiv indsats for at få realiseret skovlovens § 20 om oprettelse af driftsfællesskaber vil her være den naturlige løsning. Jeg kan oplyse, at den tyske forbundsdag kort før sin sommerferie gennemførte en ny lovgivning på

dette område. Spørgsmålet er altså stadig aktuelt også andre steder.

Hvad småskovsforeningerne angår, er det på tide, at man fra statens side tager bestik af den kendsgerning, at den gamle skillelinie på 50 ha for såkaldte småskove – indført ved udstykningsloven af 1819 – forlængst er forældet. Den tekniske, økonomiske og administrative udvikling har medført, at grænsen for medlemsskab i småskovsforeninger med statsstøtte idag bør ligge langt højere, hvis loven om statstilskud skal tjene samme formål idag som det gjorde, da den blev givet første gang i 1919. Kun derved kan en rimelig del af privatskovene i de gamle skovegne blive stillet på lige fod med den politik, der føres med hensyn til landbrugskonsulentordningen, og på lige fod med den støtte, der gennem Hedeselskabet gives til administrationen af plantageejendomme.

Disse tanker fører direkte videre til spørgsmålet, om ikke småskovsforeningernes forhold burde tilrettelægges efter en organisationsplan og en støtteordning svarende til den for Hedeselskabet gældende – eller om man måske burde tage skridtet fuldt ud og slå de to organisationer sammen.

Det er vist almindelig kendt, at der i landbrugsministeriets arkiver ligger en redegørelse afgivet af en arbejdsgruppe, som landbrugsministeriet har nedsat på administrationsområdets foranledning. Redegørelsen indeholder bl.a. analyser og forslag vedrørende det her berørte emne. Det ville være ønskeligt, om denne redegørelse kom frem til debat og høring.

Emnet idag og i morgen er fremtidens skovpolitik og ikke fremtidens forstkandidat- og skovteknikerpolitik. På den anden side må tilrettelæggelsen af uddannelserne på det forstlige område betragtes som en del af statens skovpolitik, og det er under denne synsvinkel, jeg til slut skal sige et par ord om uddannelsen.

Det ville være fristende at tage hele uddannelsesområdet

op til debat: både skovarbejder-, skovtekniker- og forstkandidatuddannelsen. Men det vil være en mundfuld, der er stor nok til et helt foredrag og årsmøde for sig. Derfor nøjes jeg med et par bemærkninger om uddannelsen på landbohøjskolen.

Og lad mig da indledningsvis sige, at formelt er det nok undervisningsministeriet (før april 1968 landbrugsministeriet), der har ansvaret for tilrettelæggelsen af forstkandidatuddannelsen. Men reelt er det landbohøjskolen og specielt skovbrugsafdelingen, der i det mindste må tage initiativet til eventuelle nydannelser. Hvad der måtte være af kritik af uddannelsen, må derfor først og fremmest rettes mod skovbrugsafdelingen og mod de snævre studiemæssige rammer, som landbohøjskolen giver skovbrugsafdelingen at virke indenfor. Med snævre rammer tænker jeg navnlig på det nødvendige hensyn til andre studieretninger, hvormed de skovbrugsstuderende har fællesundervisning i visse fag.

Og kritik kan der fremføres. Især kan uddannelsen kritiseres for sit tilsyneladende snævre sigte mod uddannelse af skovbestyrere i ordets klassiske betydning. Vi møder atter her symptomer på isolationen.

På skovbrugsafdelingen er man opmærksom på dette forhold, og man har længe drøftet ændringer i studieplanen. Med hensyn til målet har man koncentreret sig om en formulering, hvorefter forstkandidatuddannelsen skal være en uddannelse i forvaltning og udnyttelse af skovressourcer som erhvervskilder og naturområder under hensyntagen både til emnets biologiske, tekniske, erhvervmæssige og samfundsmæssige sider.

Ideen er, at forstkandidater gennem deres uddannelse skal gøres skikkede til at forvalte skovarealer, hvad enten målet er økonomisk træproduktion eller skovens betydning som landskabelementer eller friluftsområder – og hvad enten det drejer sig om skovarealer i Danmark eller i udlandet, især udviklingslandene.

Hensigten er altså at give forstkandidatuddannelsen et bredere sigte, og spørgsmålet er så, hvilke krav der da må stilles til studieplanen.

Et bredere sigte betyder krav om flere fag. Men skal dette krav tilfredsstilles for alle, går det selvfølgelig ud over dybden i studiet. – På den anden side vil en egentlig liniedeling ikke være gennemførlig, dels fordi der er for få studerende, dels fordi det vil kræve flere lærerposter ved studiet, end der med rimelighed kan tænkes oprettet.

Løsningen ligger da formentlig i en tilvalgsordning omfattende muligheder for forskellige fagkombinationer for den enkelte eller for mindre grupper af studerende – og sluttende med et individuelt valg af speciale – men ikke linie – indenfor hovedområder som skovbiologi, skovøkonomi, skovteknologi, forvaltning af naturområder, forstlig u-landsproblematik o.s.v.

Med hensyn til valgmulighederne bør disse ikke være begrænsede til fag, der ligger indenfor skovbrugsstudiets rammer. Det bør være muligt at overskride de ikke særligt hensigtsmæssige grænser mellem landbohøjskolens studieretninger og vælge fag som landbrugsøkonomi, landbrugs politik, byplanlægning, planteskoledrift, visse andre havebrugsfag o.lign. – alt som supplement til den forstlige hovedretning i studiet. – Gennemførelsen af sådanne tanker møder dog betydelige vanskeligheder bl.a. af praktisk art i forbindelse med skemalægningen. Men sådanne vanskeligheder bør kunne overvindes.

Tilvalgstanken åbner også visse perspektiver med hensyn til et samarbejde mellem de nordiske skovbrugsuddannelser. Bl.a. er der overvejelser igang vedrørende et fællesskab om dele af uddannelsen med henblik på u-landsarbejdet.

Fremtidens Skovpolitik må have en retning, der fører skovbruget bort fra isolationen og frem mod skovenes og skovbrugets integration dels med tilgrænsende fagområder og erhverv og dels med samfundslivet som helhed. Ved

tilrettelæggelsen af fremtidens skovbrugsuddannelse, som måske er det vigtigste skovpolitiske redskab, må denne udvikling ikke alene følges men også understøttes.

Skovbrugets stilling i landsplanlægningen

Foredrag af skovrider STEN BJERKE (Referat)

Jeg skal forsøge at skitsere den baggrund, som vi landskabsplanlæggere har for vurderingen af problemerne omkring det åbne land, hvori skovene jo indgår som en overordentlig væsentlig bestanddel.

Vi lever i et samfund, som er præget af et stigende befolkningstal. Areal, luft, vand m.v. er ved at blive underkastet knaphedens lov i langt højere grad, end man egentlig forestiller sig til daglig. Men ikke alene har vi dette stigende befolkningstal inden for landets grænser, vi har også en stigende mobilitet og øget fritid, hvilket betyder et pres på det åbne land, langt over det befolkningstilvæksten giver udtryk for.

Professor HERMANSEN var inde på spørgsmålet om behovsanalyse. Hvad er det befolkningen vil i fritiden, og hvad foretager den sig. Der foreligger meget lidt materiale herom i verden. Selv har vi ganske overordentlig lidt. Det er jo karakteristisk for det danske samfund, at vi som et gammelt handels- og bondefolk synes, at det er morsommere at stjæle udlandets forskningsresultater end selv at lave dem. For mig går det ikke så godt på det punkt. De amerikanske, svenske og tyske analyser lader sig ikke direkte overføre, og det er vanskeligt at bearbejde dem. Der synes at ligge helt andre vaner til grund for befolkningens fritidsbeskæftigelser i disse lande.

Der er ganske enkelte ting, vi ved med sikkerhed. Der er et stigende pres på det åbne land. Det skyldes ikke alene

bilerne, men også en stadig stærkere trang til at skifte milieu, en stigende tendens til, at byboere forlader byerne i fritiden på alle årstider for at komme ud i det åbne land. Vi kan dokumentere dette med ganske klare tal som f.eks. trafikanalyser.

Hvad vil de så derude? Det er noget uklart. Skal vi dele behovene op, er vi på gyngende grund. Vi kan kun sige nogle generelle ting.

Vi kan mærke en stigende interessespredning. Folk interesserer sig i dag for langt, langt flere ting, flere beskæftigelsesområder, end man gjorde før. Den gamle model af den pæne, jævne københavnerfamilie, der tager i Dyrehaven, er ikke dækkende mere. Der er langt ud over den afslappede, fysiske rekreation af den type opstået helt andre felter, hvor folk morer sig.

Der er et stort sportivt område. Folk foretager sig i fritiden de mærkeligste ting. Unge mennesker, der har fået deres første nye bil, henvender sig til skovrideren for at få lov til at køre på de mest stenede veje sammen med ligesindede for at smadre disse biler hurtigst muligt. På jagt og fiske udfolder man en enorm arbejdsindsats uden at få noget for det og udsætter sig samtidig for de rædselsfuldeste skuffelser. Det tager jo som bekendt over 100 timer i gennemsnit at fange en havørred ved de danske kyster, ikke desto mindre er der tusindvis af mennesker, der forsøger denne sport. Dette er absolut en drejning fra det afslappede rekreative i retning af det aktive.

Men denne drejning og interessespredning går videre. Vi har f.eks. vor udmærkede presse, hvis søndagsnumre ofte handler om pindsvinenes parringsleg, eller hvordan man på et bestemt gods nede ved mølledammen i sin tid så mølledamens skønne datter drukne sig, fordi den onde greve havde forført hende. Den slags ting er nok til, at der er 20.000 mennesker ude for at nyde dette kulturhistoriske område.

Der er andre mennesker, der tilbringer deres fritid i vand til halsen for at se på fugle i de våde områder. Jeg kender

sådanne ornitologer, som man har på fornemmelsen aldrig sover.

En anden kilde, der giver en smule overblik, er Politikens Forlag, der med stor succes udgiver alle mulige mærkværdigheder som »Hvad finder man på stranden« og »Med arkæologen Danmark rundt«. Disse bøger er, så vidt jeg ved, solgt i større oplag end nogen pornobog.

Dette og meget andet er udtryk for, at alt det, vi har i landskabet, efterhånden har fået den allerstørste interesse, dels fordi det er underkastet knaphedens lov, og dels fordi befolkningen her i landet er ved at nå et højere intellektuelt stade. Sidstnævnte skyldes ikke mindst radio, T.V. samt en intensiv propaganda fra skolerne og fra visse organisations side. Jeg tror, at alle, der beskæftiger sig med friluftsanspredelser, kommer til det resultat, at der er en mægtig og vidtspredt interesse inden for dette område.

Til illustration af de økonomiske aspekter af denne vidtsprede interesse for friluftsliv vil jeg kun fremdrage, at svenskerne er kommet til, at den svenske befolkning i fritiden bruger noget over 10 milliarder sv. kr. årligt, d.v.s., at der er en mægtig købelyst for aktiviteterne i det åbne land. Bybefolkningen er parat til at betale derfor – og betale meget store beløb. Hvis det drejer sig om 13-14 milliarder d. kr. i Sverige, må det beløb, bybefolkningen her i landet er parat til at ofre, også være et milliardtal. I dag går disse summer vel alt overvejende til benzin- og bilfirmaer og ikke så forfærdelig meget ned i lommerne på de mennesker, der ejer attraktionerne i landskabet.

En ting, der har vakt den allerstørste opsigt gennem det sidste halve år, er spørgsmålet om forureningen. Det er som om den trussel, der ligger i forureningen, har fået samlet interessen og forståelsen i befolkningen for det åbne landskab. Det er ligesom dette, at se de døde fisk, der driver ned ad åen på forsiden af et af vore store dagblade, får folk til at identificere sig med disse fisk. Jeg tror endda, at det

går langt videre. Vi er ved at få øjnene op for, at der er en trussel over for hele friluftslivet og fritidsbeskæftigelsen.

Om det er en sund tendens eller ej, lader mig kold som planlægger. Den er i hvert fald overordentlig praktisk for planlægningsarbejdet. Det er klart, at hvis der er stor interesse for opretholdelsen af landskabet, og dette samtidig trues meget dybt, så må det indicere, at en fornuftig, rationel, fysisk planlægning må være det første, man går ind for, at placere tingene inden for landets grænser på fornuftigst mulige måde, at placere byudvikling og industriudvikling på en sådan måde, at det er nemmest og billigst at holde disse ting under kontrol.

Det er klart, at jeg ikke herved mener, at redningen af det almindelige danske landskab både i byerne og på landet ikke også i høj grad hænger sammen med en kontrol af de industrielle processer, af landbrugets anvendelse af giftstoffer, af kloakeringsforhold, rensningsanlæg o.s.v., men det primære må være at lede udviklingen fremover, så tingene placeres bedst muligt. Følges denne linie, vil vi få opretholdt et åbent landskab, en mosaik landet over af store friholdte områder og spredte, tunge bybebyggelser. Det er klart, at den størst mulige renhed vil kunne opretholdes i de centrale dele af de friholdte områder, der formentlig fremover vil blive drevet som land- og skovbrug.

Hvis vi vender tilbage til befolkningens mangfoldige behov for fritidsbeskæftigelse, så må de friholdte områder for at følge disse behov være af et sådant indhold, at vi når størst mulig alsidighed i landskabet landet over d.v.s., at man må søge at friholde områder, som er karakteristiske for hver sin egn. Inden for disse områder må man først og fremmest kontrollere bebyggelsesforholdene, men også sørge for at forureningen bliver helt minimal.

I sådanne egnskarakteristiske områder med stort landskabeligt indhold vil skovene ganske givet komme til at spille en helt central rolle. Jeg behøver blot at nævne sko-

venes alsidighed med hensyn til dyreliv, flora og skiftende indtryk. En skov kan være – og er som regel – usædvanlig indholdsrig og usædvanlig sammenhængende milieumæssig set, hvilket nok er af største betydning for folk, der kommer fra et forhakked bymilieu.

Tager vi endvidere den almindelige fritidsudvikling i betragtning, så er der for mig ingen tvivl om, at selve ferien, der sikkert ofte vil blive udnyttet til udenlandsophold, vil komme til at spille en mindre rolle end den lange week-end. Det vil betyde, at friluftslivet vil blive fordelt året rundt, og måske vil landskabet endda blive mest intensivt udnyttet uden for sommersæsonen. En sådan udvikling vil rent landskabeligt betyde en forskydning til fordel for skovene fremfor strandene. Skov og strand er jo de klassiske rekreative områder i folks bevidsthed. Men vestkysten er for de fleste mennesker lidt barsk at tage, når man kommer hen i oktober og november, og da er skovene nok det landskabselement, der vil blive besøgt i størst udstrækning. Man må nok temmelig hurtigt forsøge at dele skovene op efter deres nuværende rekreative værdi, d.v.s., først og fremmest efter deres indhold og derefter efter deres beliggenhed i forhold til de store byområder. Også skovens slidstyrke må dog gå med i betragtningerne, når vi skal se på de enkelte skoves mere eller mindre rekreative betoning i landskabet. Vi har skovtyper, som kan tåle kolossalt stort besøg uden at gå til grunde, det gælder f.eks. Dyrehaven. Generelt kan man sige, at lyse skove med temmelig store græsbevoksede arealer tåler et stort besøgspress og vil endvidere være søgt af befolkningen. Ejendommeligt nok er den forstlig drevne skov jo endnu ikke gået ind i befolkningens bevidsthed. Vi har stadig et skovbillede, som stammer fra vore guldaldermalere, lyse, opløste skove med vredne egetræer o.s.v. En sådan opdeling af skovene, hvor man foretager en afvejning af, hvor henholdsvis det rekreative og det rent produktive bør have størst vægt, vil være temmelig nem at foretage. Jeg tror således, at når man undtager de nærrekreative skove,

som ligger helt op til byerne, vil det ikke volde større vanskelighed at sammenpasse de rekreative interesser med de rent produktionsmæssige.

Jeg skal prøve at tage et lidt andet udgangspunkt. Vi kender jo alle her udviklingen mellem by og land, en udvikling, der har ført til, at færre og færre mennesker lever uden for byerne, en udvikling, der har ført til, at relativt få procent af landets befolkning ejer en meget stor procentdel af arealet. Samtidig synes denne befolkningsgruppe, der ejer det store areal af landet, at være under et meget hårdt økonomisk pres, at leve under de hårde økonomiske love, der gælder for skov- og landbrug i dag. Byboerne er bedre økonomisk stillet, er i besiddelse af en større købekraft. Der er således en stor og velhavende kreds, som i deres fritid er parat til at betale for – og meget gerne vil betale for – de herligheder og arealer, som den lille gruppe sidder på. Det er den slags ting, der har været baggrund for den nye naturfredningslovs bestemmelser om adgang til de private skove.

Denne trang hos byboerne til at komme bort fra byerne begynder at tegne sig stærkt i de mest velhavende lande i den vestlige verden. Således er der en udpræget tendens for byboernes vedkommende til at nærme sig dobbeltbosætningen. Jeg mener ikke her sommerhuse, men to steder at bo, dels en arbejdsbopæl i byen og dels en fritidsbopæl, som gerne skal ligge temmelig langt fra byerne, 50-100 km, hvor man tilbringer langt det meste af sin fritid. Jeg tror, at vi i de kommende år vil mærke en stærk tendens i den retning, hvilket vil betyde, at landboerne får et økonomisk tilbud fra byboerne, fordi man ønsker at have denne fritidsbopæl ude på landet eller i hvert fald i intim forbindelse med det åbne land. For de mest velhavende af denne bybegruppe vil ønskerne sandsynligvis rette sig mod de isoleret beliggende gårde, huse og lignende, men for det store publikum vil interessen nok i højere grad rette sig mod de mindre købstæder og større landsbyer. Såfremt denne dobbelt-bosæt-

ning trænger igennem – hvad jeg som sagt tror den gør – så vil man fra planmæssigt hold støtte en udvikling, der netop sigter mod i første omgang at udbygge landsbyer og mindre købstæder.

For landboerne vil en sådan udvikling komme til at påvirke et meget væsentligt spørgsmål. Vi har stadig et udstrakt serviceapparat, som fungerer på landet. Man kan stadig blive født og dø. Der findes endnu jordemødre, præster, læger og postbude i det åbne land, men i store dele trues dette servicesystem af sammenbrud. Byboernes tilkomst i fritiden vil kunne udnytte og være medvirkende til at bevare dette serviceapparat.

Det, der for mig er hovedpunktet, er spørgsmålet om, hvorledes det er muligt for landboerne at udnytte dette pres fra byboernes side. Jeg ved, at der igennem et udvalg i forbindelse med landbrugsorganisationerne er gjort et meget stort arbejde i det sidste år for at analysere disse forhold. Det er jo således, at det i dag er umuligt for menigmand at bo på danske hoteller og kroer. Omkostningsniveauet er for højt. Det betyder, at denne store betalingsvillige gruppe inden for byerne ikke kan få lov til at lægge de penge, de gerne vil af med i det åbne landskab. Der findes ikke på landet overnatningsmuligheder for den jævne bybo, hvis økonomi er noget anstrengt af den bil, han skal have for at komme derud. Det at skaffe mulighed for, at byboerne kan opholde sig billigt i week-end'en i det åbne land i nærheden af de store landskabelige attraktioner, er en af de opgaver, der ligger helt i spidsen blandt de merkantile muligheder for jordejeren på landet. Jeg tror, at det er overordentlig vigtigt, at man fra skovejernes side optager dette spørgsmål: hvorledes kan vi få menigmand fra byerne ud i landskabet, hvorledes kan vi få en udveksling i gang, så at vore skoves attraktioner og vore skoves herligheder bliver betalt af byboerne. Byboerne vil gerne betale, såfremt der bydes dem mulighed for at være i det åbne landskab, såfremt der

gives menigmand i byerne mulighed for at tage ud med familie og overnatte på nogenlunde rimelige og billige vilkår.

Ser vi det fra skovejerens side, så må han inden for sit skovdistrikt plukke de skovtyper ud, der egner sig bedst, har størst tiltrækning og som bedst tåler byboernes besøg. De således udvalgte arealer må udstyres med de nødvendige faciliteter, så at turistens, byboens, besøg i det åbne land og i skoven kan blive en væsentlig indtægtskilde for skov- og andre jordejere. Vi har stadigvæk plads nok her i landet. Ved en fornuftig og planmæssig fremgangsmåde ville en sådan udnyttelse kunne lade sig gøre, så at vi ved siden af kvægholdet fik et turisthold, som vi kunne opfodre på passende vis.

Jeg kommer her ind på samme spor som professor HERMANSEN. Det er særdeles væsentligt, at vi får lempet skovlovens meget hårde bestræbelser på at holde skov udelukkende som et rent produktionsapparat, at man får mulighed for at indpasse de indtægtsgivende faciliteter for det besøgende publikum i eksisterende skove, i fredskovene. Det vil kunne lade sig gøre i stor udstrækning landet over, om der blot bliver udvist en lille smule samarbejde mellem besøgende, ejerne og statens og andre myndigheders planlæggere.

Jeg skal til slut omtale landskabsplanlægningens og lignende områders eventuelle værdi for beskæftigelsen af forstkandidater. Landskabsplanlægning er en temmelig ny ting, og medens vi i en årrække har haft uddannede byplanlæggere, så findes der her i landet ikke nogen virkelig landskabsplanlæggeruddannelse. De mennesker, der i dag beskæftiger sig hermed, kommer fra 3-4 grupper. Der er landinspektører, forstkandidater og arkitekter, særligt arkitekter, der har speciale i landskabsudformning. Endvidere kommer der sikkert nu og fremover en hel del landbrugskandidater. En virkelig fornuftig landskabsplanlægning her i landet lader

sig ikke praktisere på grundlag af nogen enkelt uddannelse, men kræver, at man har et sådant team, der kan samarbejde. I selve landskabsplanlægningen er der således en mulighed for at indpasse forstkandidater.

Det er vanskeligt at sammenligne de enkelte uddannelsers brugbarhed, fordi de supplerer hinanden. Kort kan man sige, at landinspektører ved mere om matrikler end godt er for deres sjæl, ligesom de er temmelig velbevandrede i landbolovgivning og dennes praksis. Til gengæld er de indtil videre aldeles blottede for biologisk begreb, og der er derfor en chance for, at forstkandidater kan komme ind i billedet. Som tidligere fremhævet har forstkandidater endnu en fordel, og det er, at 60 år for os er i morgen og 120 år i overmorgen. Langsigtet planlægning ligger os fuldstændig i blodet, og vi er mig bekendt det eneste fag, der har den mentalitet. Dette gør os måske temmelig overlegne overfor andre planlæggere, som kommer fra andre uddannelser.

Ud over landskabsplanlægningen er der landskabsplejen og med hensyn til landskabsplejen står vi nok betydeligt stærkere end inden for landskabsplanlægningen. Vor alsidige, administrative uddannelse berettiger os nok i højere grad end de fleste andre uddannelser til at kunne tage de fredede områder og områder med lignende status under behandling. Der fremkommer måske meget store arealer af denne type. Som professor HERMANSEN var inde på, kan man vente en opgivelse af landbrugsarealer, arealer, som sikkert skal bringes i en tilstand, hvor de kan have rekreativ betydning for befolkningen, og da vil det være forholdsvis nemt at styre forstfolk ind i sådant plejearbejde. Man må naturligvis tænke sig, at en sådan plejeproces foregår gennem forskellige faser. Først må der en forskningsfase til for at finde ud af, hvorledes den ønskede biologiske balance kan opnås. Derefter må sådanne forskningsresultater omsættes i praktisk dyrkningsteknik, og i denne fase tror jeg nok forstkandidater er bedre egnede, undtagen i specialtilfælde, hvor landbrugskandidaterne må træde til. Jeg tror, at selve

plejen af landskabet vil kunne give beskæftigelse til mange forstfolk, støttet af relativt få landbrugskandidater.

Disse spørgsmål om pleje og tilsyn med fredede arealer og beslægtede arealtyper vil ganske givet komme til diskussion inden for det næste år og måske finde sin afgørelse. I øjeblikket er det i væsentlig grad således, at fredningsplanudvalgene tager sig af plejen. I fredningsplanudvalgene sidder der næsten overalt en forstmand som repræsentant for landbrugsministeriet. Denne forstmand er næsten altid tilknyttet statsskovbruget. Man må tænke sig, at fredningsplanudvalgene vil kunne opbygge et intimt samarbejde med statsskovbruget, klitvæsenet, hedeselskabet, småskovsforeningerne og med andre lokalt placerede forstfolk, som vil kunne inddrages i pleje og tilsyn af de arealer, jeg tror store arealer, som efterhånden vil kræve en sådan virksomhed. Det er et område, som sikkert vil være voksende, og hvor en stor del af arbejdet helt naturligt bør udføres af forstkandidater.

Den kendsgerning, at et stadigt stigende antal forstkandidater beskæftiges inden for landskabspleje og landskabsplanlægning, vil sikkert komme til at kaste en refleks over skovbrugsundervisningen. Vi ved for lidt om økologiske spørgsmål. Det vil sikkert kræves, at den botaniske undervisning får et langt større økologisk præg, end den har i dag. Ligeledes må vort kendskab til dyrelivet lægges anderledes op med et mere økologisk tilsnit. Det vil være nødvendigt at tage den uddannelsesmæssige side op til behandling, hvis vi vil beholde disse beskæftigelsesområder.

Da spørgsmålet om landskabsplanlægning og landskabspleje er så nyt, er det ganske indlysende, at en masse fornuftige mennesker er ude med den berømte rive. Det er sådan, at landskabet snart er ved at blive splittet ad af disse forskellige fraktioner, som vil rage det til sig. Det er indlysende, at disse forskellige faggrene, som på et eller andet tidspunkt må tvinges til at arbejde i teamwork, endnu ikke har fattet dette til bunds, men prøver at rage det over til sig

selv. Hvis vi skal frem til at indtage vor plads i dette nye arbejdsfelt, så vil det, som professor HERMANSEN så klart har fremhævet, kræve, at vi bryder isolationen og begynder at integrere med beslægtede uddannelser, med uddannelser, som skal ind i samme team, om at løse disse opgaver. Det vil kræve, at man inden for skovbruget har helt klare og ansvarlige organisationer, som kan optræde i den offentlige dialog som faste og afgrænsede forhandlingspartnere. I det øjeblik tror jeg, at vi har en chance for at udvide vort arbejdsfelt meget stærkt. – Tak.

Referat fra høringen

Vidnepanel: Landbrugsminister PETER LARSEN, skovrider STEN BJERKE, statsskovdirektør H. FRØLUND, direktør FR. HEICK, professor N. K. HERMANSEN, kontorchef W. HORSTEN, godsejer FL. JUNCKER, forfatteren IB KOCH-OLSEN, gårdejer E. KRISTENSEN, professor VALD. M. MIKKELSEN, kontorchef VIGGO NIELSEN og godsejer J. ESTRUP.

Spørgepanel: Redaktør KNUD BAVNGÅRD, statsskovrider E. LAUMANN JØRGENSEN, redaktør KAJ ROBERT SVENDSEN og godsejer NILS WILHELM.

Ordstyrer: Professor P. MOLTESEN.

Kampregler: Høringen opdeles i 3 runder. I første runde stilles 2 spørgsmål fra spørgepanelet til hver af vidnepanelets 12 medlemmer. Anden runde helliges spørgsmål til vidnepanelet fra salen, og tredje runde udkæmpes alene mellem de to paneler.

1. runde.

Skovrider S. GROSEN takkede på foreningens vegne paneldeltagere og ordstyrer for, at de trods travlhed havde villet deltage i dagens arrangement og gav derefter ordet til eftermiddagens ordstyrer.

Professor P. MOLTESEN gennemgik kampreglerne, oplyste, at radioen var koblet på, og gav derefter ordet til dagens første spørger.

Spørgsmål til direktør FR. HEICK, Det danske Hedeselskab:

Godsejer NILS WILHELM: Skal Hedeselskabets hidtidige målsætning med hensyn til tilplantning af marginale landbrugsjorder og udyrkede arealer fortsat være gældende?

Svar: Nej, men hovedlinien skal være den samme. Jeg tror fortsat, at vi skal stræbe efter at udnytte den danske jord bedst muligt. Under hensyn til dansk landbrugs høje omkostningsniveau vil jeg derfor mene, at landbrugsjord, som ligger under 15 folds grænsen, bør tilplantes. Med hensyn til de hidtil udrykkede arealer er jeg af den opfattelse, at vi ikke for enhver pris bør tilplante disse. Hvis vi vil have sådanne arealer tilplantet, må vi nok tilgodese rekreative hensyn i betydelig større udstrækning, end vi hidtil har gjort.

Redaktør K. R. SVENDSEN: Hedeselskabet, denne statsinstitution, der maskerer sig, som om den er privat, har en plantningsafdeling, der arbejder overordentlig effektivt og rentabelt. Var det på denne baggrund ikke en ide at overtage administrationen af statskovene i et forsøg på at rette de sidste års underskud op?

Svar: Jeg tror, at hvis hedeselskabet og statsskovbruget hver for sig kunne få lov til at vælge hvilke skove, der henholdsvis skulle overtages og afgives, så kunne der nok skabes forståelse for et sådant forslag i begge lejre, men jeg tvivler på, at ønskerne i så henseende vil være sammenfaldende. Det må bemærkes, at der har været ført forhandlinger om en forenkling af Danmarks skovadministration, men spørgsmålet om at henlægge statskovene under hedeselskabet har mig bekendt ikke været rejst.

Spørgsmål til godsejer, forstkandidat FL. JUNCKER:

Statsskovrider E. LAUMANN JØRGENSEN: Vil det fremover være muligt at etablere en løvtrædyrkning under former, der er økonomisk lønsomme, og som kan konkurrere med f.eks. rødgran- dyrkning?

Svar: Jeg tror, man gennemgående har overvurderet nålesko- venes økonomi i mange år, og at der tiltrænges en nyvurdering. Løvskovene er den naturlige skovform i størstedelen af landet og kan derfor forynges selv, hvad nåleskoven ikke kan. Først når vi driver vort skovbrug uden større udgifter til kunstige kulturer, kan det blive rentabelt. Renteniveauet i dag vil totalt ødelægge den indre, egentlige rentabilitet i en skov, der drives ved kunstige kulturer på nær ganske få undtagelser.

Godsejer N. WILHJELM: På baggrund af de særlige skattemæs- sige forhold, som gælder for skovbruget, bl.a. det forhold, at træet ikke beskattes, når det produceres, men når det realiseres, vil jeg gerne spørge, hvordan Deres syn er på oprettelsen af et dansk skovfond?

Svar: Den svenske praksis med skovfond er en fortrinlig ny- dannelse, og det er i allerhøjeste grad nødvendigt af national-

økonomiske, erhvervsøkonomiske og industrimæssige årsager, at en lignende ordning indføres her i landet. Det er faktisk den udifferentierede måde skovejeren er beskattet på, som har skabt mange misforståelser, mange forkerte tendenser i dansk skovbrug. Når man har arbejdet så meget med kunstige kulturer, så skyldes det jo, at udgifterne trækkes fra i skat, medens disse udgifter i virkeligheden først har konsekvenser om 40-50 år.

Spørgsmål til gårdejer E. KRISTENSEN, formand for De samvirkende danske Småskovsforeninger:

Godsejer N. WILHJELM: Mener De, at det er realistisk at tro, at der i de helt små skove kan drives et erhvervsøkonomisk skovbrug?

Svar: Jeg vil gerne indledningsvis slå fast, at vi inden for skovdyrkerforeningen ikke betragter os som en enklave, men som en integrerende del af det samlede skovbrug. Jeg tror, at der i de senere år inden for småskovsforeningerne er sket såvel en kvantitativ som en kvalitativ forbedring af produktionen. Får vi lov til at arbejde videre efter de hidtil fulgte linier, tror jeg, at småskovene vil kunne yde et godt bidrag til den samlede skovproduktion. Med hensyn til fremtiden kunne man fra småskovsforeningernes side ønske sig, at der blev givet tilskud til plantning af løvtræ, samt at 50 ha grænsen for medlemskab af småskovsforeninger ophæves.

Redaktør K. R. SVENDSEN: Den nye fredningslov har tvangsåbnet de private skove over 5 ha. Betyder det, at de private skove under 5 ha nu bliver lukket for publikum – analogt med, at ejerne af private skove over 5 ha nu vil begrænse publikums adgang til vejene?

Svar: Vi har opfattet denne 5 ha grænse som en venlighed fra lovgivningsmagtens side over for den deciderede småskov, idet netop denne skovtype er særlig udsat for gener fra publikums side. Jeg vil gerne henstille til alle de mennesker, der hidtil har haft fornøjelse af at dele deres naturglæder i en lille skov med publikum, at det også kan fortsætte i fremtiden.

Spørgsmål til statsskovdirektør H. FRØLUND:

Redaktør K. BAVNGÅRD: Hvad er statsskovbrugets målsætning? Er det et erhvervsøkonomisk sigte man har?

Svar: Jeg tror ikke, at driftsformålet er et enten-eller, men et både-og. På en rejse i Amerika hørte jeg en udmærket formulering af formålet ikke alene med de offentlige skove, men måske med skove i videre forstand, nemlig at de skal tjene et mang-

foldigt formål. Man havde fem hovedformålsgrupper, hvoraf nogle i hvert fald er aktuelle for os. De to vigtigste må nok for statsskovbruget blive de traditionelle: vedproduktion og friluftslivet. Jeg mener ikke, at man kan kvantificere det, men jeg kan da sige, at for vort vedkommende bevæger vi os langsomt fra at have lagt meget stor vægt på produktionsskovbruget og meget lille vægt på det rekreative til at forskubbe vægten mere i retning af det sidste. En opgørelse for nogle år siden viste, at vi årligt anvendte noget i retning af 10 mill. kr. på sådanne rekreative formål – heri indgår løvtræbindinger med et meget stort tal – men jeg kan også sige det på en anden måde: ca. 1/5 af vort areal er belagt med klausuler, som tilsigter at tilgodese naturfredningsmæssige formål i videste forstand. Det kan være rene publikumsarealer, campingpladser, parkeringspladser o.s.v., det kan være fredede arealer af hensyn til botanik f.eks. heder i Jylland, eller lystskov, hvor man har forlænget omdrift. Er det for lidt, er det for meget? Jeg ved ikke, om nogen kan besvare det, men vi forsøger i alt fald at følge udviklingen, der naturligvis går stærkest i nærheden af de store byer.

Spørgsmål til skovrider STEN BJERKE, statens naturfrednings- og landskabskonsulent:

Redaktør K. R. SVENDSEN: Hvordan kan De tro, at det naturbegreb, som De har fostret, og som kritikerne kalder »et rekreativt supermarked«, skulle kunne blive en succes på trods af udenlandske erfaringer og internationale eksperters mening?

Svar: Det naturparkbegreb, vi arbejder med fra ministeriets side, og som danner grundlaget for en del af betragtningerne i den nye naturfredningslov, er ikke noget fremmed begreb i den forstand, at det skulle være opfundet der. Det er udformet efter erfaringer fra naturplanlæggere først og fremmest i England, men også i Tyskland. At der også er kritik af tyske og engelske naturparker fra en bestemt – og meget snæver – naturvidenskabelig side, er en kendsgerning. Men det hele sagen drejer sig om, er spørgsmålet: Hvem har førsteret til at bevæge sig i det åbne landskab, menneskene eller de vilde dyr? Her ser naturplanlæggerne det som en social opgave at planlægge til fordel for menneskene. Bagefter forsøger man naturligvis at lægge naturparkerne således, at både dyr og mennesker kan eksistere der, fordi den vilde flora og fauna i sig selv øger stor tiltrækning på menneskene. Jo finere balance der er, des bedre miljø får vi.

Redaktør K. R. SVENDSEN: Ser De ikke gerne statsskovene un-

derlagt kulturministeriet, evt. et særligt forvaltningsdepartement med Dem selv som chef?

Svar: I det øjeblik de rekreative interesser var fuldstændig overvejende i statsskovene, var det vel naturligt at diskutere, om man kunne anbringe statsskovbruget et andet sted, men så længe den direkte erhvervsøkonomiske udnyttelse stiller erhvervet helt parallelt med landbruget, forekommer det mig personligt at være temmelig meningsløst at flytte en sådan institution. Med hensyn til mine personlige ambitioner, så rækker de kun til 37. lønramme. Jeg vil helst være en ydmyg, lille central planlægger, der bestemmer lidt.

Spørgsmål til kontorchef VIGGO NIELSEN, kulturministeriet:

Statsskovrider E. LAUMANN JØRGENSEN: Med § 55 i den nye naturfredningslov har man hjemlet offentligheden adgang til at færdes på vejene i de private skove. Som reaktion må man forudse en indskrænkning af den adgang folk tidligere havde til at færdes uden for skovvejene. Har man ikke dermed opnået det modsatte af det tilsigtede med § 55?

Svar: Når der er indført sådan bestemmelse i den nye naturfredningslov, er der naturligvis ikke dermed indført nogen indskrænkning i dette, at ejerne fortsat kan give befolkningen lejlighed til at færdes i skovene som hidtil. Jeg tror, at det vil være meget få skovejere, der vil foretage indskrænkninger i det, der hidtil har været muligt i skovene.

Godsejer N. WILHJELM: Overvejer landbrugsministeriet eller kulturministeriet at erhverve strategisk beliggende områder i nærheden af de større færdselsårer, områder som specielt kan udvikles for publikum med de dertil nødvendige faciliteter. Jeg ved fra udenlandske undersøgelser, at sådanne mindre, strategisk placerede arealer opfylder det behov, som måske 90 % af det friluftstørstende, bilkørende publikum gerne vil have. Herigenem vil man kunne opnå en betydelig aflastning af presset på de private skove.

Svar: I den nye naturfredningslov § 61, den gamle lovs § 37, stk. 2, er der en hjemmel for, at ministeren efter indstilling fra fredsplanudvalgene kan erhverve områder af rekreativ betydning. Det er en hjemmel, som er blevet udnyttet i vidt omfang til anskaffelse netop af den type arealer, som WILHJELM omtalte, til parkeringspladser og opholdspladser for almenheden f.eks. Tystrup-Bavelse området. Det ligger altså helt på linie med den politik der føres, at man erhverver sådanne områder, og i det omfang, det økonomisk er muligt, udbygger dem til brug for

almenheden, således at man kan kanalisere publikumspresset, helst hen til de offentligt ejede arealer.

Spørgsmål til kontorchef W. HØRSTEN, Friluftsrådet:

Redaktør K. BAVNGÅRD: Hvilke retningslinier ville De følge, hvis De blev statsskovdirektør i morgen?

Svar: Jeg vil gerne sige, at vi fra Friluftsrådets side slet ikke er interesserede i de ofte overdrevne tanker om at lave skovene om til campingpladser, dyrehavsbakker og lignende. Vi vil gerne give skovpolitikken en lille drejning, men alligevel se hen til, at den kommende generation bevarer skovene, så at også den kan færdes i stilhed og ro. Bortset fra de nærrekreative områder, hvor særlige forhold måske gør sig gældende, tror jeg fortsat, at man bør drive erhvervsøkonomisk skovbrug og så indflette visse rekreative arrangementer hist og her. Det er rigtigt, at der skal være parkeringspladser og stier, men lav dem i udkanten af skovene og lav ikke for mange på en gang, fordi behovet er ikke så stort, som det sommetider bliver slået op til.

Redaktør K. R. SVENDSEN: Er Friluftsrådet med dets 2-3 millioner medlemmer, herunder Dansk Skovforenings medlemmer, ikke ved at sprænge i stumper og stykker?

Svar: Spørgsmålet er ikke let at svare på, men det er naturligvis rigtigt, at når man drøfter skovpolitik, kommer man let til at træde lidt på en skovforening eller en jagtforening. Da vi f.eks. gik ind for at totalfredede rovfuglene, var vi ved at blive slået ihjel af jagtforeningerne, men det viste sig, at bare der gik et år, hvor vi slog til lyd for, at vi skulle se disse sjældne dyr i vor natur, så havde man også grebet tanken fra jagtforeningernes side. Jeg tror, at der er nogen, der må råbe op og komme med de nye ideer, og så kommer foreningerne med – omend langsomt på grund af deres organisationsforhold. Friluftsrådet skal altid være på barrikaden, få de gode ideer og slå til lyd for dem. Jeg er ikke bange for, at der i vore mange foreninger er nogle, der er sure, for det vil nok gå over, hvis det er en god idé.

Spørgsmål til professor, dr. phil. VALD. M. MIKKELSEN, præsident for Danmarks Naturfredningsforening:

Redaktør K. R. SVENDSEN: Er naturparker efter Deres mening overflødige?

Svar: Det er hårdt sagt, at de er overflødige. Ser vi på vort naturparkbegreb, så skal naturparkerne sikre egnskarakteristiske landskaber, tjene rekreative formål og endelig tilgodese under-

visning og forskning. Efter den nye lov om by- og landzone får vi sådan set sikret det åbne land som een stor naturpark. Da rekreative og videnskabelige interesser vil kunne tilgodeses ved fredning og reservatorordninger, synes behovet for de store komplekse naturparker ikke at være stort.

Redaktør K. BAVNGÅRD: Er det Deres opfattelse, at der bør oprettes et naturforvaltningsorgan på videnskabeligt grundlag?

Svar: Det mener jeg absolut. Når vi skal have denne drift af de videnskabelige reservater og fredninger, så må man have et videnskabeligt grundlag for det. Man må lave et forvaltningsorgan, som har både en udøvende og en rådgivende funktion. Rådgivningsarbejdet, hvori naturvidenskaben bør være rigt repræsenteret, kan f.eks. tænkes administreret ved en udvidelse af det nuværende naturfredningsråd eller gennem et særligt universitetsinstitut. Dette arbejde bør kombineres med økologiske undersøgelser. I det udøvende arbejde vil statsskovbrug, hedeselskab og mange andre kunne træde ind.

Redaktør K. R. SVENDSEN: Hvordan tænker De Dem de to dele af dette naturforvaltningsorgan koordineret. Skal det være en videnskabsmand, der sidder på toppen?

Svar: Om der skal være en, der sidder på toppen, eller to, der sidder ved siden af hinanden, er et spørgsmål, man må tage op på et senere tidspunkt. Jeg kunne udmærket tænke mig, at det var bedst at man sad ved siden af hinanden.

Spørgsmål til godsejer I. ESTRUP, Dansk Skovforening:

Godsejer N. WILHJELM: Er De enig i, at det er en meget væsentlig opgave for Dansk Skovforening at være brobygger mellem de forskellige samfundsgrupper, der har interesse i dansk skovbrug, og hvilke midler kan man tænke sig at tage i anvendelse for at udbrede kendskabet til skovbruget?

Svar: Det må være rigtigt, at man søger at udbrede kendskabet til skovbruget og prøver at fange publikums interesse. Det er vigtigt for dansk skovbrug – også som erhverv – at man skaber velvilje blandt publikum. Man skulle meget nødtigt nå dertil, at den lov, som nu bliver gennemført, og som har vakt så megen røre blandt både fagfolk og ikke fagfolk, skulle bevirke kontroverser mellem fagets udøvere og publikum. Det vil næppe heller ske. Muligvis vil der komme visse reaktioner i overgangsperioden, indtil tingene er faldet i lave, men jeg forudser ikke nogen radikal ændring i publikums forhold til skoven på grund af den nye lov.

Statsskovrider E. LAUMANN JØRGENSEN: Ved indførelsen af den

nye naturfredningslov blev der givet direkte tilsagn om, at den kommercielle udnyttelse, som måtte følge af loven, burde tilfalde skovejerne. Det synes ikke at være blevet resultatet. Vil skovforeningen ved fremtidige forhandlinger af lignende art være mere aktiv for at skaffe skovejerne andel i den kommercielle udnyttelse?

Svar: Man må nok sige, at vi er lidt skuffede over, at man ved åbningen af de private skove for færdsel på vejene ikke fandt grund til at yde lidt af de milliarder, som skovrider BJERKE i formiddags talte om, men med hensyn til yderligere udnyttelse af skovene som rekreative områder, da er det da givet, at skovbrugets forening må bistå sine medlemmer på enhver måde og med de tiltag, som måtte findes fornødne fra ejernes side.

Spørgsmål til professor N. K. HERMANSEN:

Statsskovrider E. LAUMANN JØRGENSEN: Skovbrugsundervisningens sigte har hidtil været at uddanne administratorer af produktivt skovbrug. Udviklingen har gennem de sidste 10-15 år medført en udpræget sammenlægning af privatskovsektoren, hvilket i forbindelse med lignende bestræbelser inden for statsskovbruget gør, at man må se i øjnene, at forbruget af forstkandidater fremover vil andrage 4-5 om året. Staben, der står til rådighed til at uddanne disse få kandidater ud fra det traditionelle sigte, er 4 skovbrugsprofessorer, 4 lektorer, 6 helårsassistenter, 1 planlægningsassistent, 3 kontordamer og 1 betjent. Er det ikke på denne baggrund på høje tid at foretage en omprioritering af de enkelte fag og ændre uddannelsen fra en skovbrugsuddannelse til en landskabsuddannelse?

Svar: Jo, men jeg skal iøvrigt henvise til mit foredrag i formiddags. Med hensyn til det store antal lærere i forhold til antallet af studerende, så er det jo sådan, at en lærerstab og et personale ved en højere læreanstalt ikke kan og ikke må bedømmes og fastsættes ud fra antallet af studerende. Når man skal bedømme behovet for et videnskabeligt og undervisende personale, så må man snarere se på selve fagets omfang, hvilke områder, der skal forskes og undervises i. Et sådant område er jo lige stort, om der er få eller mange studerende. Også jeg håber imidlertid, at vi snarest kan komme igennem med en ny undervisningsplan, men det er vanskeligt isoleret at ændre på studiestrukturen, da Højskolens forskellige studier er sammenkoblede gennem fællesundervisningen.

Redaktør K. R. SVENDSEN: Det ser ud til, at det ud fra en generel betragtning er ønskeligt, at forstfolk i vidt omfang pla-

ceres som planlæggere og naturforvaltere. Hvordan kan De sove roligt om natten, når De ser, hvordan landinspektører, arkitekter og havearkitekter stjæler jobbene fra forstfolkene? Havearkitekterne påstår endog, at de er dygtigere til at planlægge, selv om de, så vidt jeg ved, får samme undervisning i landskabs- og fredningslære.

Svar: Det er rigtigt, at landskabs- og fredningslære står i undervisningsplanen for både havebrugsstudiet og skovbrugsstudiet, og at undervisningen er den samme. Forskellen er blot den, at havebrugerne af anlægslinien har eksamen i faget, hvilket skovbrugerne ikke har. Denne forskel skyldes, at vi ikke finder, at faget har nået en sådan afgrænsning, en sådan klarhed med hensyn til pensum, at der kan eksamineres i det på linie med de øvrige fag, vi har på skovbrugsstudiet. Jeg ser iøvrigt slet ikke problemstillingen således, at der skal være en konkurrence fra folk fra forskellige fag, om hvem der skal tage patent på at lægge plan for de danske landskaber. Det må nødvendigvis blive et samarbejde.

Spørgsmål til forfatteren IB KOCH-OLSEN:

Redaktør K. BAVNGÅRD: Vi er her i landet nået langt med hensyn til at sikre rekreative områder, men hvordan står det til med befolkningens evne til at benytte disse områder. Så vidt mig bekendt står det ofte sløjt til med folks adfærd i naturen. Vil De ikke se med sympati på den tanke, at der blev gjort noget på dette felt, evt. at der blev indført en undervisning i skolen?

Svar: Jeg tror, at man inden for skovbruget i al for ringe grad har drevet oplysningens kunst. Arkæologerne har gennem deres aktive oplysningsindsats, f.eks. bladet Skalk, der nu udkommer i over 5000 eksemplarer, formået at skabe en betydelig interesse hos befolkningen, ikke alene for arkæologien, men for kulturhistorien i videste forstand. Jeg tror som redaktør BAVNGÅRD, at skolerne bør tage mennesket og naturen op til behandling, men jeg finder det endnu vigtigere, at forstfolkene selv gør en indsats for at komme i kontakt med offentligheden. Jeg tænker på presse, TV og radio. Det vil være helt naturligt, at man fra forstfolkernes kreds helt bevidst gør en indsats for at interessere mennesker for skoven og dens problemer. Jeg tror, man gennem en sådan oplysningsindsats vil kunne skabe en vid interesse for at færdes i naturen og for at færdes rigtigt i naturen.

Statsskovrider E. LAUMANN JØRGENSEN: Vi har i formiddag hørt om dobbelthusprincippet, hvilket medfører, at befolkningen må dele sig mellem to opholdssteder. Er det ikke et forkert udgangs-

punkt, man herved tager. Er det ikke snarere hele bymilieuet, det er galt med. Skulle man i stedet for dobbeltbosætningen ikke hellere tage sig af de nærrekreative områder, udforme disse skovagtigt, hvorved folk hjemme ville få kort afstand til gode steder at opholde sig, og staten ville spare milliarder?

Svar: Jeg tror kun, at dobbeltbosætningen vil komme til at omfatte en relativ lille del af befolkningen. Man må tænke i langt højere grad på de folk, der bor i byerne. Netop her bør man drive naturfredning i dette ords videste forstand. Det er vigtigt at få skovene ind i byerne. Det er vigtigt, at man driver en aktiv parkpolitik.

Spørgsmål til landbrugsminister PETER LARSEN:

Godsejer N. WILHJELM: Er De på baggrund af landbrugets dårlige afsætningsvilkår tilhænger af en udvidelse af Danmarks skovareal, og hvilke politiske midler kunne man tænke sig at tage i anvendelse for at fremme en sådan udvidelse?

Svar: Landbrugslovgivningen lægger i dag stærk begrænsning på, hvad man kan anvende jorden til. Jeg kan om dette sige, at vi i landbrugsministeriet er opmærksomme på disse forhold. Jeg har bedt landbokommissionen om at arbejde med disse ting med henblik på at skabe mere frie forhold, hvad jordens anvendelse angår f.eks. til beplantning og rekreative arealer. Dette er ikke sket med henblik på en begrænsning af landbrugsproduktionen, idet jeg har den opfattelse, at man med den effektivitet, der råder i dansk landbrug, vil være i stand til at holde en stort set uændret produktion, selv om vi afgiver en væsentlig del af de dårligste arealer.

Godsejer N. WILHJELM: Vil De være medvirkende til at skabe en skattemæssig ligestilling mellem land- og skovbrug?

Svar: Jeg er positivt indstillet overfor en fuldstændig ligestilling af landbrug og skovbrug.

Redaktør K. BAVNGÅRD: Vil De kunne præcisere målsætningen for statsskovbruget?

Svar: Jeg føler ikke, at jeg er i stand til at pege på andre retningslinier end dem, skovdirektør FRØLUND har angivet. Vi har haft nogle samtaler om disse ting. Det er klart, at man såvel fra landbrugsministeriets som fra statsskovbrugets side er stærkt interesserede i at følge den igangværende udvikling op. Man må erindre, at der både er den erhvervsøkonomiske og den rekreative side at tage vare på. Forholdet er jo det, at de danske statsskove, der vel repræsenterer 40 % af det samlede skovbrug herhjemme, er placeret sådan, at det kun vil være en forsvindende

lille del af statsskovene, der kan bruges til egentlige rekreative formål. Det gælder om at finde de i rekreativt henseende værdifulde arealer frem og få dem forsynet med de nødvendige faciliteter, samtidig med at man søger at opretholde en erhvervsøkonomisk set rationel skovdrift på de øvrige arealer. Jeg tror, at skovdirektøren har ramt noget centralt, når han har peget på begge disse to aspekter. De arealer statsskovbruget har erhvervet de senere år er jo voksende målt i ha, uden at det har påført samfundet yderligere økonomiske byrder. Jeg tænker her på de opkøb statsskovbruget foretager i forbindelse med naturparker og lignende. Det må tages som udtryk for, at man i landbrugsministeriet og i statsskovbruget er opmærksomme på, at der her ligger en meget central opgave, men jeg tror ikke, det er rigtigt, hvis man prøver at prioritere det højere, end det udviklingen til enhver tid kræver.

II. runde.

Statsskovrider H. HALSKOV HANSEN (til landbrugsminister P. LARSEN):

Man har fra flere sider peget på administrationen af naturområder. Bør man ikke lære af Holland, hvor man har delegeret administrationen ud til provinserne. De hollandske forhold i dag svarer jo til vore forhold i år 2000?

Svar: I forbindelse med hele den lovgivning, der nu er under opbygning omkring dannelsen af de nye stamter, samt i forbindelse med de overvejelser man gør sig i landbokommissionen om en vis decentralisering af landbrugslovgivningen, er det sandsynligt, at spørgsmålet om naturparkernes administration dukker op. Jeg er ikke i dag i stand til helt at overse, hvordan man på det skovpolitiske område kan skride til en sådan foranstaltning, og samtidig bibeholde en nogenlunde ensartet administration landet over, men spørgsmålet vil utvivlsomt dukke op, selvom det ikke har været relevant til dato.

Skovrider K. RAMSING (til landbrugsminister P. LARSEN):

Der ydes i dag tilskud til Hedeselskabet, til småskovforeningerne, til skovtilsynet og det må forudses, at der fremover skal ydes tilskud til tilsyn og arbejdsopgaver i forbindelse med de naturfredede arealer. Er tiden ikke inde til at finde en fællesløsning på alle disse opgaver inden for landbrugsministeriet?

Svar: Vi har allerede i nogen tid arbejdet hen imod en rationalisering og samkøring af statsskovene, de private skove, Hedeselskabet, Klitvæsenet og småskovforeningerne, men det er klart, at den nye naturfredningslov rejser nogle spørgsmål som

nødvendigvis må med i overvejelserne. Det er imidlertid et spørgsmål, om naturfredningslovens administration skal samkøres med de resortområder, der hører under landbrugsministeriet, eller om man i højere grad skal lægge vægten på kulturministeriet. Som mønster på min opfattelse af spørgsmålet skal jeg pege på, at man i Sverige har det hele samlet under jordbrugsdepartementet. Jeg vil se det som en stor fordel, hvis man for alle disse berøringsflader skabte en koordinering, der lå i det ministerium, der i forvejen har langt de fleste aspekter at fremvise i den sag.

Statsskovrider B. GELBEDE (til landbrugsminister P. LARSEN):

Mener De ikke, at bestemmelsen om, at landbrugspligtig jord ikke må tilplantes på anden måde end med juletræskulturer er urealistisk, og hvorledes vil man rent administrativt føre kontrol med, at en som juletræskultur etableret beplantning ikke med tiden bliver til egentlig skov?

Svar: Der er i den nye landbrugslov hjemmel til at ophæve landbrugspligten mod pålæggelse af fredskovspligt. Landbokommissionen arbejder med en yderligere lempelse på disse områder. Vi regner med, at landbokommissionen bliver færdig med udgangen af dette år, og jeg håber, at der deri ligger en gradvis frigørelse fra de bestemmelser, der gælder i dag.

Statsskovrider J. E. HANDBERG (til landbrugsminister P. LARSEN):

Ser man på naturfredningskommissionens betænkning og de kort, som er lavet over naturparkerne, fremgår det, at hovedparten af disse naturparker helt naturligt er lagt omkring offentligt ejede skove, hovedsageligt statsskovbrugets og klitvæsenets skove. Det vil være naturligt, om man stræbte mod at udbygge disse skove mest muligt. Til dette formål savner vi i dag en rammebevilling, så man hurtigt kan købe gårde og jorder, som måtte komme på tale.

Svar: Jeg forstår synspunktet, og deler det på sin vis også. Det eneste område, hvor vi i landbrugsministeriet har rammebevilling, er statens jordlovsudvalg. Jeg kan bekræfte, at det er en meget stor fordel at kunne handle hurtigt og gøre det, inden arealerne kommer i offentlighedens søgelys. Når vi ikke har det for statsskovbrugets vedkommende og i forbindelse med etablering af naturparker, hænger det sammen med, at vi først efter vedtagelsen af den nye naturfredningslov har fået lovmæssigt grundlag for etablering af disse naturparker. Jeg kan oplyse, at da statsskovbruget ønskede at erhverve den sidstkøbte ejendom i Mols Bjerge, måtte jeg i finansudvalget for at gøre rede for disse ting, og da blev jeg direkte spurgt, med hvilken lov hjemmel

jeg tillod mig at søge bevilling til en naturpark, som man ikke kendte omfanget af endnu. Jeg svarede, at vi var i en situation, hvor det ville være en fordel, at staten sikrede sig disse arealer, selvom de endelige retningslinier for naturparkerne endnu ikke var fastlagte, samt at det var en fordel, at statsskovbruget kunne administrere disse arealer, så man ikke skulle til at opbygge nye organer, men lade denne udvikling gro videre via statsskovbruget. Om det nu fører til, at vi får en rammebevilling, det kan vi jo håbe på, men jeg ved det ikke på nuværende tidspunkt.

Skovrider CHR. CHRISTENSEN (til landbrugsminister P. LARSEN):

Hvad agter man at gøre for at bringe toiletforholdene i orden langs vore veje?

Svar: Jeg kan naturligvis ikke vide, hvilke planer man har i vejdirektoratet, og hvor stort beløb man har afsat til dette formål, men jeg har deltaget i drøftelser, hvor min kollega trafikministeren har gjort opmærksom på, at man i højere grad måtte skabe rasteplasser med ordnede toiletforhold. Andet og mere tør jeg ikke sige herom.

Skovejer K. F. MOMSEN (til gårdejer E. KRISTENSEN):

Vi ved, at der inden for landbruget sker sammenlægning af mindre ejendomme. Kan vi vente en lignende udvikling inden for småskovforeningerne, hvor f.eks. parcellskovene er vanskelige at dyrke rationelt?

Svar: Med hensyn til sammenlægning af skovparceller, så kan man rent principielt sige, at det nok vil være en stor fordel, om visse småskove går sammen i skovlag eller noget i den retning, men det forudsætter jo, at de mennesker, der bliver involveret, kan arbejde efter fælles retningslinier. Det er mit indtryk fra vore parcellskove, at samarbejdet kan afføde visse vanskeligheder. Skulle spørgsmålet om samdrift trænge sig på i stærkere grad, så vil vi også være behjælpelig med at gennemføre en sådan rationalisering.

Forstkandidat J. REFN (til skovdirektør H. FRØLUND):

Var det ikke rimeligt om statsskovvæsenets planlægningsafdeling samarbejdede med fredningsmyndighederne, når man på $\frac{1}{6}$ af arealet tilsigter fredningsmæssige hensyn?

Svar: Jeg kan sige, at nogle af de driftsplaner vi for tiden reviderer, er revideret i lyset af bemærkninger fra naturfredningsrådet, hvor jeg selv har sæde. Planerne vil blive checket af med disse bemærkninger. Det skal ikke udelukke naturfredningsforeningen.

Godsejer C. C. SCAVENIUS (til skovdirektør H. FRØLUND):

Fredskovspligten kan være en hæmsko for ejerne. Man har lov

til inden for skovgærdet at drive vildtagre, lave dyrehaver og i det hele taget drive en udvidet form for jagt, men jeg kan ikke sætte mine »herforder«, der giver flere penge, og som ikke bliver skudt på en i dyrevenners øjne kedelig måde, ud i skovene. Er man indstillet på at anlægge en anden politik i disse spørgsmål, eller er det nødvendigt, at man får en ændring af loven, før man kan gøre det?

Svar: Det er givet, at skovnævnet i stedse højere grad anlægger fredningssynspunkter og i de enkelte sager fører korrespondance med kulturministeriet og fredningsinstitutioner. Spørgsmålet om indretning af skove til parkkvægbrug ville i henhold til skovloven kræve dispensation fra landbrugsministeren. Ved vurderingen af en sådan dispensationsansøgning ville ejernes økonomiske forhold formentlig være underordnede i forhold til spørgsmålet om, hvorvidt der kunne siges at være behov for en sådan park set fra et publikumsmæssigt synspunkt. Man har ikke i skovnævnet haft sådanne sager, så jeg kan ikke sige, hvordan vi vil svare, men jeg kan sige, at vi overvejer sådanne tanker i Vestskoven, hvor vi har lagt fredskovspligt på arealet, efterhånden som vi har erhvervet det. Jeg går ud fra, at der i sådanne tilfælde vil kunne gives dispensation.

Landbrugsminister PETER LARSEN: Af naturen er jeg en meget frisindet mand, og når en sådan anmodning når op til mig, vil jeg handle ud fra denne indstilling.

Amanuensis S. AGGER NIELSEN (til godsejer I. ESTRUP):

Vil det ikke være en fornem opgave for Dansk Skovforening at udgive et blad i lighed med »Skalk« for derigennem at skabe kontakt med offentligheden?

Svar: Vi vil meget gerne udgive et lignende blad, og vi vil også meget gerne kunne nå op på sammen oplagstal. Vi har gjort et spagfærdigt forsøg ved at omlægge »Forstlig Budstikke« til det blad, der nu udgives af Dansk Skovforening under navnet »Skoven«. Vi håber herved at kunne udvide abonnementskredsen ganske betydeligt.

Amanuensis S. AGGER NIELSEN (til kontorchef W. HORSTEN):

Hvem formulerer friluftsrådets politik?

Svar: Politikken fastlægges ved friluftsrådets årsmøde samt gennem bestyrelsens arbejde året igennem.

Forstkandidat PER MIKKELSEN (til landbrugsminister PETER LARSEN):

Hvorledes vil staten yde kompensation for de udgifter, som den nye naturfredningslovs § 55 påfører de private skovejere?

Svar: Der er i loven gjort rede for, hvilke forpligtelser staten

påtager sig med hensyn til forsikringer, opstilling af affalds-kurve og lignende. Derudover er der jo en bestemmelse, der åbner mulighed for, at det offentlige via fredningsmyndighederne kan overtage skovene, hvis den almindelige færdsel volder store gener. Nogen erstatning er der ikke tale om.

Forstkandidat PER MIKKELSEN (til landbrugsminister PETER LARSEN):

Ifølge den nye naturfredningslov kan kulturministeren, når det offentlige laver nye anlæg, med tilslutning af de ministre hvorunder det pågældende arbejde hører, anmode om, at fredningsmyndighederne får forelagt de pågældende sager til udtalelse. Hvis kulturministeren kom og spurgte, om statsskovbrugets driftsplaner måtte blive forelagt kulturministeriet eller fredningsmyndighederne til udtalelse, hvordan ville De så svare?

Svar: Jeg vil henvise til det samarbejde, som statsskovdirektøren allerede har givet udtryk for. Jeg kan føje til, at kulturministeren og jeg har talt om disse ting, og at jeg afventer et udspil fra kulturministeriet med hensyn til administrationen af virkningerne af den nye naturfredningslov og de problemer, der rejser sig i denne sammenhæng.

III. runde.

Redaktør K. R. SVENDSEN (til gårdejer E. KRISTENSEN):

Hvad ville der ske i småskovene, hvis fredskovspligten blev ophævet i morgen?

Svar: Jeg tror ikke, at der ville ske så forfærdelig meget. Vi vil fortsat hæge om vore skove – også selvom fredskovspligten blev ophævet.

Statsskovrider E. LAUMANN JØRGENSEN (til kontorchef W. HORSTEN):

De har tidligere fremført, at Deres organisations rettigheder var sikret i den nye naturfredningslov. Jeg mener, at loven netop på dette punkt stiller sig afventende, idet offentlighedens adgang er kanaliseret til vejarealerne, medens organisationernes færdsel uden for vejene er henvist til en fortsættelse af den hidtidige praksis.

Svar: Det er rigtigt, at selve lovteksten er blevet lidt stram, så at ungdomskorpserne skal holde sig til vejene, men vi er nu ikke bange for, at skovejerne og skovriderne skal stramme den hidtidige praksis, hvorefter de unge har fået lov til at afholde deres øvelser, når de spørger pænt om lov. Det vi er bange for, er disse jagtlejere, som kommer fra byen, og som lukker mere eller mindre for skovene. Vi har den sletteste erfaring med disse

mennesker, og derfor er vi også bange for, at statsskovene skal begynde at leje jagten ud til private.

Godsejer NILS WILHJELM (til kontorchef VIGGO NIELSEN):

Jeg tror, at De misforstod mit spørgsmål vedrørende arealerne langs de offentlige veje. Min tanke var ikke at opkøbe rekreative arealer, men at udvikle arealer i snæver tilknytning til de offentlige veje på en sådan måde, at de bliver »små Vestskove« i størrelsesorden 5-10 tønder land. Fra skovejernes side er det væsentligt, at det offentlige erkender, at der her ligger en presserende opgave.

Svar: Der er i høj grad interesse for at opkøbe arealer og udvikle dem. Den udvikling, der må foregå, vil variere meget efter karakteren af det landskab, det drejer sig om. Ser vi problemet i relation til naturparkerne, må vi gøre os klart, at de ikke er statejede arealer med skov, men egnskarakteristiske landskaber, som kan være kulturhistorisk prægede eller videnskabelige interesseområder. Det er naturligvis en opgave for landskabsforvaltningen at erhverve arealer, som kan indrettes mest hensigtsmæssigt for det formål, som den lokalitet skal tjene.

Redaktør K. BAVNGÅRD (til godsejer I. ESTRUP):

Har privatskovene, som hidtil har måttet bære den største publikumsbyrde, nogen erfaring for, hvilke faciliteter folk søger i skovene?

Svar: Det er helt klart, at de skove, som har faciliteter, søges mest af publikum. Man kan i stor udstrækning på private skovdistrikter kanalisere publikumsbesøget til en sådan facilitet, et cafeteria, et skovløbersted, hvor man udskænker kaffe eller campingpladser, men jeg tror, at publikum i almindelighed er særdeles godt tilfreds med den erhvervsdrevne skov. Der er kun foretaget ganske få og små undersøgelser vedrørende disse spørgsmål, men de viser, at det, publikum ønsker, er en varieret skov. En erhvervsdrevet skov kan særdeles vel være varieret. Jeg tror, at det er attraktivt, at der foregår noget i skoven.

Godsejer N. WILHJELM (til statsskovdirektør H. FRØLUND):

De har tidligere fremført, at man kunne tænke sig rekreativt drevne skovbælter langs vejene, medens man i de indre dele af skovene drev et rent erhvervsøkonomisk skovbrug, idet man erkender, at det ikke er der publikum søger ind. Jeg synes ikke, at det harmonerer helt med det af godsejer Estrup fremførte.

Svar: Jeg kan ikke se disharmonien, men lad mig sige, at de undersøgelser, man har foretaget, vedrørende publikums færden, i Tyskland og Storbritannien, viser, at skovgæsterne normalt finder den erhvervsøkonomisk drevne skov tilfredsstillende. Jeg

tror således, at man ikke skal overdrive behovet for omlægning af skovdriften. Jeg er af den opfattelse, at man med forholdsvis små arealer og forholdsvis små ofre, kan tilpasse skovene, så folk får glæde af dem. Jeg tror, at det er vigtigt, at man har et mål, når man vandrer i skoven. Lad mig som eksempel tage Grib skov, hvor vi for tiden er ved at foretage en revision af driftsplanen. Der er her 3 områder, der særlig kommer i fokus. For disse områder vil vi forsøge at skabe mere åbenhed i både fysisk og mental betydning, så folk lokkes derind. Jeg tror godt, man kan have glæde af at vandre gennem den dystre skov, når man så kommer til Grib sø, hvor man måske skal lave nogle flere »huller«, så man ser søen noget mere, når man nærmer sig. Noget lignende gælder områderne omkring Esrum sø, samt nogle områder mod vest, hvor den nye motorvej kommer. Vi vil gerne tale med fredningsmyndighederne om det, men jeg vil tilføje, at vi i grunden gerne selv vil betragtes som lidt af et fredningsorgan, idet vi opfatter os som havende denne dobbeltopgave.

Redaktør K. R. SVENDSEN (til statsskovdirektør H. FRØLUND):

De har opregnet formålene med statsskovene til produktion af vedmasse, rekreation og reservoir for flora og fauna. Jeg er betænkelig ved, at De ikke vil medgive, at sådanne ting bør udtrykkes i en form for målsætning for statsskovene. Man kunne jo lave nogle generelle bestemmelser, som man gik ud fra ved bedømmelse af hver enkelt skovs skæbne. Min baggrund for at nære utryghed er forholdene inden for de områder, der omfattes af landvindingslovgivningen. Her har det holdt hårdt at få myndighederne til at indse, at der også var rekreative og faunistiske hensyn at tage. Hvorfor er De modstander af en mere udtrykkelig målsætning?

Svar: Jeg har ikke noget imod, at man laver en målsætning, jeg har blot sagt, at jeg ikke tror, at den er nødvendig. Det vil ikke ændre situationen, fordi målsætningen må blive så bred, at den allerede er opfyldt. Selvom det ikke er direkte svar på dette, så er der flere, der har været inde på, at vi ikke vil vise til andre, hvad vi laver. Jeg kunne i denne forbindelse have lyst til at nævne, at vi har statsskovridere siddende i mange fredningsudvalg, og at man jo der drøfter en hel del detaljer – også vedrørende skovene. Det er klart, at der skal være en vekselvirkning og en koordinering, og at vi ikke skal lave noget, der ingen sammenhæng har med forholdene uden for skoven.

Godsejer N. WILHJELM (til godsejer FL. JUNCKER):

De har ofte fremhævet, at vi i dansk løvtræ har et værdifuldt råstof til fremstilling af cellulose og papir. Cellulosen fremstilles

i dag bl.a. på Deres virksomhed i Køge, medens papirfremstillingen er minimal. Danmark importerer derfor i dag næsten hele sit papirforbrug. Hvorfor kan man ikke i hurtigere tempo komme i gang med papirproduktionen?

Svar: Det er et spørgsmål om industriel udvikling, og en sådan udvikling har dårlige vilkår i en tid, hvor kapitalrenterne løber op i 11-13 %. Sammenholdes dette med de meget store investeringer papirfabrikationen kræver, er det naturligt, at udviklingen skrider langsommere frem end ønskeligt. Jeg tror ikke, at Danmark er tilstrækkeligt industrielt minded til, at sådanne halvtunge industrier kan vokse op på naturlig måde. Skal vi have dem, skal de næsten tvinges igennem med meget stor økonomisk modstand.

Godsejer N. WILHJELM (til statskovdirektør H. FRØLUND):

I et radiointerview og i sidste nummer af »Skoven« har De givet udtryk for de betydelige vanskeligheder, der er for dansk skovbrug i henseende til teknisk rationalisering. De har specielt påpeget, at vi har de meget tunge løvtrækævler, små arealer og spredte skovbesiddelser. Men De har efter min mening ikke tilstrækkeligt fremhævet de store fordele vore hjemlige forhold byder på for den tekniske rationalisering. Vi har i dansk skovbrug gunstige terrænforhold, ingen sten, et klima, som tillader arbejde næsten hele året, ensartede bevoksninger og har vedmasser pr. ha, som man ikke kender ret mange steder i Europa. Jeg mener således, ud fra mine egne erfaringer, at vi med hensyn til yngre løvtræ og nåletræ har fuldt så gode rationaliseringsmuligheder som andre lande. Hvis statskovbruget mener, at vanskelighederne er så store, kunne man så ikke sælge træet på rod, lade private entreprenører forestå afviklingen og dermed få gang i rationaliseringen?

Svar: Jo, det kan godt blive udviklingen, men jeg synes, at spørgsmålet må være mere aktuelt for det private skovbrug. Vi har lettere eller bør have lettere ved at mekanisere end de private skovbrug, der er splittede på mange ejere, og hvor der skal etableres en særlig arbejdsstruktur. Når jeg har fremhævet vanskelighederne, så skyldes det, at vanskeligheder ofte skærper sanserne.

Grundet på for stor enighed blandt paneldeltagerne gav dirigenten på dette tidspunkt ordet til en spørger fra salen.

Godsejer G. BERNER (til landbrugsminister PETER LARSEN):

Hvordan vil man håndhæve bestemmelserne om publikums

adgang til de private skove? Politiet har ikke tid til at bistå ved dette arbejde, hvordan skal problemet så klares?

Svar: Det er helt naturligt, at dette spørgsmål rejses. Det var også et af de problemer, som optog folketingsudvalget meget, fordi man måtte erkende det berettigede i den tvivl, der kunne opstå, idet man ikke kunne pålægge skovejerne at agere privat politi. Da spørgsmålet endnu ikke er afklaret, tør jeg ikke sige, hvordan man fra myndighedernes side har tænkt sig en løsning. Det er klart, at det bliver et problem, og at problemet bliver skærpet, hvis de lokale politimyndigheder, hvem denne opgave ellers påhviler, ikke ser sig i stand til at løse opgaven. Jeg skal være opmærksom på forholdet. Det tjener jo ikke noget formål at indføre en lov, som ikke kan håndhæves.

Godsejer G. BERNER (til landbrugsminister PETER LARSEN):

Hvor langt vil man gå med indretning af rekreative arealer på bekostning af vedproduktionen?

Svar: Det er jeg ikke i stand til at svare ganske konkret på.

Redaktør K. R. SVENDSEN (til kontorchef VIGGO NIELSEN):

Har man i kulturministeriet nye overgreb på den private ejendomsret under overvejelser?

Svar: Nej.

Redaktør K. R. SVENDSEN (til kontorchef VIGGO NIELSEN):

Og det forpligter Dem, så vi ikke inden for en overskuelig årrække kan vente os nye nationaliseringer?

Svar: Hvilke lovforslag, der fremkommer, afhænger jo af den til enhver tid siddende regering. Hvad jeg kan udtale mig om i dag er, at vi ikke i ministeriet for kulturelle anliggender arbejder med lovgivningsinitiativer inden for de områder, som jeg arbejder med.

Statsskovrider E. LAUMANN JØRGENSEN (til skovdirektør H. FRØLUND):

Man har nu ikke mindre end 2 grønne betænkninger, som taler om strukturændringer i statsskovenes administration. Jeg forstår godt, at man er afventende, da hele spørgsmålet om naturforvaltningen må indgå i en endelig afklaring af administrationsstrukturen. Imidlertid står 20 % af statsskovstillingerne i dag vakante med administrative og personalemæssige gener som følge, hvorfor jeg gerne vil spørge, om man kan forvente en afklaring f.eks. inden for et år, eller om afgørelsen fortoner sig i en fjern fremtid?

Dirigenten: Har spørgsmålet interesse ud over statsskovriderforeningens medlemmer?

Statsskovrider E. LAUMANN JØRGENSEN: Det må det vel have, da

statsskovenes strukturelle opbygning må blive helt normgivende for privatskovbruget herhjemme.

Dirigenten gav ordet til godsejer I. ESTRUP.

Godsejer I. ESTRUP: Jeg føler mig ikke overbevist om, at privatskovbruget fortsat vil følge i hælene på statsskovbruget, selvom der formentlig indtil dato har været en vis sammenhæng. Jeg kunne snarere tænke mig dels en fortsættelse af den udvikling, som vi er inde i for øjeblikket, hvor der er en tendens til, at ejerens indsats bliver større, og dels en udvikling, som medfører samdrift af enheder, hvor man så har en eller anden topfigur, skovrider eller direktør for et sådant interessefællesskab.

Statsskovdirektør H. FRØLUND: Må jeg for det første svare, at den ene betænkning knap er nogen betænkning, men en apokryf redegørelse, der ligger på en hylde et eller andet sted. Jeg er flere gange blevet spurgt om den, også af journalister, men må sige, at jeg kender den officielt ikke. Den handler nemlig om forholdet mellem statsskovbruget og andre forstlige institutioner her i landet og måske også andre ikke forstlige institutioner. Den kunne derfor have interesse i en bredere kreds, men da den ikke rigtigt eksisterer, er det vanskeligt at tale om den. Den anden betænkning er mere indvortes og måske lidt mere præget af statsskovriderforeningen. Jeg kan ikke svare på, hvornår gåden løses. Sagen er jo stillet i bero og har som landbrugsministeren antydede en vis sammenhæng med hele spørgsmålet om naturfredningsforvaltningen.

Statsskovrider E. LAUMANN JØRGENSEN (til gårdejer E. KRISTENSEN):

Vi talte før om, at status i småskovene kunne ændres, hvis fredskovsplikten ophævedes eller båndene iøvrigt lempedes. Der er en skovrider, der har skrevet en artikel om fritidsbebyggelse i småskovene, hvilket har sat sig visse, omend små, spor. Er det småskovsforeningernes opfattelse, at der er et behov for en sådan bebyggelse, eller mener man ikke, at det har nogen interesse?

Svar: Det er et spørgsmål, som har sammenhæng med den rekreative bølge, der går over landet. Jeg kan da godt sige, at vi inden for småskovene er noget betænkelige ved, at det skulle blive almindeligt at bygge disse fritidshuse ude i skovene. Jeg tror, at en sådan bebyggelse vil vanskeliggøre de forstlige mål, som vi stræber mod i småskovene.

Dirigenten (til kontorchef VIGGO NIELSEN): Hvad siger man fra kulturelt hold til en sådan bebyggelse?

Kontorchef VIGGO NIELSEN: At opføre fritidshuse i skovene vil

være at arbejde videre med den spredte bebyggelse, som formentlig i planmæssig og hygiejnisk henseende vil være uheldig. Endvidere vil det kunne medføre en afspærring af sådanne skove samt en forstyrrelse i det vegetationsmæssige indhold, som i visse landsdele er af overordentlig stor interesse.

Kontorchef W. HØRSTEN: Friluftsrådet finder det meget uheldigt at lave fritidshuse i små skove. Man vil netop bevare det åbne land og den rene skov som et naturindtryk, hvilket ville blive ødelagt, hvis der rundt omkring blev placeret små huse. Endvidere vil det medføre, at den åbning af skovene, som man jo har tilsigtet med den nye lov, og som befolkningen er glad for, vil blive ødelagt, fordi manden, der har sin skov og sit hus at passe, før eller senere vil lukke skoven eller genere de folk, som kommer der. Vi er klar over, at der ude i naturen skal være støttepunkter, og at der skal bygges nogle flere restauranter og fritidshuse på de rigtige steder, selv om det rammer naturområderne, men vi vil meget bede om, at man holder småskovene som et led af naturen, hvor alle kan komme, og hvor naturindtrykket ikke ødelægges af bebyggelse.

Direktør F. HEICK: Som konsulent for landbrugsministeriet må jeg meget ofte sætte mit navn under en udtalelse, der går ud på, at bebyggelse ikke kan tillades. Det piner mig en gang imellem. Jeg synes, at man har en lang række tilfælde, hvor man rent administrativt måtte kunne lempe. Vi har en række skove, der ligger på grænsen af små skove og lidt større skove, som ejeren måske har fået ved et arveskifte. Det er en almindelig erfaring, at hvis ejeren kan få lov til helt eller delvis at bo i sin skov, så vil han få passet skoven meget bedre, og hans interesse for vedkommende skov vil blive stærkere. Jeg mener altså, at man er for kategorisk i sin afvisning.

Redaktør K. BAVNGÅRD (til kontorchef VIGGO NIELSEN):

I forbindelse med naturparkstanken vil jeg gerne spørge, om det vil være muligt at dæmme op for den planløse bebyggelse langs vore veje og i det åbne land i det hele taget?

Svar: Med spørgsmålet om den spredte bebyggelse er vi uden for selve skovproblemerne, men jeg vil gerne kort sige, at med hensyn til muligheden for at opretholde naturparkerne, er tanken, at naturparkområder skal fredes ved fredningskendelser, så der bliver en effektiv kontrol med tilstanden i disse områder, en kontrol, som vil være domineret af naturfredningsinteresserne. Det er altså min opfattelse, at man vil kunne holde disse områder, men naturligvis vil der med den udvikling, der foregår, kunne opstå nye interesse-afvejninger, som kan medføre, at man

tager engang deklarerede fredningskendelser op til fornyet overvejelse. Med hensyn til spørgsmålet, om den almindelige bebyggelse i det åbne land, er det noget, der varetages af bygningslovgivningen, og jeg vil her specielt henvise til by- og landzone-loven, der træder i kraft 1. januar 1970, og hvor netop hensynet til landskabelige og rekreative værdier er indføjet som et formål med bebyggelsesreguleringen. Heri ligger en konfirmation af den afstandtagen fra den spredte bebyggelse, som de forskellige myndigheder, såvel kommunale som statslige, har ført i henhold til den gældende lovgivning.

Redaktør K. R. SVENDSEN (til landbrugsminister PETER LARSEN):

Af ordvekslingen mellem ministeren og en af spørgerne fra salen, om betimeligheden af en rammebevilling for statsskovvæsenets opkøb af udbudte ejendomme, fik jeg det indtryk, at man allerede er i gang med etableringen af naturparkerne i dette tilfælde via statsskovvæsenet. Er der egentlig politisk dækning for dette. Er naturparkerne, hvis oprettelse er anslået til at ville koste 3 milliarder kr., ikke et så gigantisk projekt, at det må forudsætte en generel beslutning i folketinget, og er baggrunden for opkøb af udbudte ejendomme ikke, at staten bør eje mere skov. Hvorfor bør staten det, når den ikke har nogen formålsparagraf for sine skove?

Svar: Det er rigtigt, at der ikke er politisk dækning for etablering af naturparker. Vi har jo ikke i folketinget haft en principdebat om disse ting, og derfor har man heller ikke fået spørgsmålet tilstrækkeligt afklaret. Naturfredningsloven åbner mulighed for det, men det er helt på det forberedende stade. Når vi fra landbrugsministeriets og skovvæsenets side har købt disse arealer, så har det et dobbelt sigte. Jeg kan tage en konkret sag, hvor det var muligt at købe til en pris, der ville svare til, hvad man i givet fald kunne være kommet til at betale i erstatning. Når denne ejendom yderligere lå inden for rammerne af de bestræbelser, som man i det pågældende amt har med hensyn til etablering af disse områder, så følte vi, at det samfundsøkonomisk var en rimelig ting at købe en sådan ejendom, selv om man ikke endeligt har fastlagt rammerne for naturparkerne. Jeg er enig i, at det kræver meget store bevillinger, når og hvis vi kommer ind i en egentlig afvejelse af, hvor store naturparkerne skal være. Så langt er vi ikke kommet, og min bemærkning om en rammebevilling går altså på den erfaring, vi har i statens jordlovsudvalg og i landbrugsministeriet, at vi med meget stor fordel kan købe, uden at vi i hvert enkelt tilfælde skal til finansudvalget.

Dirigenten: Så er samtlige 3 runder til ende, men vi synes, at landbrugsministeren skulle have lejlighed til i en kort udtalelse at give udtryk for, hvorvidt diskussionen i dag kan give ministeren anledning til nye overvejelser vedrørende skovens fremtid.

Landbrugsminister PETER LARSEN:

Må jeg først sige, at jeg påskønner det initiativ, der her er taget fra forstkandidatforeningens side. Jeg tror, at det er nyttigt at drøfte den større sammenhæng i de mange problemer, som melder sig, når det drejer sig om skovdrift, etablering af rekreative områder og alle de aspekter, der ligger heri. Det er klart, at mange af de problemer, der har været fremme, har været fremme i en sådan form, at de ikke umiddelbart har givet svar på det befolkningen måtte ønske, men jeg tror, at en sådan debat har været et bidrag til, at vi i højere grad har mulighed for at forstå hinanden, respektere hinanden og respektere ejendomsretten. Når dette er sagt, så kan det fremkalde en lang række følelser, men vi må vist erkende, at med den hastige samfundsudvikling, vi oplever, er det af helt afgørende betydning, at rådighedsindskrænkningerne, af hvad art det end måtte være, formes på en sådan måde, at det skaber forståelse mellem alle, der er interesserede, hvad enten det drejer sig om dem, der skal have noget, eller dem, der skal afgive noget. Jeg tror, at vi kan ødelægge meget, hvis vi forcerer tingene frem af bare ivrighed for at opnå noget, der er skabt en vis stemning for. Jeg er ikke i stand til her i de afsluttende bemærkninger at give udtryk for hvilke ændringer, denne høring har givet anledning til, men jeg føler personligt, at den har været et vigtigt bidrag til, at man nu går hjem og overvejer disse ting. Jeg tror, at man har fået en bedre baggrund for at træffe de beslutninger, der skal træffes i forbindelse med alt det nye, og at man er blevet bedre i stand til at give et bidrag til en løsning, der må kunne påkalde interesse og forståelse ikke alene hos de implicerede, men også hos den store offentlighed, der jo ganske naturligt følger løsningen af disse problemer med meget stor interesse. TAK.

Ekskursion til Pamhule skov under Haderslev statsskovdistrikt:

Ekskursionsleder: Statsskovrider J. C. MUNKØE.

Ekskursionen, der var tilrettelagt af forstkandidat POVL DEGENER og lektor P. BRUN MADSEN, var specielt udformet som en indledende debat til den senere forelæggelse af en planmetode for fritidsskov.

Ekskursionen havde følgende fire punkter:

1. Sammenligning af forskellige bevoksningstypers rekreative værdi og økonomiske udbytte.
2. Samspillet mellem skov og landskab.
3. Udsigtsproblemer i skoven.
4. Spadseretur gennem et rekreativt værdifuldt område og afsluttende diskussion.

Da de synspunkter, som kom frem under diskussionen på de enkelte punkter, for flertallets vedkommende allerede er gengivet andetsteds i dette referat, er ekskursionen ikke yderligere kommenteret.

Om planlægning af fritidsskov

Forstkandidat POVL DEGENER og lektor P. BRUN MADSEN præsenterede ved Askovmødet et i fællesskab udført arbejde over en planmetode for fritidsskov. Med henblik på en publicering er det fundet hensigtsmæssigt at omredigere foredragene til en fælles artikel, som er trykt i dette hefte af Dansk Skovforenings Tidsskrift, side 59.

Referat fra debatten om planmetoden.

Ordstyrer: Statsskovrider J. C. MUNKØE.

Statsskovrider A. G. ELMQUIST: Den erstatning, som det offentlige i givet fald skal yde, opgøres som differencen mellem værdien efter den erhvervsøkonomiske plan og værdien efter Masterplanen*). Sidstnævnte plan er nærmest indiskutabel, idet den tilkendegiver, hvad man ønsker at opnå rent rekreativt. Det, som er diskutabelt, er værdien efter den erhvervsøkonomiske plan. BRUN MADSEN gik således i sin plan ud fra, at man stiledede mod 77 ha bøg. Det vil jeg som ejer ikke finde tilstrækkelig radikalt som grundlag for en erstatningsberegning. Det havde været rigeligt med f.eks. 10 ha bøg.

Lektor P. BRUN MADSEN: Dertil er kun at sige, at i princippet skulle den forelagte plan være den økonomisk fordelagtigste. Jeg føler mig ikke kompetent til at udtale mig om, hvorvidt man bør regne med nåletræ, når talen er om løvtræbinding på allerede eksisterende løvtræbevoksninger. Imidlertid spiller det ikke så stor rolle om basisplanen i alle detaljer er den mest hensigtsmæssige. Det væsentlige er, at man for de bevoksninger, der konkret er tale om at skulle beregne erstatning for, det vil sige de

*) Det i debatten anvendte udtryk »Masterplan« er synonym med det i artiklen side 59 ff anvendte »rekreativ brugsplan«.

udvalgte punkter, er helt sikker på, at man der sammenligner to alternativer, et økonomisk optimalt alternativ og et rekreativt alternativ. Det spiller ingen rolle, om man tilplanter en større eller mindre del af den varierede skov som alligevel ikke pålægges rådighedsindskrænkning.

Skovrider H. C. NISSEN: Der er ingen, der har tænkt på mig i den foreliggende situation. Jeg er jagtlejer i denne skov. Jeg har en 10 årig jagtkontrakt, og der er kun gået 2 år. Jeg giver 40 kr. pr. td. ld. i leje. Det vil jeg ikke give for eftertiden. Kan der ikke blive tale om at give erstatning såvel til jagtejeren som til jagtlejeren på grund af den ændrede situation?

Forstkandidat P. DEGENER: I vor opstilling er den principielle tankegang, at der skal ydes erstatning for alle de tab, der kan henføres til rådighedsindskrænkningen. Er der tale om en værdinædgang af jagten, må den indgå i erstatningsberegningen.

Professor N. K. HERMANSEN: Jeg vil blot kommentere vurderingsspørgsmålet. Ved det offentliges erstatningsberegninger er det normalt således, at man ikke giver erstatning for tab af spekulationsgevinster. Det er et standende diskussionsemne i forbindelse med ekspropriationer i hvor høj grad, der er tale om spekulationsgevinster, når det drejer sig om tab i forbindelse med træartsskifte. Det er dog nu i praksis anerkendt, at man overalt kan regne med en rødgran jordværdi, d.v.s. at man anerkender, at træartsskifte indgår som noget normalt i skovbruget. Problemstillingen er dog noget anderledes her, hvor rådighedsindskrænkningen kun drejer sig om 10 år.

Redaktør K. R. SVENDSEN: Jeg vil gerne spørge om, hvad folk skal bestille i den foreliggende skov, om skoven indgår i en større planmæssig helhed, samt om der ikke er sket en u hensigtsmæssig sammenblanding af rekreative elementer?

Forstkandidat P. DEGENER: Deres kritik er værdifuld og berettiget, idet den afspejler den diskussion, der må opstå omkring fremtidens Masterplaner. Den fremstillede plan har imidlertid ikke sigtet mod at tage hensyn til afstandskriterier, placeringskriterier og størrelseskriterier, men alene mod at demonstrere en metodik. Dette er også årsagen til, at så mange rekreative elementer indgår i planen.

Godsejer C. C. SCAVENIUS: For hvem laver man dette her. Har man nogle undersøgelser om, hvad publikum kræver. Det har man ikke, for så havde man ikke lavet den nye naturfredningslov?

Forstkandidat P. DEGENER: Det, vi gør her, er at prøve på, at forudse den fremtidige bybefolknings brug af det åbne land og her specielt skovene. Det er næsten umuligt at diskutere disse problemer ud fra nutidens behov. Hvis man kunne lave en

undersøgelse af fremtidens behov, så var det noget, som både skovbruget og samfundet ville være stærkt interesseret i. Det er imidlertid min opfattelse, at den sociologiske videnskab ikke er så langt endnu med sine måle- og spørgemetoder, at det er muligt at få et tilstrækkeligt godt resultat ud af de forholdsvis mange penge, som en sådan undersøgelse vil kræve, men det kommer nok. Endvidere er der det forhold, at det er vanskeligt at spørge nutidens befolkning om, hvad fremtiden har brug for.

Professor N. K. HERMANSEN: Jeg vil gerne vende tilbage til godsejer Scavenius's bemærkning, som jeg synes er væsentlig. Selvom vi nu begynder at arbejde med planlægningsmetoder inden for dette område, så må vi stadig være opmærksomme på, at det væsentligste, vi skal arbejde med, er behovsanalysen. Jeg vil nævne, at der i naturfredningskommissionens betænkning omtales en undersøgelse, som for få år siden blev offentliggjort af socialforskningsinstituttet. Det var en stor og kostbar undersøgelse over befolkningens fritidsvaner i Danmark. Undersøgelsen anvendtes af naturfredningskommissionen til at vise, at folk har mere og mere fritid, men man nævner ikke i betænkningen, at redegørelsen fra socialforskningsinstituttet ikke nævner ordet skov en eneste gang. Hvis man går redegørelsen meget nøje igennem, kan man måske finde enkelte steder, hvor man kan indfortolke, at skovbesøg indgår i befolkningens forbrug af fritid, men det er ganske få steder og med meget små procenttal. Når det drejer sig om fritidsbeskæftigelse i al almindelighed, så synes skov og skovbesøg ikke meget i billedet.

Forstkandidat P. DEGENER: Jeg mener, at den undersøgelse, De omtaler, blev lavet med specielt henblik på radio og TV. De forhold, som ikke vedrører disse massemedier direkte, må tages med betydeligt forbehold.

Forfatter IB KOCH-OLSEN: Det er spørgsmålet om værdien af en sociologisk undersøgelse, der kalder mig frem. Jeg vil gerne bruge et billede. Hvis man i en by med et lille og dårligt bibliotek spørger befolkningen, hvor mange bøger de låner, og hvor meget de kommer på biblioteket, så vil man spore en meget lille interesse på dette felt. Hvis man derimod bygger et stort, smukt og tiltalende bibliotek, så stiger besøget og udlånet fantastisk. Det vil være Dem helt klart, hvad jeg sigter på i denne forbindelse. Jeg føler mig overbevist om, at hvis man inden for skovbruget går bort fra isolationen og over til integrationen, så vil man kunne drage mange mennesker til skoven og give anledning til de glæder og den forfriskelse, som følger deraf. Der er for mig ingen tvivl om, at hvis man virkelig gør noget for at gøre skoven attraktiv for den almindelige mand, så vil han, i forbindelse med

et oplysningsarbejde og et vejledningsarbejde, kunne lære at sætte pris på det. Vi bliver flere og flere mennesker i Danmark. Vi må gøre os klart, at de gamle tider aldrig vender tilbage. Der er en demokratiseringsproces igang, som ud fra et almindeligt humanistisk synspunkt må betragtes og betegnes som uhyre værdifuldt. Det er ikke kun en lille, snæver, æstetisk elite, der skal nyde godt af kultur- og naturværdier. Man må se at lede den udvikling, som er igang, ind i nogle rigtige og tiltalende baner. Jeg tror, at det kan lykkes, og jeg synes, at det er en god udvikling.

Godsejer C. C. SCAVENIUS: Jeg er ikke enig med IB KOCH-OLSEN. De skaber et behov, hvor der ikke er noget. Hvorfor tvinge folk ind i noget, som de i dag – og måske heller ikke i fremtiden er særlig interesserede i. Hvorfor ikke lade det have en ganske naturlig udvikling, hvor skoven har samme konkurrencemoment eller konkurrenceindsats overfor de andre rekreative goder som f.eks. løveparker, Legoland, Tivoli etc. Hvorfor presse dem ind, hvor der trods alt er en vis kreds af mennesker, – og det er ikke kun ejerne –, som helst så at de ikke kom?

Professor N. K. HERMANSEN: Jeg vil gerne henvende mig til IB KOCH-OLSEN. Deres indlæg minder mig om moderne produktionsplanlægning. Nu laver jeg et produkt, som efter alle specialisters mening vil være en god salgsvare, så sætter jeg en reklamekampagne igang for at sælge dette produkt. Vi har nogle specialister, som siger, at en rekreativ skov skal se sådan og sådan ud. Der skal være løvtræer, Wildernes o.s.v. Der kommer ganske vist ikke så mange mennesker, men det skal vi nok få dem til. Vi starter en folkeoplysning for at få dem derud. Hvorfor ikke sætte en folkeoplysning i gang, der går ud på at lære folk, hvor interessant det er at gå i en skov, en arbejdende skov, prøve at delagtiggøre de mange i de oplevelser og glæder, som en forstmand har, når han går i skoven. Det ville jo være billigere, hvis man alligevel skulle sætte en folkeoplysning i gang. Når jeg siger dette, er det ikke, fordi jeg synes, at den planlægning, vi har hørt om her i dag er overflødig, men min forudsætning er, at den foregår på steder, hvor det efter en analyse er konstateret, at der er et stort behov. En sådan planlægning må koncentrerer om de bynære skove, og lad os så sætte en folkeoplysning igang, så folk også kan nyde at komme ud i den arbejdende skov. Det tror jeg, at mange mennesker synes er morsomt.

Skovrider S. GROSEN takkede de mange mennesker, der havde deltaget i årsmødets forskellige arrangementer, og hævdede mødet.

Referent: *Peter Friis.*

OM PLANLÆGNING AF FRITIDSSKOV*

af forstkandidat POVL DEGENER og lektor P. BRUN MADSEN

1. Indledning.

I debatten om benyttelse af det danske landskab spiller skovens rekreative funktion en stor rolle. Skov er, skønt kulturskabt, i dag et af Danmarks betydeligste landskabsmæssige aktiver, der udadtil er med til at accentuere det danske landskabs karakteristika og indadtil rummer store muligheder for en rekreativ udnyttelse. Om omfanget af behovet for denne funktion er der meget delte meninger, ligesom det diskuteres, hvorvidt en udvidelse af den rekreative funktion kræver nogen nævneværdig ændring af den hidtidige, overvejende erhvervsorienterede skovdrift. Det er på den anden side en kendsgerning, at skovenes rekreative muligheder er blevet genstand for planlægningsmæssige interesser.

Det er nærliggende at sammenligne planlægningen af en fritidsskov med planlægning af sædvanlig produktionskov. Planlægning er som bekendt en århundredgammel tradition i skovbruget, men det er meget aktuelt at bemærke sig baggrunden for dens opståen: en truende træmangel, forårsaget af rovdrift på de bestående skovressourcer, gjorde det tvingende nødvendigt at regulere den fremtidige benyttelse gennem en langsigtet planlægning. I dag er vi i en situation, hvor en hård udnyttelse af vort landskab til be-

*) Indholdet i efterfølgende artikel blev i hovedsagen præsenteret på Askovmødet som en dialog mellem de 2 foredragsholdere, der imidlertid med henblik på nærværende publicering har fundet det hensigtsmæssigt at omredigere foredragene til en fælles artikel.

byggelses-, kommunikations- og renovationsformål har skabt en knaphed på de naturværdier, som er eller forventes at ville blive et væsentligt behov for samfundet. På helt tilsvarende måde som i skovplanlægningens barndom for over 200 år siden begynder man derfor nu at interessere sig for en planlægning af landskabet. Med hensyn til skovene er denne interesse især kvalitativ, idet skovloven sikrer skovarealet rent kvantitativt. Den kvalitative interesse hænger sammen med en vis frygt for, at især fremtidens produktionsskov ikke vil kunne opfylde de fritidsformål, man fra samfundets side måtte ønske, at skovene i stadigt højere grad skal tjene.

Vi skal her søge at holde os fra det politiske konfliktstof i emnet, men må nødvendigvis som grundlag for de planlægningstekniske overvejelser, der er artiklens hovedemne, gøre visse forudsætninger om omfanget og arten af det rekreative behov, skovene i givet fald skal kunne tilfredsstille.

2. Behovet for skovens rekreative funktion.

2.1 Fritiden.

Det er et ofte gentaget postulat, at alle har fået mere fritid, men at det store flertal udelukkende bruger den til at sidde foran fjersynsskærmen om hverdagen, og til at trille rundt på landevejene i week-enderne.

Det er i den forbindelse nærliggende at betragte realiteterne bag den såkaldte øgede fritid: Vel er den daglige arbejdstid blevet kortere, men i takt hermed er transporttiden til og fra arbejde på grund af bolig- og trafiksituationen blevet øget. Weekenden er blevet længere, men familiens kvindelige overhoved er samtidig i stort omfang blevet udearbejdende. Det sidste betyder bl.a. store tidskrævende lørdagsindkøb, hvor begge ægtefæller deltager, ligesom man vel må formode, at manden de fleste steder, trods mandssamfundets rodfæstethed, giver et nap med ved den børnepasning og øvrige husgerning, som nu er blevet en »fritidsbeskæftigelse« for husmoderen.

Der er med andre ord endnu knapt med fritid og *derfor* overskud af fritidstilbud. Fritidens anvendelse er for langt de fleste intet problem, kun et spørgsmål om prioritering.

Det kan imidlertid fastslås, at er fritiden i dag intet problem, så *bliver* den det, efter al sandsynlighed endda meget snart! Transporttiden til og fra arbejde kan ikke fortsat blive ved med at stige, måske falder den endog på grund af fremtidig bedre bolig-, trafik- og byplanlægning. Husmoder (og husfader) vil i hjemmet i stedse stigende grad blive aflastet gennem mekaniske hjælpemidler. Yderligere peger automatiseringen af samfundet mod en fortsat nedsættelse af arbejdstiden, og resultatet må derfor blive en *reel* forøgelse af fritiden.

Dette vil resultere i en stedse stigende efterspørgsel efter fritidsfaciliteter, og stigningen i efterspørgselen vil givetvis komme forholdsvis pludseligt, idet maximum for anvendelsen af fritiden til »smånyttige gøremål« inden for de traditionelle rammer synes at være nået.

2.2 Skoven som fritidsfacilitet.

Udnyttelsen af den øgede fritid er et samfundsproblem, og der påhviler samfundet en forpligtelse til at skabe så alsidige udnyttelsesmuligheder for fritiden som muligt. At det åbne landskab må indgå i udbudet af fritidsmuligheder kan bl.a. begrundes med, at den (endnu ret lille) del af befolkningen, for hvem den øgede fritid allerede er en realitet, i høj grad udnytter fritiden til friluftaktiviteter.

Den første forudsætning for at udnytte landskabet fritidsmæssigt er, at man kan færdes i det. Vore landbrugsarealer kan kun i ringe grad tåle en sådan færdsel, og vore enge og moser er oftest ufarbare. Tilbage bliver i hovedsagen de 11 % af landets areal, der er dækket med skov. Da yderligere skovenes dyrkningsform i højere grad end andet jordbrug rummer mulighed for en gensidig afpasning af produktions- og fritidsfunktion, må skovene indtage en central plads i den fritidsmæssige landskabsudnyttelse.

At skovene vil spille en stigende rolle for fritidsudnyttelsen af landskabet sandsynliggøres tillige ved, at behovet synes at skifte karakter, efterhånden som fritidens mængde stiger. Den første fritid vil hovedsagelig blive udnyttet *passivt* til f.eks. afslapning i grøftekanter og ved stranden. Erfaringer fra bl.a. USA synes imidlertid at vise, at dette blot er et forstadium til en mere *aktiv* fritidsudnyttelse som f.eks. terrænsport eller dyrkning af ornitologiske eller botaniske interesser. Skovene vil ved en passende udformning rumme store muligheder for at tilfredsstille behovet for sådanne fritidsbeskæftigelser.

En samfundsmæssig beslutning om at udnytte skovene fritidsmæssigt kan imidlertid ikke tages, uden at man har konkretiseret, hvad det er, man taler om. Det er helt afgørende at vide, om man kan »slippe« med ganske små »billige« foranstaltninger for at opnå effekt, eller om ændringerne vil blive så omfattende og dyre, at bestræbelserne ville være bedre anvendt andetsteds.

3. Begrebet fritidsskov.

Mens der er forsket i et par århundreder i at drive en skov produktionsmæssigt rationelt, er rationel dyrkning med fritidsformål for øje noget helt nyt. På grund af manglende debat og viden om emnet vil der være en – hidtil latent – fare for, at der vil dukke dyre unaturlige, parklignende anlæg frem. At faren er til stede er evident, men den er opstået ud fra fejlslutninger om folks ønsker. De få undersøgelser, der er lavet om emnet, synes ganske klart at vise, at det så absolut ikke er den friserede park, publikum ønsker. Man vil gerne tro at stå overfor den oplejede natur, selvom det altid vil være en fiktion, en skov helt overladt til sig selv bliver som bekendt en ufremkommelig ruin.

En fritidsskov bør derfor ligesåvel som enhver anden skov udformes og plejes, blot til sit specielle formål. Dette udelukker ikke, at man efter at have taget skyldigt hensyn til folks ønsker prøver at drive skoven så økonomisk som

muligt. Det er sikkert endda en nødvendighed for at undgå et uønsket kunstlet præg og forudsætter således en rationel skovdyrkningsdisciplin for fritidsskov; en disciplin, der næppe er så væsensforskellig fra den nuværende skovdyrkning, som man i første omgang er tilbøjelig til at forestille sig.

Inden man kan gå over til mere rationelle dyrkningsovervejelser, bør det imidlertid fastslås, hvordan en skov, som den besøgende vil føle sig tiltalt af, bør se ud i detaljer. Der er som ovenfor nævnt kun lavet ganske få mindre undersøgelser over emnet, og man kan vist roligt fastslå, at der på dette punkt både tiltrænges flere undersøgelser og debatterende dialoger mellem »forbruger« og »dyrker«.

Mange skovejere og forstfolk har traditionsmæssigt været indstillet på at skabe æstetisk smukke skovbilleder, så vidt det da var foreneligt med økonomien. Men om skovejeres og forstfolks opfattelse af en tiltalende skov er sammenfaldende med menigmands opfattelse, er ikke umiddelbart bevist. De lave besøgstal i mange af de – efter forstfolks opfattelse – smukke skove *kunne* tolkes derhen, at opfattelserne ikke er umiddelbart sammenfaldende.

Selvom der således tiltrænges en mere dybtgående analyse af problemkredsen, synes det imidlertid muligt allerede ud fra de foretagne undersøgelser at uddrage en fælles grundsætning, der synes brugbar som arbejdshypotese:

En rekreativt velegnet skov er en skov med så varierede oplevelsesmuligheder som muligt.

Accepterer man denne grundsætning som arbejdshypotese, kan man umiddelbart aflede en række krav til skovdriften, som må være rigtige, blot grundsætningen er det.

I det følgende er i skemaform søgt opstillet en række af disse krav. For tillige at belyse forskelle og lighedspunkter med andre driftsformer er der under skemaets enkelte punkter søgt angivet kravene inden for to andre dyrkningsformer: Fremtidens forventede stærkt rationaliserede skovbrug og det indtil i dag førte »normale« skovbrug. På denne

måde kan man i nogen grad skitsere svaret på to vigtige spørgsmål:

1. Hvorledes harmonerer kravene til fritidsskoven med de dyrkningskrav, man vil stille i det økonomisk optimale skovbrug; m.a.o. på hvilke punkter vil det ønskede rekreative skovbillede afvige *fra det skovbillede, som gradvist må forventes* at blive resultatet af rationaliseringsbestræbelserne?
2. Hvorledes harmonerer kravene til fritidsskoven med den skovdyrkning, som har været ført gennem de tidligere årtier; m.a.o. hvorledes harmonerer det skitserede fritidsskov-ideal med det skovbillede, der er typisk for *skovene i dag*?

Skemaet kan ifølge sagens natur kun skitsere forskelle og lighedspunkter meget groft. Navnlig er det vanskeligt i få ord at skitsere nutidsskovens karakteristika, da disse selvfølgelig varierer uhyre meget, ligesom opfattelsen af, hvad et fremtidigt rationelt skovbrug er, også varierer. Hos den praktiske skovdyrker vil en så grov skitsering derfor let kunne få prædikatet: overfladisk og tendentiøst. Imidlertid er skemaet først og fremmest tænkt som idégivende, og dets 11 punkter bør opfattes som en checkliste, til brug ved en gennemtænkning af forskelle og lighedspunkter i de tre skovbilleder. Opfattet på denne måde vil det blive læseren selv, der giver sit personlige svar på ovenstående to spørgsmål. Noget objektivt svar vil næppe kunne gives.

FREMTIDSSKOVEN

NUTIDSSKOVEN

FRITIDSSKOVEN

1. TRÆARTSVALG:

Anvendelse af få arter, med rødgran som den helt dominerende træart. Meget begrænset anvendelse af løvtræer.

»Biologisk« træartsvalg med stor løvtræprocent og med anvendelse af temmelig mange arter, dog med dominans af rødgran, bøg og eg.

Stærkt afvekslende artsvalg, bl.a. større brug af forskellige gamle danske træarter og buske, som idag skønnes økonomisk uegnede.

2. BEVOKSNINGSFORHOLD:

Store, regelrette, ensaldrende bevoksningsenheder (storfladedrift).

Små, meget afvekslende bevoksningsenheder (»frimærkeskovbrug«).

Små, meget afvekslende bevoksningsenheder (»frimærkeskovbrug«).

3. PRODUKTIVT AREAL:

Mindre, uproduktive arealer ude af dyrkning.

Så vidt muligt hele arealet i produktion.

Mindre, uproduktive arealer ude af dyrkning.

4. HUGSTFORM:

Højskov.

Højskov.

Variert hugst. (Med »fredning« af enkelte meget gamle trægrupper).

5. OMDRIFTSALDER:

Optimal (lav) omdriftsalder.

I praksis høj omdriftsalder for løvtræ og lav for nåletræ.

Høj omdriftsalder for løvtræ og så vidt muligt også for nåletræ.

6. KULTURER:

Ekstensive kulturer med lavt plantetal. Ingen hegning. Kemisk ukrudtsbekæmpelse.

Intensive kulturer med højt plantetal. Kulturhegning normal. Mekanisk ukrudtsbekæmpelse.

Ekstensive kulturer med lavt plantetal. Hegning kun undtagelsesvis. Ingen ukrudtsbekæmpelse.

FREMTIDSSKOVEN

NUTIDSSKOVEN

FRITIDSSKOVEN

7. MEKANISERING:

Øget mekanisering med større og større maskiner (med kørselsspor, uro og luftforurening).

Moderat mekanisering.

Moderat mekanisering.

8. VEJE:

Få, lige veje, samt store, opkørte udslæbningspladser. Ingen slåning af vejrabatter.

Mange veje og spor. Vejrabatter slås regelmæssigt.

Mange veje og spor (+ stier), gerne snoede. Ingen slåning af vejrabatter.

9. AFVANDING:

Kun opretholdelse af den afvanding, hvis økonomiske fordele er åbenbar.

Intensiv afvanding.

Ingen afvanding.

10. YDERHEGN:

Rationel pleje af yderhegn.

Rationel pleje af yderhegn.

Bredere, mere varierede yderhegn, med udstrakt anvendelse af blomstrende og bærbærende buske.

11. ARRONDERING:

Lige skovbryn ønskelige (bl.a. tilplantning af »landbrugslommer«, der går ind i skoven).

I praksis temmeligt »krøllede« skovbryn.

Stærkt uregelmæssige skovbryn ønskelige, med mange »lommer« af åbent land ind i skoven.

4. Planlægning af fritidsskov.

Der skal her ikke tages stilling til, om større eller mindre dele af det danske skovareal skal udformes specielt til fritidsformål, men derimod vises, hvorledes planarbejdet evt. kan gribes an, hvis man skulle ønske noget sådant.

Arbejdet vil naturligt falde i to faser:

1. Udpegning af, hvilke skove der udgør offentlige interesseområder for fritidsskov.
2. Udarbejdelse af særlige driftsplaner for de skove, hvor der ønskes en mere eller mindre vidtgående omlægning af driften fra produktionsskov til fritidsskov med tilhørende belysning af de økonomiske konsekvenser herved.

4.1 Hvilke skove udgør offentlige interesseområder for fritidsformål?

Selv om det ikke er denne artikels opgave at komme ind på en direkte vurdering af behovsstørrelsen for skovarealer specielt udformet med henblik på en fritidsudnyttelse, kan det være nyttigt med baggrund i det foregående nogenlunde at afgrænse yderpunkterne:

På den ene side kan man næppe tænke sig den situation, at hele det danske skovareal som hovedformål vil have en rekreativ udnyttelse. Selv under forudsætning af et meget stort behov for en fritidsmæssig udnyttelse af skovene vil der være skovarealer, som på grund af beliggenhed og indholdsværdi vil være rene produktionsskove, ligesom produktionsforhold vil kunne indgå som medformål i selv den hårdest udnyttede fritidsskov.

På den anden side kan man næppe heller tænke sig, at man i alle skove over hele landet vil kunne klare sig med den fritidsbenyttelse, som naturfredningsloven hjemler ret til. Direkte rekreativ udformning af visse skove – måske navnlig i nærheden af større bysamfund – er givetvis under alle omstændigheder aktuelt.

Under forudsætning af en politisk målsætning, der ligger et sted mellem disse to yderpunkter, og som nogenlunde fastlægger omfanget af de bestræbelser, det offentlige ønsker at gøre sig, må den direkte udpegning af, hvilke skove der udgør interesseområder for fritidsformål, bero på en planlægningsproces. Dette er en opgave, der falder ind under den overordnede landskabsplanlægning. En sådan ud-

pegning må bl.a. dels ske ud fra en vurdering af de enkelte skoves rekreative og videnskabelige indholdsværdi, dels ud fra deres placering i forhold til andre landskabselementer og i forhold til boligområder og større færdselsårer.

Da det imidlertid helt ville sprænge denne artikels rammer at behandle en sådan planlægnings- og udpegningsproces nærmere, skal i det følgende blot forudsættes, at den behandlede skov *er* fastlagt til anvendelse som rekreativt område bl.a. for et nærliggende, mindre bysamfund.

4.2 Forsøg på opstilling af en planmetode for udformning af fritidsskov.

For overhovedet at kunne beskæftige sig eksakt med begrebet fritidsskov er det nødvendigt at have et planværktøj, som vil kunne bruges ved en gradvis konvertering fra produktionsskov til en driftsform, hvor der tages vidtgående rekreative hensyn.

Der har ikke herhjemme tidligere været gjort forsøg på en opstilling af en planmetode til dette brug. På denne baggrund måtte det forekomme naturligt at beskæftige sig med de planmetoder, som anvendes i udlandet, for muligt blandt disse at finde inspiration.

Ved udformningen af den her gengivne planmetode har udgangspunktet været den rekreative planmetodik, som anvendes i USA i dag. Dette kan måske umiddelbart virke overraskende, da den rekreative udbygning af landområder, både hvad angår størrelse og karakter, er endda meget væsensforskellig fra, hvad man kan tænke sig herhjemme. I den forbindelse er den rekreative udbygning, som den foregår i lande som f.eks. England og Holland, mere beslægtet. Baggrunden for at vælge USA er imidlertid den, at i intet andet land i verden er selve planteteorien bag rekreation og beskyttelse tilnærmelsesvis så udviklet. USA synes ubetinget længst fremme på dette felt. Det skyldes sikkert først og fremmest det store åremål, man i dette land har beskæftiget sig med problemkredsen; men også at varia-

tionerne indenfor USA's landskabsselementer er så enorme, at et system, der vil være anvendbart overalt i USA, automatisk vil være så flexibelt, at det vil kunne anvendes overalt på Jordkloden.

I 1958 nedsattes i USA en »National Outdoor Recreation Resources Review Commission«, der bl.a. havde det kommissorium at gennemføre en landsomfattende undersøgelse af, hvilke ressourcer der fandtes til brug for fremtidige friluftsområder. I 1962 forelå resultatet af kommissionens arbejde i form af rapporten »Outdoor Recreation for America«. Denne rapport konkluderer i en opdeling af friluftsområderne i seks klasser, med en nærmere beskrivelse af hver enkelt:

- Class I – High Density Recreation Areas
- Class II – General Outdoor Recreation Areas
- Class III – Natural Environment Areas
- Class IV – Outstanding Natural Areas
(incl. features of scientific importance)
- Class V – Primitive Areas
- Class VI – Historic and Cultural Sites.

Disse 6 klasser blev på anbefaling af »The Bureau of Outdoor Recreation« taget op både af »The National Park Service« under »U.S. Department of Interior«, der bestyrer nationalparkerne i USA og af »The Forest Service« under »U.S. Department of Agriculture«, der bestyrer de meget store nationale skovarealer i USA. Metoden bliver i dag anvendt som standardmetode for planlægningsklassificering i arealanvendelsesplaner. Dette sker både ved den overordnede fastlæggelse af, hvilke områder der f.eks. har landskabskvaliteter, der peger på placering af fremtidige naturpark- og rekreatiomsområder, og tillige i de såkaldte »masterplaner« for de enkelte naturparker. Ved at bruge den overalt i den overordnede planlægning sikrer den entydige klassifikation, at et i en plan omhandlet areal er umiddelbart sammenligneligt med et hvilket som helst andet areal

i USA. Ved til slut at anvende klassifikationen i masterplanen, dvs. selve brugsplanen, fastlægger klassifikationen det endelige hovedprædikat for de enkelte delområders anvendelse.

Systemet anvendes således både i den overordnede planlægning og nedefter i detalillen. Eksempelvis kan man i den overordnede planlægning udpege et større landområde til hovedprædikatet klasse II. Derefter kan man med henblik på en udbygning af området til rekreativt brug efter en detailanalyse inddele dette hovedområde i delområder, hvor man anvender flere eller måske alle seks klasser, men hvor klasse II selvfølgelig vil få en stor plads.

Metoden er meget flexibel, selv om de amerikanske »fædre« måske næppe har tænkt sig klassifikationen anvendt på så små delområder, som bliver aktuelle ved en rekreativ brugsplan for en mindre dansk skov. Imidlertid viste systemet sig ved nogle forsøgsvisse prøver så smidigt og anvendeligt, at det syntes umiddelbart brugbart som skelet for en forsøgsvis opstilling af en dansk planmetode for fritids-skov.

Skelettet i den her opstillede planmetode er derfor masterplanens klassifikation, der med en uddybende beskrivelse tilpasset danske forhold ser således ud (en tilsvarende uddybende brugsbeskrivelse fra USA findes bl.a. i kap. 3, *Master Plan Handbook*, udgivet af National Park Service).

Klasse I: Arealer klassificeret til intensivt rekreativt brug.

Produktion udelukket. Adgang i bil og til fods tilladt. (Eks.: Parkeringspladser, parkeringsbræmmer langs veje, campingpladser, spisesteder, golfbaner, opholdspladser m.v.).

Klasse II: Arealer klassificeret til normalt rekreativt brug.

Nedsat produktion. Adgang til fods tilladt overalt. (Eks.: Stærkt varieret skov, græsningsarealer, udsigtspunkter, søbredder m.v.).

Klasse III: *Arealer klassificeret til produktivt brug.* Uindskrænket produktion, adgang til fods kun tilladt langs veje og stier.

Klasse IV: *Arealer af videnskabelig vigtighed eller af særlig stor naturskønhed.* Stærk indskrænkning i den produktionsmæssige rådighed og adgangsmulighederne; hvor meget bestemmes i hvert enkelt tilfælde.

Klasse V: *Arealer klassificeret som »vilde« arealer.* Ingen produktion, adgang til fods tilladt overalt. (Eks.: naturligt vilde arealer, arealer egnet for fremtidig »vildskov«, mosearealer).

Klasse VI: *Historiske og kulturhistoriske arealer.* Ingen produktion, ingen tilplantning, særskilt beskyttelse og kun i enkelte tilfælde adgangs begrænsning.

Selve planmetoden, der er tænkt anvendt ved en regelmæssig planrevision f.eks. hvert 10. år, består af følgende tre faser:

1. En analyse af områdets nuværende værdier og muligheder.
2. Driftsplanens brugsfastlæggelse gennem klassifikation af delområder.
3. Økonomisk vurdering af planens følger.

4.2.1. D e t a i l a n a l y s e.

Denne består af følgende 3 kort (eller kortgrupper) med tilhørende beskrivelse:

Kort A: Kortlægning af videnskabelige interessepunkter og -arealer, der kræver særskilt beskyttelse. Dette omhandler en markering af geologiske, historiske, arkæologiske, botaniske, zoologiske og tilsvarende værdier indenfor området med tilhørende beskrivelse af art og standard; ligesom eksisterende fredninger m.v. angives og beskrives.

Kort B: Rekreativ brugsanalyse omfatter en bonitering af området i fire klasser ud fra områdets *nuværende* egnethed:

- a. Arealer umiddelbart egnede som arbejdsflader for masterplanens klasse I, dvs. arealer med *ringe* produktionsmæssig, videnskabelig og rekreativ værdi.
- b. Arealer, der i deres nuværende tilstand er umiddelbart egnede for masterplanens klasse II eller klasse V.
- c. Arealer, som med mindre økonomisk og tidsmæssig indsats kan gøres egnede til masterplanens klasse II eller klasse V.
- d. Arealer, hvor den økonomiske og tidsmæssige indsats for ændring til klasse II skønnes meget stor, herunder arealer som på grund af særskilt høj produktiv værdi (yngre og midaldrende gran, pyntegrøntkulturer etc.) kun kan ændres med store tab.

Kort C: Rekreativt kommunikationssystem omfatter:

1. En konstatering af områdets nuværende vej- og stinet og parkeringsmuligheder og disses adgangsbestemmelser.
2. En markering og vurdering af områdets trafikskabende punkter ud fra den rekreative brug, man forventer at gøre af området.
3. En vurdering af det nuværende trafiknets egnethed til at effektuere den rekreative kommunikation og forslag til udbygning af vej-, stinet og parkeringsmuligheder.

Inden overgangen til selve driftsplanen er der på dette sted mulighed for en »feed-back« til den overordnede planlægning, idet man nu, mere detaljeret end denne har haft mulighed for, har analyseret områdets *indholdsmæssige værdi*. Vurderingen af denne værdi vil sammen med den overordnede planlægnings konstatering af områdets *placeringmæssige værdi* danne basis for driftsplanens målsætning med hensyn til, hvor omfattende man skal gå til værks.

4.2.2. Driftsplan

omfatter:

Kort D: Udarbejdelse af driftsplanens klassifikation af området. Denne omfatter en brugsfastlæggelse af skoven i delområder udfra de tidligere beskrevne seks klasser. Dette sker under hensyntagen til detailanalysens resultater og den målsætning som er fastlagt for området.

Tekst E: Nærmere forskrift udarbejdes for de enkelte bevoksninger under driftsplanens forskellige klasser.

Tekst F: Under hensyntagen til planens målsætninger udarbejdes et budget for administrations- og arbejdstimer for hvert enkelt år, samt en fordeling i grove træk af denne gennem året.

4.2.3 Økonomisk vurdering af planens følger

omfatter:

Tekst G: Økonomisk analyse af driftsplanen og deraf følgende budget.

Ved planlægning af produktionsskov kan man benytte en række skovøkonomiske metoder til vurdering af de enkelte planbeslutninger såvel som den endelige plan. Med forbehold for den usikkerhed, som ligger i en række antagelser om fremtiden, har man således gode muligheder for at planlægge på en sådan måde, at ejeren sikres størst muligt økonomisk udbytte.

Ved den økonomiske analyse af produktionsskov har man den store fordel, at indtægtssiden og udgiftssiden måles i samme enhed (kr.), hvorfor de umiddelbart kan sammenlignes og sammenfattes. For fritidsskovens vedkommende er man i den vanskelige situation, at »indtægten« er en mere eller mindre uhåndgribelig værdi, mens udgifterne er mere kontante.

Den økonomiske analyse af de enkelte dispositioner ved en rekreativ planlægning må derfor indtil videre indskrænkes til en beregning af forskellen mellem det økonomiske udbytte af en rent erhvervsøkonomisk orienteret skovdrift og af fritidsskoven. Denne differens kan benyttes som ud-

tryk for en del af omkostningerne ved fritidsskovens etablering og drift og bør indgå i en sammenligning af alternative planer for fritidsskoven – en sammenligning, der i princippet baseres på en indtil videre ret spinkel vurdering af det »rekreative netoudbytte«. Beregningen af det økonomiske tab ved omlægning af produktionsskov til fritidsskov tjener således flere formål: dels indgår beregningerne i selve planlægningsproceduren, dels benyttes den ved en eventuel erstatningsberegning.

Ved fritidsskovens etablering påvirkes skovens økonomi på følgende punkter:

1. Direkte følger ved ændring af de enkelte bevoksningers anvendelse:
 - ændret foryngelsestidspunkt
 - ændret træartsvalg
 - ændret hugstform.
2. Indirekte følger heraf (hugstfølgeforhold etc.).
3. Betydning for transporten.
4. Betydning for jagten.
5. Direkte anlægs- og vedligeholdelsesudgifter samt driftsindtægter ved publikumsfaciliteter som campingpladser og restaurationer, vej- og stianlæg, skiltning og brochurer osv.
6. Udgifter til øget administration forårsaget af den rekreative brug.
7. Generelle ulemper (nedsat herlighed, handelsværdi m.v.).

Planen for fritidsskoven lægges – som normale driftsplaner – for en periode på ca. 10 år, men dispositionerne vedrørende hugst og kultur vil i almindelighed have mere langsigtede konsekvenser. Derfor må vurderingen af det økonomiske tab deles op i en påvirkning af nettoudbyttet i perioden og en påvirkning af skovens brugsværdi (venteværdi) ved periodens slutning. Disse to komponenter kan evt. sammenfattes til et årligt tab.

Tekst H: Erstatningsberegning.

Den økonomiske analyse er nødvendig for en samfunds-

økonomisk vurdering af etableringen af fritidsskoven, men danner desuden grundlag for en erstatningsberegning.

I konsekvens af, at planen alene pålægger ejeren en rådigheds indskrænkning for en 10-års periode, beregnes erstatningen herfor kun for denne periode. Herefter må man forestille sig, at situationen tages op til ny vurdering, resulterende enten i en ny 10 årsplan (med tilhørende erstatning) eller i en frigivelse af arealet (og i dette tilfælde er ejeren holdt skadesløs for evt. værdiforringelse).

I modsætning til en engangserstatning for »evig« båndlæggelse af skoven muliggør det foreslåede princip en smidig ordning, som sikrer en løbende ajourføring i takt med udviklingen af det rekreative behov og skovbrugets økonomiske forhold.

4.3 Demonstration af planmetoden på en fiktiv skov.

Til nærmere belysning af fremgangsmåden er der konstrueret en skov, hvorpå planmetoden via en række kortillustrationer bliver afprøvet. Grunden til, at der benyttes en fiktiv skov fremfor en virkelig er, at man herved på en gang kan forenkle fremstillingen og få adskillige sider af problemet belyst.

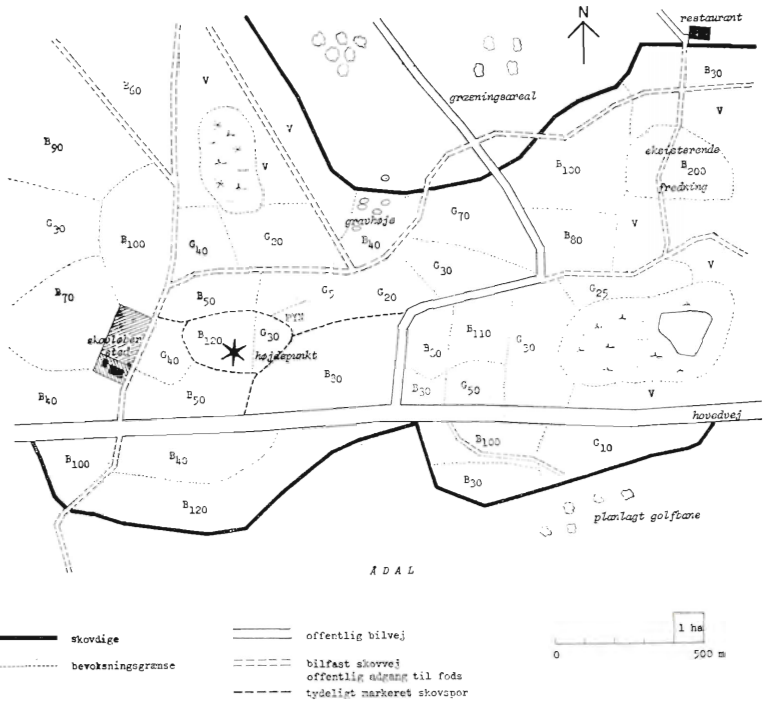
Forenklingen består navnlig i, at der arbejdes med bevoksninger, der i gennemsnit er mange gange større end i praksis og i, at der kun opereres med de to træarter løvtræ og nåletræ. En del af arealet er dog karakteriseret som »varieret skov«, d.v.s. med stærkt vekslende bevoksningsforhold.

I en fiktiv skov kan man desuden ad hoc placere fredninger, videnskabelige interesseområder af flere typer, overdrevslandskab, bevoksninger af mange kategorier, udsigtsmuligheder, specielle parkeringsbehov, nærliggende golfbaner – og hvad man ellers kunne nævne af objekter for friluftaktiviteter i forbindelse med skov. Eksemplet indeholder ikke et totalt virvar af disse objekter med tilhørende konfliktmuligheder, men dog nok flere, end man i praksis har koncentreret i en enkelt skov.

Fig. 1-3 præsenterer skoven, som den drives i dag.

Fig. 4-8 viser analyser af mulighederne for fritidsanvendelser.

Fig. 9 er en kortmæssig fremstilling af planen for den ændrede skovdrift. Den økonomiske analyse og erstatningsberegningen beskrives side 85.

Træartsangivelser: B: løvtræ - G: nåltræ - V: "varieret skov" - PM: myrbergtæt

FIG. 1. BESKRIVELSE AF SKOVEN.

Terrænet er ret kuperet med et højdepunkt (markeret med en stjerne på kortet) i den sydvestlige del. Herfra falder terrænet stærkt mod ådalen syd for skoven. Nord for skoven findes et græsningsareal med spredt bevoksning af træer og buske. Skoven er karakteristisk ved to moseområder. En gammel løvtræbevoksning er fredet af hensyn til botaniske interesser.

Skovejendommen omfatter ialt 462 ha skov, hvoraf de 304 ha, der udgør den del, hvortil der er knyttet rekreativ interesse, er vist på kortet. Til ejendommen hører desuden græsningsarealet.

Umiddelbart nord for skoven ligger en restauration, som ønsker adgangsvejen sydfra forbedret. Naboen syd for skoven har planer om at indrette en golfbane.

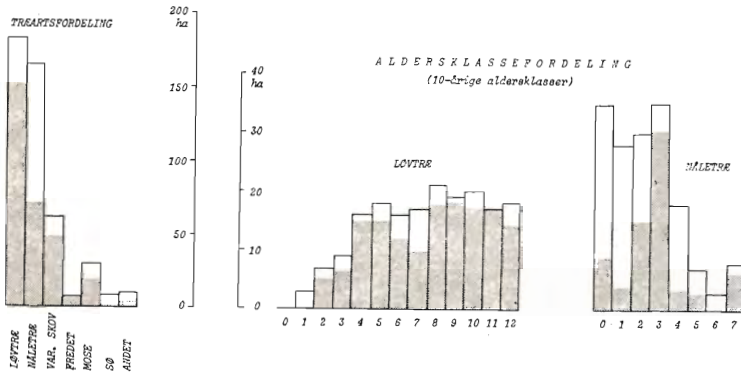

FIG 2. ANALYSE AF AREALANVENDELSEN.

Af figuren fremgår dels arealfordelingen til træarter, dels aldersfordelingen for løvtræ og nåletræ. Med skygge er vist den del af skoven, som findes på kortet på fig. 1. Som det ses, er kulturarealet af løvtræ faldet gennem de sidste 40 år, mens nåletræarealet er steget. Dette er et udtryk for den langsigtede træartspolitik, som er knyttet til et rent produktionsformål. Såfremt denne politik fortsat følges, vil træartfordelingen udvikle sig som vist på fig. 3a.

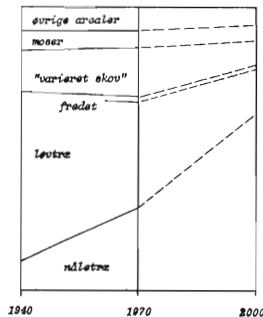

FIG. 3A. HJDTIDIG OG FREMTIDIG AREALFORDELING, NÅR FORMÅLET MED SKOVDRIFTEN ER OVERVEJENDE ØKONOMISK.

På grund af nåletræarternes økonomiske overlegenhed (jfr. fig. 3 b), reduceres løvtræarealet kraftigt til fordel for nåletræ.

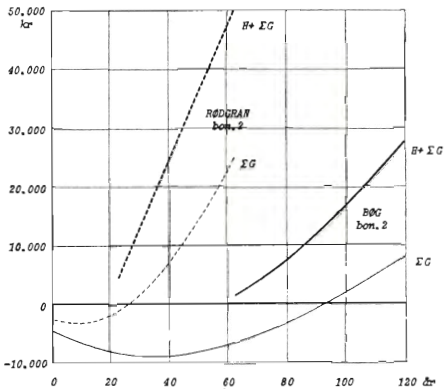

FIG. 3B. DEN ØKONOMISKE BAGGRUND FOR DEN NUVÆRENDE SKOVDRIFT. HUGST-INDTÆGTER AF BØG OG RØDGRAN.

H: Hovedskovningsudbytte, d.v.s. nettoindtægt ved afdrift.

ΣG: Det akkumulerede udbytte inden afdrift (nettoindtægt ved tynningshugster minus kultur- og plejeafgifter).

Af figuren ses bl.a., at en granbevoksning når kassemæssig balance på godt 20 år, mens en bøgebevoksning er ca. 60 år om at nå så vidt. På dette tidspunkt har granbevoksningen præsteret nær det dobbelte af, hvad bøgebevoksningen opnår efter yderligere 60 år. Det bemærkes, at der her ikke er medtaget forrentning af den investerede kapital, hvilket ville have gjort forholdet endnu mere grelt.

Registrering af videnskabelige interesseområder m.v. er vist på fig. 4. De registrerede områder er:

1. Eksisterende botanisk fredning.
2. Græsningsarealet, som ønskes opretholdt i sin nuværende driftsform af hensyn til botaniske interesser.
3. Gruppe af gravhøje samt spor af digevoldinger i plantningen – foreslås beskyttet samlet.

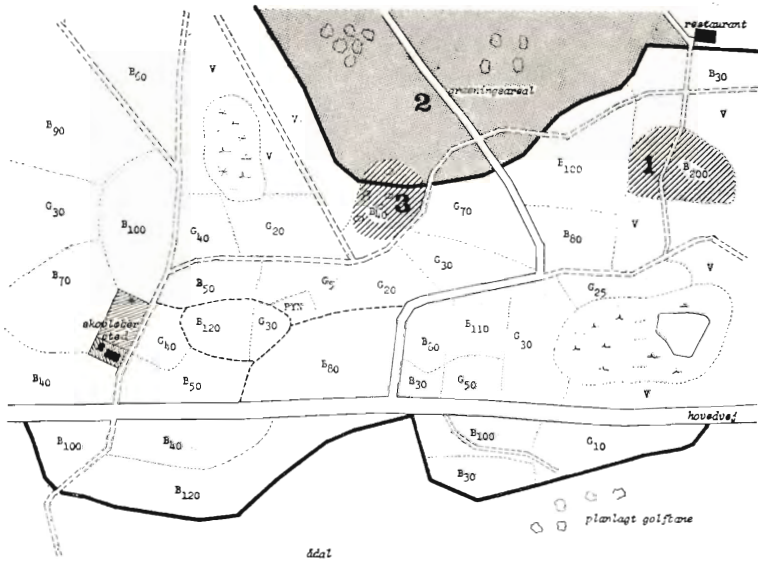

FIG. 4. VIDENSKABELIGE INTERESSEOMRÅDER (KORT A).

Den rekreative brugsanalyse resulterer i en klassifikation, som fremgår af fig. 7 (hvortil fig. 5 og fig. 6 er forstadier).

Fig. 5 viser de arealer, som er umiddelbart egnede til normal rekreativ brug (klasse b, jfr. side 72). Registreringen har i eksemplet udpeget følgende typer af arealer:

1. Græsningsarealet.
2. Mosearealerne.
3. Områder præget af stærkt varierede bevoksningsforhold.
4. De ældre bøgebevoksninger samt de to ældste granbevoksninger, karakteriseret ved at man kan færdes under dem.

Fig. 6 viser de arealer, der med mindre økonomisk og tidsmæssig indsats kan gøres egnede til rekreativt brug (klasse c, jfr. side 72).

1. Mellemlærende bøg (tidsmæssig indsats).
2. Helt ung gran (økonomisk indsats, bevoksningen kan ændres eller erstattes).

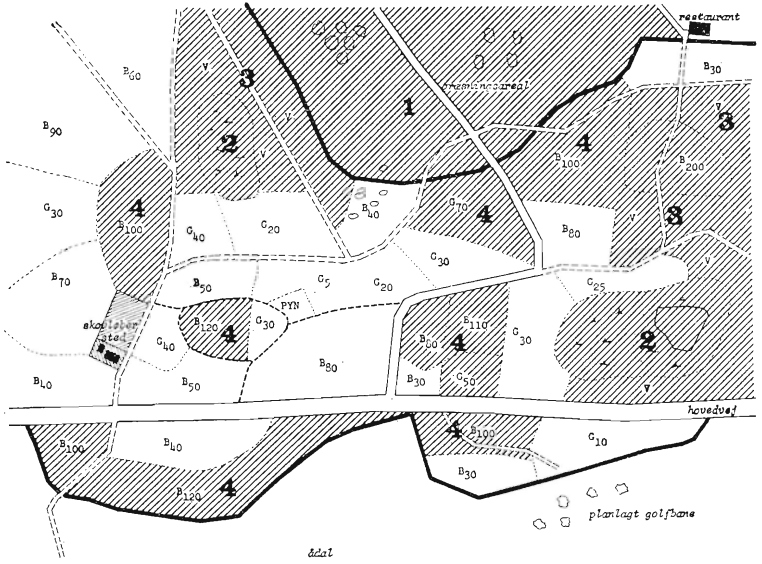

FIG. 5. BRUGSANALYSENS KLASSE B (JFR. SIDE 79).

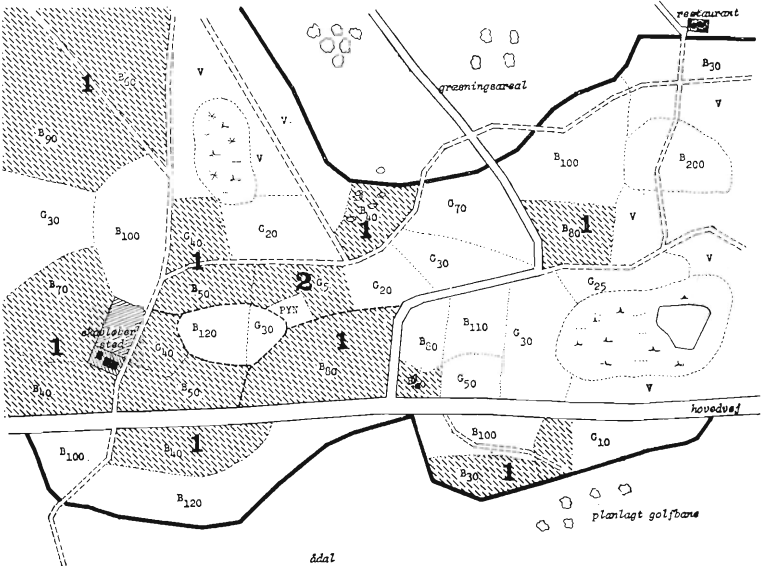

FIG. 6. BRUGSANALYSENS KLASSE C (JFR. SIDE 79).

FIG. 7. KORT B — REKREATIV BRUGSANALYSE.

Denne figur er en sammenfatning af fig. 5 og 6. Desuden er vist (med kryds-skravering) de arealer, der umiddelbart frembyder mulighed for intensiv rekreativ brug (ophold, biladgang, facilitetsudbygning) og hvortil der ikke er knyttet andre rekreative, produktionsmæssige eller videnskabelige interesser (klasse a, jfr. side 72).

De resterende arealer (ikke skraverede) er de arealer, hvor den nødvendige økonomiske og tidsmæssige indsats for en ændring er meget stor. Omfatter især yngre og mellemaldrende gran, pyntegrønt etc. (klasse d, jfr. side 72).

Den foreløbige analyse af skovens nuværende rekreative brugsværdi viser, at der er basis for at gå videre med en konkret plan, d.v.s. bekræfter den overordnede planlægnings udpegning af skoven som interesseområde for fritidsformål.

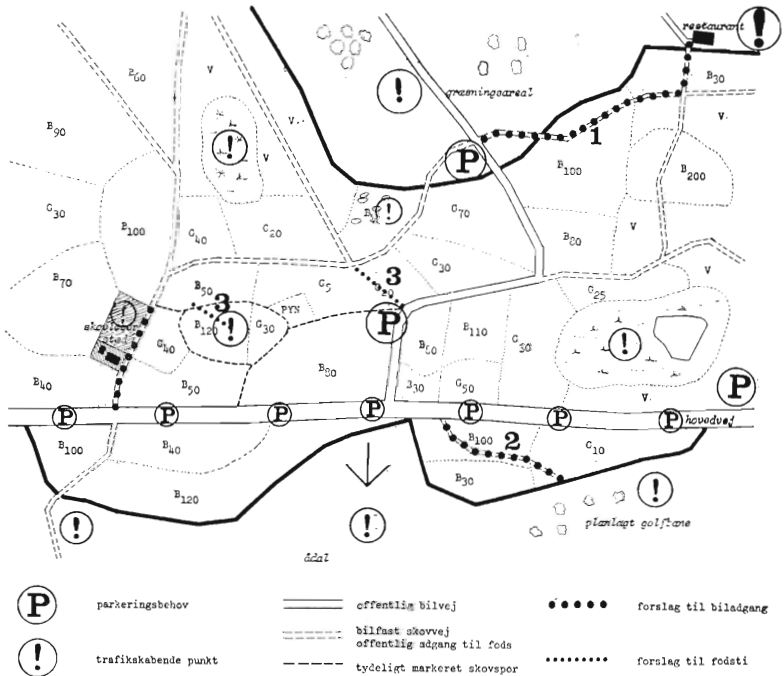

FIG. 8. DET REKREATIVE KOMMUNIKATIONSSYSTEM (KORT C).

- a. Konstatning af områdets nuværende vej- og stisystem. Denne registrering fremgår umiddelbart af den anvendte vej- og sporsignatur, der af nemhedsgrunde er benyttet på grundkortet.
- b. Registrering af trafikskabende punkter ud fra en foreløbig vurdering af den rekreative brug: Restaurationen, græsningsarealet, moserne med omgivende »varieret skov«, gravhøjene, det forventede udsigtspunkt, udsigtsmulighederne fra hovedvejen, den planlagte golfbane på naboarealet mod syd samt en eventuel campingplads på tjenestejorden ved skovløberstedet.
- c. Konstatning af trafiknettets egnethed i relation til de trafikskabende punkter samt forslag til udbygning. I eksemplet resulterer dette i følgende forslag til biladgang: Åbning af en skovvej for at give lettere adgang til restaurationen (1), adgang til den eventuelle campingplads, samt åbning af en skovvej for at give adgang til golfbanen (2). Stinettet er stort set tilfredsstillende. Der er dog foreslået to mindre stianlæg, der forbedrer rundtursmulighederne

til fods og giver bedre adgang fra den offentlige vej gennem skoven til den østlige del af skoven (3).

- d. De trafikskabende punkter skaber behov for parkeringsmuligheder som basis for videre færdsel til fods (vist med store P'er). Desuden er der behov for parkering langs hele hovedvejen, dels for udnyttelse af den sydlige del af skoven, dels for mere passivt ophold i grøftekanten (vist med små P'er).

Den rekreative driftsplan er alene vist som et kort, der angiver de enkelte bevoksningers klassifikation (kort D, fig. 9). Foruden kortet omfatter planen detaljerede forskrifter for de enkelte bevoksninger (tekst E) og en iværksættelsesplan med tilhørende budget over arbejdskraft m.v. (tekst F).

Ved udarbejdelse af planen har den rekreative brugsanalyse (kort B) været vejledende, og dens klassifikation er så vidt muligt fulgt. Dette er dog ikke muligt i fuldt omfang, såfremt man skal opnå en hensigtsmæssig indretning på langt sigt af såvel fritids- som produktionsdelen.

Det er af særlig interesse at bemærke, i hvor høj grad det har været nødvendigt at gribe ind i brugsanalysens klasse d-arealer.

I eksemplet drejer det sig om en 25-årig granbevoksning mellem mosen i skovens østkant og skovvejen nord for, hvor man ønsker at skabe udsigtsmulighed til mosen. Tilsvarende forhold gælder granbevoksningen øst for udsigtspunktet. Endelig pålægges den 30-årige bøgebevoksning syd for restaurationen en hugstform, der ender med få, bredkronede træer.

Det bemærkes, at planen omfatter en væsentlig mindre del af skoven, end brugsanalysens klasse b og c-arealer udgør. Desuden viser fig. 9, hvorledes de produktive arealer så vidt muligt er søgt holdt sammen som en kerne.

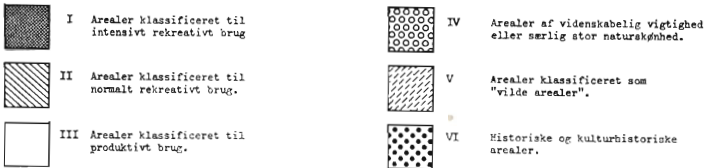
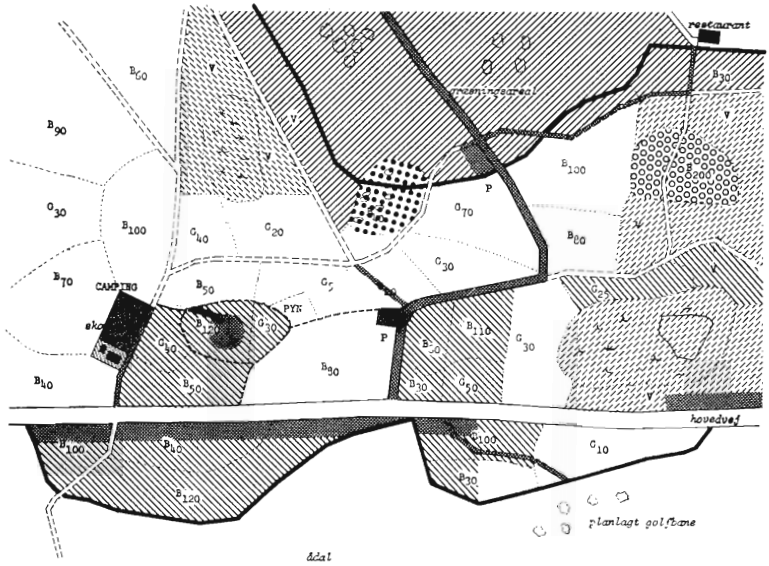

FIG. 9. DEN REKREATIVE DRIFTSPLAN (KORT D).

Klasse I: Eksisterende og nye bilveje, parkeringspladser inde i skoven og parkeringsbræmmer i bevoksningen langs hovedvejen. Desuden campingplads og udsigtspunkt. Disse foranstaltninger vil kræve hel eller delvis fjernelse af bevoksning.

Klasse II: Omfatter græsningsarealet og en del bevoksninger, der grænser op til veje og trafikskabende punkter. Disse arealer skal tilfredsstille et behov for friere færdsel, end veje og stier giver mulighed for. Denne brug stiller krav til såvel træartsvalg som hugst-behandling.

Klasse III: Arealer uden dyrkningsmæssige indskrænkninger (størstedelen af skoven).

Klasse IV: Omfatter her alene den allerede eksisterende fredning. Græsningsarealet er på kort A registreret som botanisk interesseområde, men det er i planen skønnet, at den rekreative udnyttelse er den vigtigste. Derfor er arealet sat i klasse I, bl.a. fordi de botaniske interesser stadigvæk i nogen grad tilgodeses gennem græsningsanvendelsen.

Klasse V: Omfatter mosearealerne og den omgivende »varierede skov« samt en stødpudezone omkring den botaniske fredning. I disse områder er ethvert dyrkningsmæssigt indgreb udelukket. Den iøvrigt frie adgang understøttes ikke ved vej- og stianlæg. Arealet vil navnlig have interesse for naturhistorisk interesserede og vil i nogen grad udvikle sig til fremtidige klasse IV-arealer.

Klasse VI: Omfatter gravhøje og digevoldinger. Bevoksningen fjernes helt eller delvis for at blottlægge de jordfaste fortidsminder i deres sammenhæng.

Den økonomiske analyse. (Tekst G).

De økonomiske konsekvenser af fritidsskovens etablering er dels nogle direkte omkostninger ved anlæg og drift af særlige faciliteter, dels direkte og indirekte tab forårsaget af den ændrede skovdrift (jfr. side 74). Her skal omtales den sidste gruppe.

De umiddelbart tydeligste konsekvenser for skovdriften ses de steder, hvor bevoksninger ændres ved helt utraditionel behandling (fjernelse af 25-årig granbevoksning, indretning af parkeringsbræmmer m.m.). Herved berøres imidlertid kun forholdsvis beskedne arealer. Af langt større rækkevidde er de indgreb, der foretages i den driftsplan, som antydes i figur 10. Konsekvenserne heraf er ikke umiddelbart synlige for den ikke-sagkyndige skovgæst, der næppe funderer over, om der for 15 år siden burde have været plantet rødgran, hvor der nu er gammel bøg.

Overalt, hvor den rekreative plan foreskriver særlig behandling af skoven, må man sammenligne det økonomiske udfald heraf med skovejerens gunstigste alternative dispositionsmulighed. Denne sammenligning kompliceres af, at praktisk taget ethvert indgreb i skoven har konsekvenser langt ud over den betragtede 10-årige periode. Vurderingen deles derfor i to dele:

- a: en beregning af konsekvenserne i løbet af perioden
- b: en beregning af forskellen i værdi om 10 år ved gennemførelse af henholdsvis den rekreative plan og ejerens gunstigste alternative plan.

Mens den første beregning antagelig er umiddelbart forståelig, kræver den sidste kendskab til det særlige skovøkonomiske begreb »venteværdi«. Herved forstås nutidsværdien af samtlige fremtidige nettoudbytter, opgjort med en bestemt kalkulationsrentefod. En bevoksningsventeværdi udtrykker dens *brugsværdi* ved en bestemt fremtidig behandling. I dette tilfælde vil der være tale om den fordelagtigste brug, d.v.s. afdrift ved fordelagtigste omdriftsalder og genkultivering med fordelagtigste træart.

I tabel 1 er vist eksempler på de omtalte beregninger.

FORYNGELSESPLAN 1970-1980

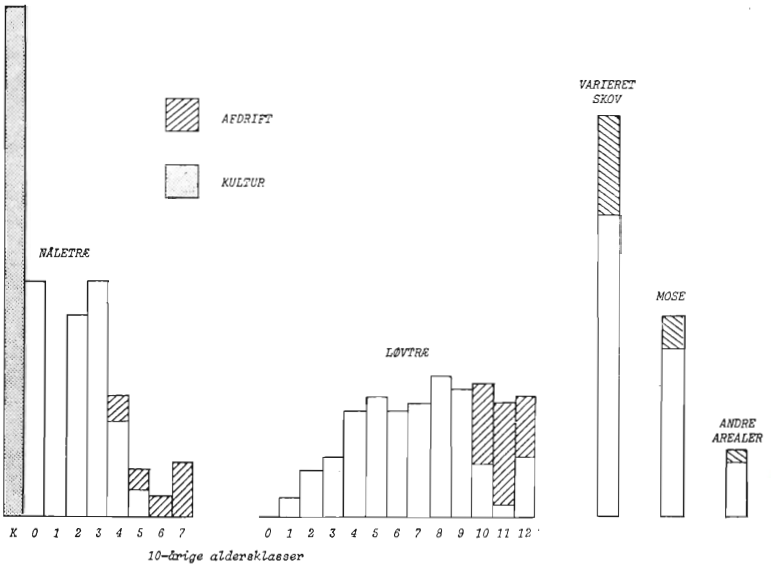

FIG. 10. FORYNGELSE- OG KULTURPLAN VED ERHVERVSØKONOMISK ORIENTERET SKOVDRIFT.

Figuren viser i hvilket omfang konverteringen fra løvtræ til nåletræ (jfr. fig. 3a-b) ville være gennemført i den kommende 10-års periode. Det ses, at konverteringen ville være forceret yderligere, og at dette især ville være gået ud over gamle løvtræbevoksninger, men også dele af den varierede skov og moserne. Disse arealer er i særlig grad repræsenteret i den del af skoven, som omfattes af den rekreative plan, og nåletrækulturerne ville i langt højere grad end tidligere være kommet til at præge denne del af skoven.

Tabel 1. Økonomiske konsekvenser af den rekreative plan. Udvalgte eksempler. (Alle tal kr./ha).

Eks- em- pel	Nuværende anvendelse	Rekreativ plan			Økonomisk plan			Forskel	
		Behandling	Netto- udbytte i perioden	Værdi 1980	Behandling	Netto- udbytte i perioden	Værdi 1980	Nettoudbytte i perioden	Værdi 1980
1	Bøg, 120 år	Udhugning	3.000	20.000		16.000	4.500	÷ 13.000	+ 15.500
2	Bøg, 120 år	Foryngelse med bøg	11.500	÷ 800	Foryngelse med rødgran	16.000	4.500	÷ 4.500	÷ 5.300
3	Rødgran, 50 år	Udhugning	6.500	25.000		20.000	4.500	÷ 13.500	+ 20.500
4	Rødgran, 25 år	Borthugst	5.500	0	Udhugning	2.200	16.000	+ 3.300	÷ 16.000

Erstatningsberegningen. (Tekst H).

Den erstatning, der må ydes ejeren ved den ændrede drift, sammensættes af adskillige komponenter, jfr. side 74. Her skal alene omtales den del, der vedrører selve skovbehandlingen. I den tænkte skov er denne opgjort således:

a. Reduktion af periodens nettoudbytte: kr. 33.000

b. Værdiforringelse år 1980: kr. 180.000

Med 6 % rente kan disse beløb sammenfattes til en årlig erstatningskomponent på ca. 17.000 kr.

Som det fremgår af tabel 1, eks. 1, kan man komme ud for, at periodens tab i nettoindtægt kompenseres af den større værdi ved periodens slutning. Såfremt denne situation er dominerende, får skov ejeren nok erstatning for sit økonomiske tab, men han pålægges en opsparing, som kan bringe ham i likviditetsmæssige vanskeligheder. I sådanne tilfælde burde man overveje at tilbyde et lån modsvarende den »tvungne opsparing«.

5. Slutbemærkninger.

Den her skitserede planmetode blev første gang præsenteret ved foredrag på Danske Forstkandidaters Forenings årsmøde i Askov i september 1969.

Udgangspunktet var en opfordring fra foreningen til forfatterne om under mødet at konfrontere »økonomisk« skovdrift med »rekreativ« skovdrift. Under forarbejderne blev det ret hurtigt klart, at opgavens løsning for det første krævede indgående samarbejde, for det andet udarbejdelse af et planværktøj, som ikke eksisterede.

Under studierne i marken (Pamhule skov under Haderslev Statsskovdistrikt) gav statsskovrider J. C. MUNKØE forfatterne værdifuld inspiration og hjælp ved at tilrettelægge en ekskursion, hvor detailproblemer kunne belyses og diskuteres.

I den form, planmetoden blev demonstreret under Askovmødet, har den senere været anvendt af skovbrugsstuderende i forbindelse med løsning af planlægningsopgaven på 3. del med et tilfredsstillende resultat. Dette bekræfter forfatterens opfattelse af, at også »rekreativt skovbrug« kan gøres til genstand for rationel planlægning.

På trods af disse foreløbige gunstige resultater, må arbejdet dog betegnes som et eksperiment. For fredningsplanlægningen har eksperimentet værdi, idet det illustrerer en del af de helt nye problemer, der dukker op, når tiden er inde til at tage skridtet videre fra den analyserende planlægnings uforpligtende bonitering til driftsplanens brugsfastlæggelse af arealerne.

For skovbrugets planlæggere kan eksperimentet illustrere, at begrebet fritidsskov har et håndgribeligt indhold, og at skovbrugets mangeårige planlægningserfaring i kombination med fredningsplanlæggernes indsigt i høj grad kan anvendes også på dette felt.

Det er forfatterens håb, at det foreliggende arbejde vil kunne danne et beskedent oplæg til et fremtidigt teamwork mellem skovbrugets driftsplanlægning og landskabsplanlægningen, der vil muliggøre en fælles udnyttelse af begge erfaringer.

GØDNINGSFORSØG I JYSKE RØDGRANKULTURER

Kort meddelelse fra Statens forstlige Forsøgsvæsen, nr. 64
af H. HOLSTENER-JØRGENSEN

Forsøgsvæsenet har i de senere år gennemført en række gødningsforsøg i rødgrankulturer i det jyske sandjordsområde. Formålet var at få et overblik over, hvilke næringsstoffer der mangler.

Mangelen kan være absolut, det vil sige, at en tilførsel af det enkelte næringsstof giver en vækstforøgelse. Mangelen kan også være relativ, det vil sige, at tilførsel af andre næringsstoffer, fremkalder en mangel. Ved placeringen af forsøgene har der været lagt vægt på, at de skulle være repræsentative for den pågældende egn.

Forsøgresultaterne er blevet publiceret i en række beretninger (se litteraturlisten). Figur 1 giver en oversigt over de statistisk sikre udslag, som er fundet. De sorte punkter er forsøg af samme karakter. Plantagens navn er angivet. Tallene refererer til litteraturlistens numre og bogstaverne til hvilke stoffer, der er fundet udslag for. I en del tilfælde har stofkombinationer givet større udslag end summen af udslagene for enkeltstofferne (vekselvirkning) og i disse tilfælde er symbolerne sideordnede (for eksempel NP). Symbolerne er:

N = kvælstof (givet som kalksalpeter)

P = fosfor (givet som superfosfat)

K = kalium (givet som klorholdig kaligødning)

Alle disse forsøg er anlagt efter den samme forsøgsplan. Forud for forsøgsrækken, som på kortet er markeret med sorte punkter, var der anlagt to andre forsøg, der er et

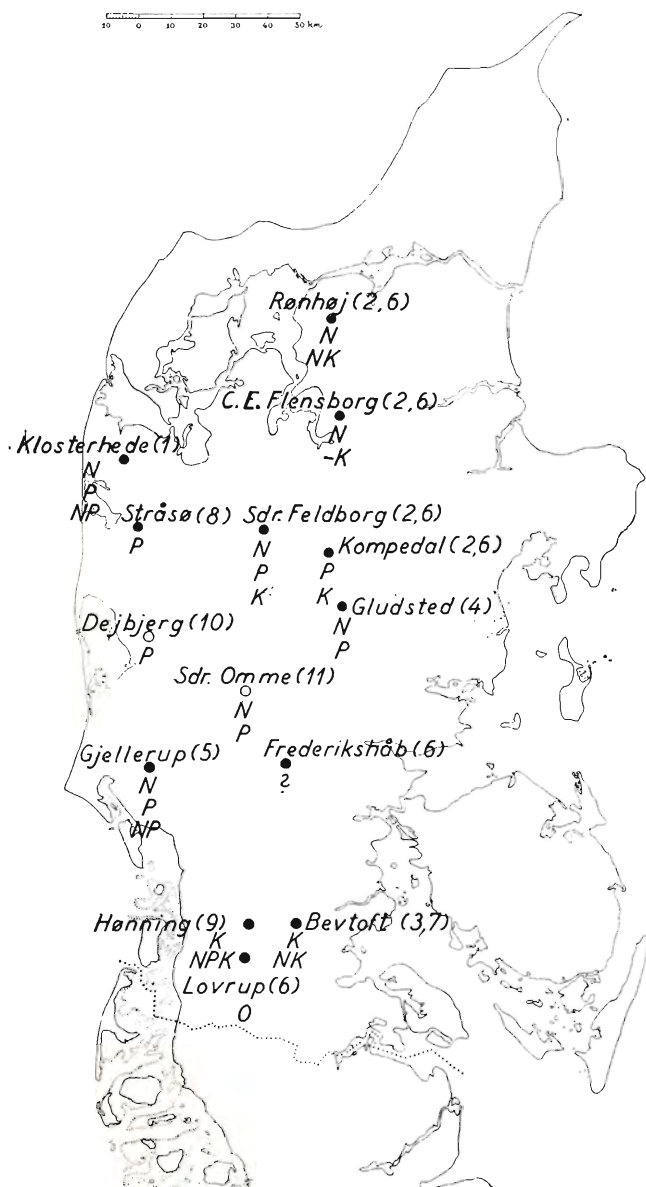

Fig. 1

nyttigt geografisk supplement til den nævnte forsøgsserie. Disse to forsøg er markeret med cirkler.

Kortet viser, at der i området vest og syd for israndslinien og nord for en linie Kolding-Esbjerg overalt er fundet udslag for P-tilførsel. I flere tilfælde er der tillige fundet udslag for N-tilførsel og i nogle for K-tilførsel.

I Sønderjylland og i Himmerland ser det ud til, at K spiller en afgørende rolle, som regel i forbindelse med N-gødskning. På disse lette jorder vil en ensidig K-tilførsel imidlertid ofte forskyde balancen mellem K og andre metalioner, så man inducerer for eksempel en magnesiummangel. Dette kan være baggrunden for de negative K-udslag i plantagen C. E. Flensborg.

Forsøgene kan ikke belyse økonomien ved gødskning (se dog 8 og 10). De har imidlertid været en nødvendig baggrund for en serie andre forsøg, som er lagt ud for at undersøge denne side af sagen. Disse mere langtidige forsøg er anlagt dels af forsøgsvæsenet, dels af Hedeselskabet, i flere tilfælde ved et samarbejde mellem de to institutioner.

LITTERATUR:

1. HOLSTENER-JØRGENSEN, H., 1963: Et gødningsforsøg i en kultur med rødgran og japansk lærk på Klosterheden. – Forstl. Forsøgsv. Danm. 28: 67-95.
2. HOLSTENER-JØRGENSEN, H., 1964: Kalium- og magnesiummangel-symptomer i gødningsforsøg i jyske rødgrankulturer. – Forstl. Forsøgsv. Danm. 29: 1-23.
3. HOLSTENER-JØRGENSEN, H., 1965: Kalium- og magnesiummangelsymptomer i et gødningsforsøg i Bevtoft plantage, Haderslev statsskovdistrikt. – Dansk Skovforen. Tidsskr. 50: 337-345.
4. HOLSTENER-JØRGENSEN, H., 1965: Et kvalitativt gødningsforsøg i en kultur med rødgran og bjergfyr i Gludsted plantage. – Forstl. Forsøgsv. Danm. 29: 283-297.
5. HOLSTENER-JØRGENSEN, H., 1966: Et gødningsforsøg i en rødgrankultur i Gjellerup plantage. – Hedeselskabets 8. distrikt. – Forstl. Forsøgsv. Danm. 30: 173-181.
6. HOLSTENER-JØRGENSEN, H., 1969: Gødningsforsøg i 6 jyske rødgrankulturer. – Forstl. Forsøgsv. Danm. 32: 295-312.

7. HOLSTENER-JØRGENSEN, H. og T. S. BARTHOLIN, 1968: Et gødningsforsøg i en rødgrankultur i Bevtoft plantage – Haderslev statsskovdistrikt. – Forstl. Forsøgsv. Danm. 31: 71-84.
8. HOLSTENER-JØRGENSEN, H., T. S. BARTHOLIN og B. GREEN, 1969: Et gødningsforsøg i en kultur med rødgran og bjergfyr i Stråsø plantage. – Forstl. Forsøgsv. Danm. 32: 157-167.
9. HOLSTENER-JØRGENSEN, H. og B. GREEN, 1969: Et gødningsforsøg i en rødgrankultur i Hønning plantage. – Forstl. Forsøgsv. Danm. (i tryk).
10. OKSBJERG, E., G. WEST-NIELSEN og J. LUNDBERG, 1969: Et jordforbedringsforsøg i Dejbjerg plantage. Fosfatgødskning. – Hedeselskabets Tidsskr. 90: 53-71.
11. OLSEN, H. C., J. RAFN og E. SCHEURER, 1960: Revision af et gødningsforsøg i en stagnerende rødgrankultur i fængselsvæsenets plantage ved Sdr. Omme. – Forstl. Forsøgsv. Danm. 26: 325-338.

JORDBUNDSANALYSER OG GØDSKNING PÅ JYSKE SANDJORDER

Kort meddelelse fra Statens forslige Forsøgsvæsen, nr. 65
af H. HOLSTENER-JØRGENSEN

I land- og havebrug er det almindeligt, at man regelmæssigt udtager jordprøver og lader dem kemisk analysere. Analyseresultaterne benyttes som grundlag for gødningsplaner.

Skovbruget i Danmark har indtil nu ikke betjent sig af sådanne hjælpemidler, dels fordi man ikke gøder i større omfang, dels fordi man på det foreliggende grundlag må være meget skeptisk med hensyn til værdien af jordbundsanalyser (se HOLSTENER-JØRGENSEN 1962).

Der er lejlighedsvis publiceret resultater af jordanalyser i den forslige litteratur i Danmark. Disse har somme tider været udført i forbindelse med gødningsforsøg, uden at dette dog har ført til, at man har søgt at udrede en forbindelse mellem analyseværdier og udslag i forsøgene. Senest er det sket i forbindelse med publikation af forsøgsresultater fra landsdækkende forsøg i bøg og rødgran (MØLLER, SCHARFF og DRAGSTED 1969).

Undertiden konstateres det, at et udslag for gødnings-tilførsel er fundet på et areal, hvor jordanalyse viser et lavt indhold af det næringsstof, som man har fundet udslag for. Heraf sluttes så, at hvis man på andre arealer finder lige så lave værdier, så kan man forvente udslag for gødskning (se f.eks. OKSBJERG, WEST-NIELSEN og LUNDBERG 1969).

I Danmark er laboratorieteknikken ved jordbundsanalyser nu standardiseret (Lov nr. 218 og *Anonym* 1963).

Hvis skovbruget skal benytte kemiske jordanalyser, er det rimeligt, at man betjener sig af de eksisterende faciliteter, det vil sige, at man lader analyserne gennemføre på autoriserede, danske laboratorier og udnytter de gængse analysemetoder. Ud fra denne betragtning har forsøgsvæsenet ladet analyser udføre i de fleste af sine gødningsforsøg for at undersøge, om analyseresultaterne har nogen diagnostisk værdi. Der skal i det følgende gives rede for resultaterne fra en serie gødningsforsøg i rødgrankulturer på jyske sandjorder.

Forsøgsarealerne og udtagningsmetodikken for jordprøver.

Den forsøgsserie, som der er tale om, har været behandlet i en række beretninger (se litteraturliste og kort hos HOLSTENER-JØRGENSEN 1970). Her skal det kun fremhæves, at den samlede forsøgsserie repræsenterer de jyske sandjorder syd og vest for israndslinien. Endvidere skal det bemærkes, at der hovedsagelig er tale om første generations kulturer af rødgran. Forsøgene er anlagt efter samme retningslinier. Det er faktorielle NPK-forsøg. De er med en undtagelse anlagt samme år, nemlig i foråret 1963. Undtagelsen er et forsøg på Klosterheden, som blev anlagt i foråret 1960. På Klosterheden er gødning blevet tilført hvert år i en 3-års periode, i de øvrige forsøg kun een gang. Jordprøver blev udtaget om efteråret efter gødskning (1964) undtagen på Klosterheden, hvor prøverne blev taget i efteråret 1963. Sidstnævnte prøver blev opbevaret på forsøgsvæsenet (tørre) og indsendt til Statens planteavlslaboratorium i Vejle sammen med de øvrige prøver i december 1964.

Prøveudtagningen var standardiseret. I hver parcel (32 parceller på hvert areal) udtoges 10 stikprøver repræsenterende dybden 0-5 cm. De 10 stikprøver blev blandet omhyggeligt og blandingen sendt til analyse. Der foreligger med andre ord analyseværdier for hver enkelt parcel i de 10 forsøg, som undersøgelsen omfatter.

Der gennemførtes følgende standardanalyser:

- a) Kkt = klorkaliumtal, eller reaktionstal, det vil sige pH målt i en opslemning af jordprøven i 1 molær kaliumklorid
- b) Kt = kaliumtal
- c) Ft = fosforsyretal
- d) Mgt = magnesiumtal.

Analyseresultaternes relationer til udslag for gødningstilførsel.

Fosforsyretal. På det enkelte forsøgsareal er der en variation i analyseværdier fra parcel til parcel, som har fået samme behandling. Formålet med den undersøgelse, som behandles her, var tosidigt:

- 1) man ville undersøge om en tilførsel af næringsstoffet afspejlede sig gennem forøgede analyseværdier.
- 2) man ville undersøge, om jordanalyseværdierne har nogen relation til udslag for tilførsel af det pågældende næringsstof.

ad 1) For det enkelte forsøgsareal er fosforsyretallene blevet behandlet variansanalytisk, og det viste sig, at tilførsel af superfosfat uden undtagelse medførte en stigning i fosforsyretallene. Stigningens størrelse vil blive behandlet nærmere i diskussionen.

I tabel 1 er gengivet gennemsnitstal for de enkelte arealer, og de viser ganske klart stigningen.

ad 2) For at eliminere noget af variationen er det rimeligt at arbejde med middeltallene for de enkelte arealer. Tabel 1 viser sådanne F_t -middeltal for de P-behandlede forsøgsled samt O-parcellerne. Endvidere er der givet middeltal for topskudslængderne i 1964 (Klosterheden dog 1961), det vil sige året efter gødskning, hvor udslag for gødningstilførsel til rødgran normalt er klart. Topskudskolonnen illustrerer det forhold, at der på mange af arealerne er tale om udslag for mere end et næringsstof. I Gjellerup plantage er der for eksempel udslag både for P-tilførsel

(sammenlign P og PK med O) og for N-tilførsel (sammenlign P og PK med NP og NPK). Disse forhold er behandlet andetsteds (se HOLSTENER-JØRGENSEN 1969). De betyder imidlertid, at hvis man vil undersøge, om der er en sammenhæng mellem F_t og udslag for P-tilførsel, må man alene basere undersøgelsen på O-parceller og parceller, som kun har fået P tilført.

De kulturer, som indgår i undersøgelsen, har dels noget forskellige aldre, dels er der en bonitetsvariation i området. Topskudslængderne er derfor afhængige såvel af kulturalderen som af bonitetsvariationen i området. Et andet forhold spiller også en væsentlig rolle i denne forbindelse, nemlig ukrudtskonkurrencen, som ligeledes varierer fra areal til areal.

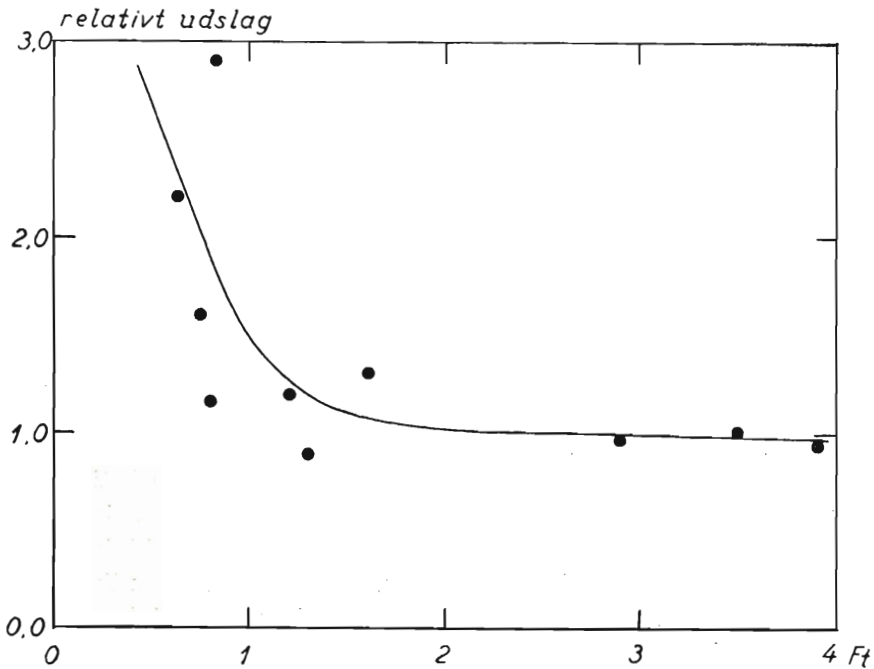

Fig. 1.

For at blive uafhængig af disse faktorer har man valgt at anvende det relative P-udslag, det vil sige den gennemsnitlige topskudslængde i P-parcellerne i forhold til den gennemsnitlige topskudslængde i O-parcellerne. I figur 1 er disse relative topskudslængder afbildet som funktion af F_t -tal i O-parcellerne. Der er en klar sammenhæng, der er af nogenlunde den karakter, som udjævningskurven antyder. Sammenhængen kan karakteriseres ved rangkorrelationskoefficienten $\rho = 0.70$.

Reaktionstal, kaliumental og magnesiumental. Forskellige undersøgelser af, hvorledes vækst og gødningsudslag varierer med disse størrelser, har ikke givet nævneværdige resultater. Disse tal skal derfor ikke omtales nærmere i nærværende beretning.

Diskussion.

Forsøgsserien, som er grundlag for undersøgelsen, er repræsentativ for det jyske sandjordsområde syd og vest for israndslinien samt Himmerland. Derfor er den sammenhæng, som fremgår af figur 1 af betydelig interesse. Den viser som gennemsnit for hele området, at hvis F_t er mindre end 2, så er der sandsynlighed for et udslag for P-tilførsel. Er F_t mindre end 1.0, kan man være næsten sikker på et udslag.

Hvis man på denne baggrund vælger at betjene sig af jordbundsanalyser som et diagnostisk hjælpemiddel ved afgørelser af, om man skal gøde med P, er der visse ting, man bør notere sig:

Sammenhængen i figur 1 gælder under de givne betingelser. Der er tale om *kulturarealer*, hvor der med en enkelt undtagelse (Lovrup skov) er sket en vis jordbearbejdning. Prøverne er derfor ikke morprøver, og resultaterne kan ikke anvendes for ældre bevoksninger. Endvidere er der tale om en ganske tæt prøveudtagning, nemlig 10 stikprøver i parceller, som har en bredde på ca. 1.5 m og en længde på ca.

50 m. Underlaget i figur 1 er iøvrigt 4 parceller pr. punkt.

Det er bekendt, at analyser af jordprøver kan give noget forskellige resultater, hvis man lader analyserne foretage på forskellige laboratorier (se f.eks. MØLLER, SCHARFF og DRAGSTED 1969). På det enkelte distrikt burde man derfor altid have jordprøver stående fra et par lokaliteter, om hvilke man med sikkerhed vidste, at P-tilførsel giver en vækstforøgelse. Ved at fremvende sådanne standard jordprøver sammen med de prøver, som man ikke kender noget til, kan man sikre sig, at analyseværdierne bliver tilforladelige.

Det skal endelig nævnes, at landbrugsforskningen normalt regner med, at en tilførsel af 1000 kg superfosfat pr. ha vil hæve F_t i pløjelaget 1 enhed (*Anonym* 1964). I den foreliggende undersøgelse er der netop tilført 1000 kg superfosfat i 9 af forsøgene (alle undtagen Klosterheden). For disse 9 forsøg er F_t i O-parcellerne i gennemsnit 1.86. I de parceller, som har fået P tilført, er F_t i gennemsnit 3.91. Tilførsel af 1000 kg superfosfat har følgelig hævet F_t 2 enheder i gennemsnit. Afvigelsen mellem dette tal, og den værdi man normalt regner med i landbruget, beror på en forskel i prøveudtagningen. I forsøgsvæsenets materiale er prøveudtagningsdybden 0-5 cm. Da der ikke er foretaget pløjninger i forsøgsperioden, befinder hovedparten af det tilførte P sig i dette lag. I landbruget repræsenterer prøverne pløjelaget (20-25 cm) og tilført P fordeles i hele dette lag. Der sker følgelig en »fortynding«, som medfører, at man finder en mindre stigning i F_t under landbrugsforhold.

Det skal til slut nævnes, at Klosterhede-værdierne passer rimeligt godt ind i billedet. Her er der efter tilførsel af 3000 kg superfosfat sket en stigning i F_t fra 0.63 i O-parcellerne til 5.95 i gennemsnit for de P-gødede parceller. Stigningen er altså kun lidt mindre end de 6 enheder, som man måtte vente i henhold til ovenstående resultat fra de øvrige 9 arealer.

Tabel 1. Oversigt over Ft-værdier og topskudslængder året efter gødskning.
10 jyske sandjordslokaliteter.

Be- hand- ling	1. Lov- rup		2. Bev- toft		3. Gjelle- rup		4. Glud- sted		5. Kom- pedal		6. Feld- borg		7. C. E. Flensborg		8. Røn- høj		9. Stråse		10. Klo- sterhede	
	Ft.	topsk. cm	Ft.	topsk. cm	Ft.	topsk. cm	Ft.	topsk. cm	Ft.	topsk. cm	Ft.	topsk. cm	Ft.	topsk. cm	Ft.	topsk. cm	Ft.	topsk. cm	Ft.	topsk. cm
O	3.9	47.2	2.9	21.2	0.75	18.5	0.80	29.8	1.6	23.1	1.2	19.3	1.3	44.9	3.5	22.1	0.83	5.8	0.63	7.6
P	4.6	44.4	5.6	20.3	1.8	29.8	3.3	34.5	5.6	30.1	1.6	22.9	2.4	40.2	9.9	22.3	2.4	16.8	4.7	16.7
PK	4.6	46.5	5.6	23.0	2.0	23.1	3.1	35.6	3.0	30.1	2.1	24.2	2.3	41.0	5.8	24.3	2.7	17.8	5.2	16.7
NP	5.1	47.1	5.8	20.4	2.2	35.3	5.0	35.6	5.7	27.3	1.4	26.2	1.9	44.2	7.2	29.3	4.3	16.9	8.5	24.3
NPK	5.4	48.8	5.9	26.3	1.3	39.8	4.4	38.5	3.7	32.4	1.5	29.5	1.9	42.8	6.4	36.1	3.1	20.9	5.4	25.6

LITTERATUR

- Anonym*, 1963: Arbejdsmetoder. III. del: Fælles arbejdsmetoder for jordbundsanalyser. – København.
- Anonym*, 1964: Vejledning til udnyttelse af jordbundsanalyser (udarbejdet af landbo- og husmandsforeningernes fosforsyre- og kaliudvalg).
- HOLSTENER-JØRGENSEN, H. 1962: Anmeldelse af arbejde af K. IVERSEN og K. A. BONDORFF. – Dansk Skovforen. Tidsskr. 47: 428-432.
- 1970: Gødningsforsøg i jyske rødgrankulturer. Dansk Skovforen. Tidsskr. 55: 90-93.
- MØLLER, C. MAR.; O. SCHARFF og J. R. DRAGSTED, 1969: 10 Years' fertilizing experiments in Norway spruce and beech representing the main variations in growth conditions in Denmark. – Forstl. Forsøgsv. Danm. 31: 85-278.
- OKSBJERG, E., G. WEST-NIELSEN og J. LUNDBERG, 1969: Et jordforbedringsforsøg i Dejbjerg plantage. – Fosfatgødsning. – Hedeselsk. Tidsskr. 90: 53-71.
- Lov nr. 218 af 31. maj 1963*: Lov om udførelse af jordbundsanalyser.

NOTITS

Betaling af abonnement for Dansk Skovforenings Tidsskrift.

Dansk Skovforenings Tidsskrift tilgår vederlagsfrit Dansk Skovforenings medlemmer. Ikke medlemmer kan abonnere på Dansk Skovforenings Tidsskrift ved indbetaling af årsabonnement, der for 1970 andrager kr. 44,- (inkl. MOMS kr. 4,90) til Dansk Skovforening, Vester Voldgade 86, 1552 København V., postgiro 1964, evt. ved benyttelse af det i nærværende nr. af tidsskriftet indlagte giroindbetalingskort. Ved indbetalingen bedes foruden tydeligt navn og adresse (blokbogstaver) anført »Dansk Skovforenings Tds. 1970«.

Vi gør opmærksom på, at *Danske Forstkandidaters Forenings medlemmer*, der tidligere betalte abonnement for »Dansk Skovforenings Tids.« og »Skoven« gennem Danske Forstkandidaters Forening, fremtidig bedes betale direkte til Dansk Skovforening, idet den tidligere betalingsordning er ophørt.